

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Tereza Žůrková

Procesní povinnosti a procesní břemena

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Bohumil Dvořák, Ph.D., LL.M.

Katedra: Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 2. 1. 2023

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 158 093 znaků včetně mezer.

V Praze dne 2. 1. 2023

Tereza Žůrková

Ráda bych tímto poděkovala JUDr. Bohumilu Dvořákovi, Ph.D., LL.M., za ochotu a cenné rady při vedení této práce.

Dále bych ráda poděkovala své rodině a nejbližším za podporu v průběhu studia.

Obsah

Úvod	1
1 Teorie procesních povinností a procesních břemen	3
1.1 Procesní povinnosti	3
1.1.1 Procesní povinnosti soudu	3
1.1.2 Procesní povinnosti účastníků	4
1.2 Procesní břemena	4
1.2.1 Dělení procesních břemen	5
1.2.1.1 Objektivní procesní břemena.....	6
1.2.1.2 Subjektivní procesní břemena	7
1.2.1.3 Abstraktní a konkrétní procesní břemena	9
1.3 Teorie souběžné existence procesních povinností a břemen	9
1.4 Odlišovací kritéria mezi procesními povinnostmi a břemeny	11
1.4.1 Kritérium přímého donucení	11
1.4.2 Kritérium svobodné volby chování	12
1.4.3 Kritérium sankce	13
1.4.4 Kritérium povahy zájmu	13
1.4.5 Kritérium slučitelnosti s účelem civilního procesu	13
1.4.6 Kritérium funkce	14
2 Procesní povinnosti soudu	16
2.1 Povinnost postupovat v souladu se zákonem	16
2.2 Povinnost materiálního vedení řízení	17
2.2.1 Povinnost poučovací.....	17
2.2.2 Povinnost dotazovací a vysvětlovací	20
2.3 Povinnost formálního vedení řízení	20
2.4 Povinnost umožnit účastníkům slyšení	21
2.5 Povinnost rozhodnout	22
2.6 Dozorová povinnost	23
2.7 Následky porušení procesních povinností soudu	24
3 Procesní povinnosti stran	25
3.1 Povinnost poctivosti	25
3.2 Povinnost pravdivosti a úplnosti	26
3.3 Povinnost řádného vedení sporu.....	29
3.4 Vysvětlovací povinnost strany nezátížené důkazním břemenem	29
3.5 Ediční povinnost	32
3.6 Povinnost dostavit se k jednání	33
4 Procesní břemena	34
4.1 Břemeno tvrzení	34
4.1.1 Základní povinnost tvrzení	35
4.1.2 Povinnost dotvrzovací	36
4.1.3 Povaha tvrzených skutečností	38
4.2 Břemeno pustit se do sporu	38
4.3 Břemeno popírání	40
4.4 Břemeno důkazní	41
4.5 Břemeno substancování	43
4.6 Rozdělení procesních břemen mezi strany	44
4.6.1 Význam objektivního důkazního břemene	45
4.6.2 Základní pravidlo rozdělení procesních břemen	46
4.6.3 Zvláštní pravidla rozdělení procesních břemen.....	47

4.7	Následky neunesení procesních břemen.....	49
5	Část komparační.....	51
5.1	Řízení sporná a nesporná	51
5.2	Belgická právní úprava	54
5.3	Věcný záměr civilního řádu soudního	57
Závěr	60
	Seznam použitých zdrojů	63
	Abstrakt	67
	Klíčová slova	67
	Abstract	68
	Key words.....	68

Úvod

Procesní povinnosti a procesní břemena významně ovlivňují průběh celého soudního řízení. Zajišťují součinnost účastníků při objasňování skutkového stavu, zatímco soudu ukládají povinnost respektovat procesní práva účastníků. Důkladná znalost těchto procesních institutů je proto klíčovým předpokladem výhry ve sporu z pohledu účastníka a řádného vedení řízení z hlediska soudce.

Přestože v posledních letech je většina odborných publikací zaměřena především na praktické uplatnění procesních povinností a procesních břemen, nemělo by se zapomínat na jejich teoretickou stránku, které je věnována první část této práce. V první řadě je třeba vymezit samotný pojem procesních povinností a odlišit procesní povinnosti soudu a účastníků. V rámci povinností dopadajících na účastníky jsou dále rozlišeny procesní povinnosti v užším slova smyslu na straně jedné a procesní břemena jako specifické povinnosti na straně druhé. Jelikož však v minulosti existovaly různé názory ohledně možnosti souběžného uplatnění procesních povinností a břemen v civilním procesu, považují též za vhodné shrnout klíčové argumenty těchto teorií. Poslední kapitola první části je věnována kritériím odlišení procesních povinností od břemen.

Zatímco cílem první části je poskytnout teoretický úvod do problematiky, druhá až čtvrtá část práce se zabývá praktickým využitím institutů v českém civilním procesu, a to konkrétně v nalézacím řízení sporném. Pozornost bude zaměřena nejprve na procesní povinnosti soudu, následně na procesní povinnosti stran, a nakonec na procesní břemena.

V rámci procesních povinností soudu se zaměřím na povinnost postupovat v souladu se zákonem, povinnost formálního i materiálního vedení řízení, povinnost umožnit stranám slyšení, povinnost ve věci rozhodnout a konečně povinnost dozorovou. Závěr této části je věnován následkům porušení procesních povinností soudu.

Obdobně postupuji též v případě procesních povinností stran. Zaměřuji se v první řadě na povinnost poctivosti a z ní vycházející povinnost pravdivosti a úplnosti, dále na povinnost řádného vedení sporu, poté na vysvětlovací povinnost strany nezátížené důkazním břemenem včetně ediční povinnosti a konečně povinnosti dostavit se k jednání. Na rozdíl od předcházející části není následkům porušení procesních povinností věnována samostatná kapitola, ale tato problematika je uvedena v kapitole věnující se příslušné povinnosti.

Podobným způsobem je koncipována též část věnující se procesním břemenům. Nejprve představuji břemeno tvrzení, následně břemeno puštění se do sporu spolu s břemenem popírání, poté břemeno důkazní a konečně břemeno substancování. Po představení jednotlivých procesních

břemen následuje kapitola věnovaná pravidlům jejich rozdělení mezi strany a na závěr kapitola o následcích jejich neunesení.

V páté a současně poslední části této práce se zaměřím na komparaci dosavadních poznatků o procesních povinnostech a břemenech, a to nejprve ve vztahu k nesporným řízením, následně k belgickému civilnímu procesu a konečně ve vztahu k věcnému záměru civilního řádu soudního.

Práce je tedy členěna na pět základních částí, a to část teoretickou, tři části věnované praktickému uplatnění procesních povinností a břemen v nalézacím řízení sporném, a nakonec část komparativní. Cílem této práce je poskytnout obecný přehled o procesních povinnostech a břemenech využitím poznatků právní teorie i rozboru účinné zákonné úpravy doplněné o judikaturní výklad.

1 Teorie procesních povinností a procesních břemen

Je zřejmé, že civilní proces by nemohl plnit svou funkci a poskytovat spravedlivou ochranu soukromým právům a oprávněným zájmům účastníků v souladu s § 1 o.s.ř. bez toho, aniž by byl určitým způsobem regulován postup procesních subjektů. Děje se tak právě prostřednictvím ukládání povinností.

1.1 Procesní povinnosti

Pro vymezení procesních povinností lze vycházet z definice povinností hmotněprávních. Právní povinností se obecně rozumí nutnost chovat se určitým způsobem, který vyplývá z právní normy, pod hrozbou sankce. Porušení právní povinnosti je poté deliktem spojeným s odpovědností za protiprávní jednání.¹ Obdobně též procesní povinnosti ukládají procesním subjektům povinnost postupovat v soudním řízení zákonem stanoveným způsobem pod hrozbou sankce. Od povinností hmotněprávních se však liší následky spojenými s jejich porušením. Nesplnění procesních povinností není primárně deliktem z hlediska hmotného práva, ale má následky především v rovině procesní, přestože ani hmotněprávní odpovědnost za protiprávní jednání není vyloučena.

Procesní povinnosti lze definovat jako normativní pravidla, která regulují aktivitu procesních subjektů tím, že příkazují žádoucí jednání a nežádoucí naopak zakazují, přičemž nesplnění procesní povinnosti je protiprávní. Negativní následky spojené s nesplněním procesní povinnosti se liší dle toho, komu je povinnost uložena – zda soudu, nebo účastníkům řízení.

V nejširším slova smyslu lze procesní povinnosti chápat jako veškeré právní povinnosti ukládané v souvislosti s jakýmkoliv soudním řízením, v užším smyslu pouze s civilním procesem. Procesní povinnosti zahrnují povinnosti soudu (blíže viz část 2) i povinnosti účastníků (viz část 3). Občanský soudní řád však ukládá povinnosti i jiným osobám zúčastněným na řízení.²

1.1.1 Procesní povinnosti soudu

Procesní povinnosti soudu odpovídají ústavně zaručenému právu účastníků na soudní ochranu a vycházejí též z práva na spravedlivý proces. Jedná se zejména o povinnost postupovat v procesu v souladu se zákonem, a to z úřední povinnosti (povinnost formálního vedení řízení) a

¹ GERLOCH, Aleš. Teorie práva, s. 163.

² Např. ustanovení § 126 odst. 1 o.s.ř. ukládá každé fyzické osobě, která není účastníkem řízení, povinnosti dostavit se na předvolání k soudu a vypovídat jako svědek. Nadto je povinna vypovědět pravdu a nic nezamlčovat.

v součinnosti s účastníky za účelem pravdivého a úplného objasnění skutkového stavu (povinnost materiálního vedení řízení), přičemž je soud povinen umožnit stranám slyšení a konečně ve věci rozhodnout.

Porušení procesních povinností ze strany soudu je protiprávní a má za následek vznik procesních vad, k jejichž nápravě slouží zejména systém opravných prostředků (viz kap. 2.7).

1.1.2 Procesní povinnosti účastníků

V případě povinností ukládaných účastníkům v průběhu civilního procesu lze rozlišovat procesní povinnosti a v pravém slova smyslu na straně jedné a procesní břemena jako specifickou kategorii povinností na straně druhé.

Procesní povinnosti v pravém slova smyslu ukládají účastníkům postupovat v řízení určitým způsobem, přičemž odlišný postup je protiprávní. Proto se lze s procesními povinnostmi účastníků setkat zejména v situacích, kdy existuje veřejný zájem, případně zájem protistrany, na jejich splnění, nikoliv však zájem samotné strany, které je procesní povinností zatížena.

Dle Macura je moderní civilní proces založen na šesti tradičních procesních povinnostech účastníků, kterými jsou povinnost zamezit vzniku průtahů v řízení neboli též povinnost urychlovat řízení, povinnost řádného a poctivého vedení sporu, povinnost předložit listiny, povinnost vysvětlovací, povinnost pravdivosti a povinnost dostavit se k jednání.³

Porušení procesní povinnosti v pravém slova smyslu je protiprávní a může mít následky v rovině procesní i hmotněprávní (viz část 3). Naopak určité povinnosti ukládané účastníkům lze sankcionovat pouze nepřímo prostřednictvím odpovědnosti za výsledek sporu – procesních břemen.⁴

1.2 Procesní břemena

Procesní břemena též regulují chování stran v civilním procesu prostřednictvím povinností. Na rozdíl od procesních povinností jsou však založena na vlastním zájmu strany k jejich splnění, nikoliv na příkazu či zákazu vyplývajícího z právní normy. S ohledem na to, že v nalézacím řízení

³ MACUR, Josef. Důkazní břemeno v civilním soudním řízení, s. 80.

⁴ STAVINHOVÁ, Jaruška. Procesní povinnosti účastníků civilního soudního řízení ve světle díla prof. Macura. In: LAVICKÝ, Petr a SPÁČIL, Jiří, ed. Macurův jubilejní památník: k nedožitým osmdesátinám profesora Josefa Macura. Praha, s. 66.

sporném stojí strany v kontradiktorním postavení, je zřejmé, že splnění procesního břemene zpravidla bude v rozporu se zájmy protistrany.

Jelikož jsou procesní břemena založena na zájmu strany na vítězství ve sporu, nikoliv na zákonném příkazu či zákazu určitého jednání, nesplnění povinnosti vyplývající z procesního břemene proto není v rozporu s objektivním právem. Strana, která neunese procesní břemeno, tak nejedná protiprávně. Nenese proto odpovědnost za protiprávní jednání, která spočívá ve vzniku deliktu a případně sekundární povinnosti k náhradě újmy. Povinnost vyplývající z procesního břemene je strana povinna splnit proto, aby byla v řízení úspěšná⁵ a soud rozhodl v její prospěch. Nesplnění povinnosti vyplývající z procesního břemene je tak pouze v rozporu s vlastním zájmem strany, jelikož neunesení procesního břemene může zapříčít prohru ve sporu.

Zatímco procesní břemena jsou tradičně chápána jako specifické povinnosti účastníků, jak je uvedeno výše, Svoboda je pojímá jako vývojové stádium procesních povinností.⁶ Jelikož se však jedná o ojedinělý názor zastávaný pouze jedním autorem, který je současně neslučitelný se závěry ostatních procesualistů, nebudu z něj v této práci dále vycházet.

1.2.1 Dělení procesních břemen

Procesní břemena představují vnitřně velmi diferencovanou problematiku. Jedná se o zastřešující pojem, který zahrnuje několik samostatných, avšak vzájemně úzce souvisejících, institutů.⁷

S procesními břemeny se lze primárně setkat jako s nadřazeným pojmem, který slouží pro označení jednotlivých procesních břemen, tradičně zejména břemene tvrzení a břemene důkazního. Na jednotlivá břemena, zejména na břemeno důkazní, je v posledních letech zaměřena téměř veškerá pozornost odborné veřejnosti, aniž by se zabývala procesními břemeny obecně. K této tendenci se výstižně vyjádřil již Macur, když uvedl, že „*Pojem procesního břemena jako by byl redukován pouze na břemeno důkazní.*“⁸ Pro hlubší pochopení jednotlivých procesních břemen je však žádoucí věnovat se nejprve procesním břemenům z obecného hlediska.

⁵ E-mailová komunikace s vedoucím diplomové práce ze dne 12. 12. 2022.

⁶ Blíže viz SVOBODA, Karel. § 101: Povinnost tvrdit a prokazovat. In: SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, DOLEŽÍLEK, Jiří a kol. Občanský soudní řád. Dostupné z: www.beck-online.cz, dále SVOBODA, Karel. Nové instituty českého civilního procesu, kapitola 3, podkapitola I. Dostupné z: www.aspi.cz, nebo SVOBODA, Karel. Řízení v prvním stupni. Civilní proces z pohledu účastníka, kapitola VIII, podkapitola 3., část. d. Dostupné z: www.beck-online.cz

⁷ LAVICKÝ, Petr. Důkazní břemeno v civilním řízení soudním, s. 17.

⁸ MACUR, Josef. Důkazní břemeno v civilním soudním řízení, s. 78.

Na procesní břemena je možné nahlížet dvěma způsoby, a to z pohledu soudu a z pohledu účastníků, což zakládá jejich rozlišování na břemena objektivní a subjektivní. V rámci subjektivních procesních břemen lze dále rozlišovat abstraktní a konkrétní břemena.

1.2.1.1 Objektivní procesní břemena

Pokud hovoříme o procesních břemenech z hlediska soudu, jedná se o procesní břemena objektivní. Objektivní procesní břemena představují instituty, které soudci umožňují rozhodnout ve věci i v situacích, kdy z objektivních důvodů nemůže založit své rozhodnutí na zjištěném skutkovém stavu. Soudce však v takovém případě nemůže odmítnout ve věci rozhodnout⁹, jelikož by se jednalo o nepřipustné odepření spravedlnosti. Stejně tak je nepřipustné odůvodnit rozhodnutí aplikací příslušné právní normy, pokud dokazování neobjasnilo veškeré znaky její hypotézy. Proto za situace, kdy není zcela zjištěn skutkový stav, je nezbytné založit rozhodnutí soudu na odlišném právním základu, a to právě na konstrukci procesního břemene v objektivním smyslu.¹⁰

Účel objektivních procesních břemen se naplno projevuje právě tehdy, když skutkový stav není dostatečně zjištěn, aby mohl sloužit jako podklad pro meritorní rozhodnutí založeného na aplikaci konkrétní právní normy. Objektivní břemeno tvrzení vyjadřuje, jak má soud rozhodnout v situaci, kdy do řízení nebyly vneseny rozhodné skutečnosti o skutkovém stavu. Může se tak stát v důsledku nečinnosti stran, pokud neučiní žádné skutkové přednesy, případně pokud skutkové přednesy nebudou dostatečné pro zjištění úplného skutkového stavu, a pokud současně rozhodné skutečnosti nevyšly v řízení najevo jiným způsobem. Z hlediska objektivního břemene tvrzení je podstatné pouze to, zda byly rozhodné skutkové přednesy učiněny v dostatečném rozsahu, nikoliv jak a kým byly do řízení vneseny.¹¹

Objektivní břemeno důkazní poté představuje nástroj, jak má soud rozhodnout v situacích označovaných jako stav *non liquet*.¹² Jedná se o případy, kdy po provedeném dokazování nejsou rozhodné skutečnosti prokázány ani vyvráceny, a soudce tak s dostatečnou jistotou není schopen posoudit pravdivost učiněných tvrzení.¹³ V takovém případě poté postupuje obdobně, jako kdyby

⁹ Usnesení Ústavního soudu ze dne 9. 4. 2015, sp. zn. III. ÚS 3909/14.

¹⁰ TARUFFO, Michele. Burden of Proof. In: CAPPELLETTI, Mauro, ed. International Encyclopedia of Comparative Law: Evidence. Tübingen: Mohr Siebeck, 2014. ISBN 978-90-04-26680-3, s. 76.

¹¹ LAVICKÝ, Petr. Důkazní břemeno v civilním řízení soudním, s. 76.

¹² Tamtéž, s. 43.

¹³ HROMADA, Miroslav. § 120: Důkazní povinnost. In: SVOBODA, Karel a kol. Občanský soudní řád, s. 614, marg. č. 14. [cit. 2022-5-29] Dostupné z: www.beck-online.cz

byly prokázány za nepravdivé.¹⁴ Stav *non liquet* však nastává pouze tehdy, pokud na základě provedeného dokazování zůstává skutkový stav natolik nejasný, že nelze usuzovat na existenci či neexistenci rozhodných skutečností,¹⁵ resp. pravdivost či nepravdivost skutkových tvrzení. Rozhodnutí soudu se v takovém případě nezakládá skutkovém stavu zjištěném dokazováním, ale na pravidlech objektivního důkazního břemene.¹⁶

Objektivní procesní břemena však nejsou procesními břemeny v pravém slova smyslu, pokud procesní břemena chápeme jako specifické povinnosti stimulující strany k určitému jednání. Objektivní břemeno není adresováno primárně účastníkům, ale naopak soudu, jelikož stanoví pravidla, jak má soud rozhodnout v případech, kdy nebyl dostatečně zjištěn skutkový stav.¹⁷ Pravidla procesních břemen v objektivním smyslu se tak neuplatňují v průběhu dokazování, ale až při rozhodování ve věci, kdy soudce zjišťuje, zda byly dostatečně objasněny všechny skutkové okolnosti podstatné pro rozhodnutí. Pokud dojde k závěru, že tomu tak není, musí z této situace vyvodit odpovídající procesní následky a přičíst neobjasnění skutečnosti té straně, která o ni opřela svůj nárok či obranu.¹⁸ Objektivní břemeno nelze považovat ani za sankci za nečinnost dané strany, jelikož nejistota o skutkovém stavu může nastat i přes řádný procesní postup stran. Lavický však uvádí, že i přes všechny uvedené důvody by nebylo žádoucí používat k označení objektivních břemen jiného než zavedeného pojmu.¹⁹

1.2.1.2 Subjektivní procesní břemena

Jestliže se z pohledu soudu jedná o objektivní procesní břemena, z pohledu účastníků se poté logicky hovoří o subjektivních procesních břemenech. Zatímco přívlastek „*objektivní*“ vyjadřuje, že se procesní břemena uplatňují objektivně na základě zjištěného skutkového stavu bez ohledu na to, která ze stran a do jaké míry se o jeho zjištění přičinila, přívlastek „*subjektivní*“ má poté zdůraznit spojení břemene s daným účastníkem řízení.²⁰

¹⁴ TARUFFO, Michele. Burden of Proof. In: CAPPELLETTI, Mauro, ed. International Encyclopedia of Comparative Law: Evidence. Tübingen: Mohr Siebeck, 2014. ISBN 978-90-04-26680-3, s. 77.

¹⁵ LAVICKÝ, Petr. § 120: Aktivita stran a soudu při dokazování. In: JIRSA, Jaromír a kol. Občanský soudní řád: Praktický komentář, marg. č. 13. [cit. 2022-5-28] Dostupné z: www.aspi.cz

¹⁶ Tamtéž, marg. č. 13.

¹⁷ LAVICKÝ, Petr. Důkazní břemeno v civilním řízení soudním, s. 47.

¹⁸ TARUFFO, Michele. Burden of Proof. In: CAPPELLETTI, Mauro, ed. International Encyclopedia of Comparative Law: Evidence. Tübingen: Mohr Siebeck, 2014. ISBN 978-90-04-26680-3, s. 77.

¹⁹ LAVICKÝ, Petr. Důkazní břemeno v civilním řízení soudním, s. 47.

²⁰ TARUFFO, Michele. Burden of Proof. In: CAPPELLETTI, Mauro, ed. International Encyclopedia of Comparative Law: Evidence. Tübingen: Mohr Siebeck, 2014. ISBN 978-90-04-26680-3, s. 78.

Z pohledu účastníků lze procesní břemena charakterizovat jako odpovědnost účastníka za zjištění a prokázání skutkového stavu. V konečném důsledku se tak jedná o odpovědnost strany za výsledek řízení spočívající v povinnosti snášet následky rozhodnutí v její neprospěch v případě, že strana své procesní břemeno neunesse.²¹ Subjektivní procesní břemena tak určují, která strana si má počínat aktivně při tvrzení a objasňování určité skutečnosti.²²

Břemeno tvrzení v subjektivním smyslu lze poté vymezit jako procesní odpovědnost účastníka za to, že se soud dozví rozhodnou skutečnost, zatímco břemeno důkazní²³ jako procesní odpovědností účastníka za to, že soudu budou rozhodné skutečnosti prokázány.²⁴

Zatímco dělení procesních břemen na objektivní a subjektivní se zdá být českými procesualisty jednoznačně přijímáno, v zahraničí je situace odlišná. Část zahraničních procesualistů dělení též uznává, jiní jej považují za opodstatněné pouze v anglosaské právní kultuře, kdy je soudní řízení spojeno s rozhodováním poroty.²⁵ V souvislosti s kontinentálním právním systémem poté tvrdí, že subjektivní procesní břemena nemají praktický význam, jelikož pro rozhodnutí ve sporu je podstatné pouze zda, nikoliv kým, byly do řízení rozhodné skutečnosti vneseny a prokázány. Současně poukazují na to, že každá ze stran objasňuje skutkový stav z důvodu, aby bylo rozhodnuto v její prospěch. Je tedy v jejím zájmu dostatečně tvrdit a prokázat rozhodné skutečnosti proto, aby soud rozhodl v její prospěch a aby naopak nerozhodl s odkazem na neunesení objektivního důkazního břemene, nikoliv aby unesla své subjektivní procesní břemeno.²⁶ Osobně však rozlišování procesních břemen z objektivního a subjektivního hlediska považují za opodstatněné, jelikož každé z nich plní jiný účel. Zatímco subjektivní břemena určují, která ze stran je odpovědná za objasnění konkrétní skutečnosti, objektivní břemena umožňují soudu rozhodnout v situacích, kdy daná skutečnost dostatečně objasněna nebude.

²¹ SVOBODA, Karel. Řízení v prvním stupni. *Civilní proces z pohledu účastníka*, s. 466, marg. č. 216. [cit. 2022-5-28] Dostupné z: www.beck-online.cz

²² LAVICKÝ, Petr. Důkazní břemeno v civilním řízení soudním, s. 51 a 78.

²³ Pro subjektivní důkazní břemeno se často používá též pojem břemeno vedení důkazu.

²⁴ WINTEROVÁ, Alena. *Základy civilního procesu: Dokazování*. In: WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní*, s. 250.

²⁵ Argumentují, že hlavní účel subjektivního procesního břemene spočívá ve vynucení součinnosti stran před zahájením řízení před soudem. Konstrukce subjektivních břemen má přimět strany k tomu, aby poskytly údaje nezbytné pro posouzení, zda jsou splněny předpoklady k přednesení případu před porotou. V samotném soudním řízení se poté uplatní pouze objektivní procesní břemena.

²⁶ TARUFFO, Michele. *Burden of Proof*. In: CAPPELLETTI, Mauro, ed. *International Encyclopedia of Comparative Law: Evidence*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2014. ISBN 978-90-04-26680-3, s. 79.

1.2.1.3 Abstraktní a konkrétní procesní břemena

V rámci subjektivních procesních břemen někteří procesualisté rozlišují též abstraktní a konkrétní břemena. Abstraktní břemeno upravuje rozložení procesních břemen mezi strany obecně, nezávisle na stavu konkrétního řízení. Poskytuje odpověď na otázku, která strana by ohledně určitého znaku právní normy nesla procesní břemeno v potenciálním sporu.

Konkrétní procesní břemeno sice na počátku řízení odpovídá abstraktnímu břemenu, ale následně reaguje na průběh řízení a danou procesní situaci. Konkrétní břemeno určuje, která strana je zatížena břemenem ohledně určité skutečnosti v důsledku předběžného názoru soudce na skutkový stav. Zatímco abstraktní břemeno představuje obecné pravidlo pro rozdělení procesních břemen a je tak neměnné, konkrétní břemeno má dynamickou povahu a v průběhu procesu může přecházet mezi stranami.²⁷

1.3 Teorie souběžné existence procesních povinností a břemen

Zatímco existence procesních povinností soudu z teoretického hlediska nebyla zpochybnována, v případě procesních povinností a procesních břemen účastníků byla situace odlišná, jak je uvedeno dále.

Většina odborné veřejnosti se v současné době přiklání k dualistické koncepci, dle které se v civilním procesu vyskytují současně procesní povinnosti i procesní břemena.²⁸ Zejména v minulosti však někteří procesualisté s tímto pojetím nesouhlasili a prosazovali buď výlučnou existenci procesních břemen, nebo naopak procesních povinností. Přestože v současnosti naprostá většina odborníků teorie oponující dualistické koncepci odmítá,²⁹ považují za vhodný úvod do problematiky procesních povinností a břemen účastníků stručně shrnout jejich klíčové argumenty.

Existenci procesních povinností účastníků zcela odmítali představitelé liberální koncepce v čele s Goldschmidtem. Důvod spatřovali zejména v podstatných rozdílech mezi právem hmotným a procesním. Zatímco hmotné právo spojovali s existencí subjektivních práv, kterým odpovídají subjektivní povinnosti jiného, v souvislosti s procesním právem naopak tvrdili, že úkony jedné strany nijak nezasahují, ani nemohou zasahovat, do právního postavení strany druhé v soudním řízení. Příznivci této teorie tvrdili, že provedení či neprovedení určitého procesního

²⁷ LAVICKÝ, Petr. Důkazní břemeno v civilním řízení soudním, s. 64 – 65.

²⁸ MACUR, Josef. Povinnost a odpovědnost v občanském právu procesním, s. 33.

²⁹ MACUR, Josef. Břemeno substancování v civilním soudním řízení, s. 7 – 19. [cit. 2022-7-7] Dostupné z: www.beck-online.cz

úkonu je vždy spojeno s nepříznivými následky pouze pro danou stranu. Jedná se tak pouze o „povinnost“, kterou má strana sama vůči sobě, jelikož jedná vždy pouze ve svém zájmu³⁰ Z povahy věci se proto nemůže jednat o povinnosti v pravém slova smyslu, ale o jiný právní institut.

Hlavní argument liberální koncepce spočíval v tvrzení, že povinnosti jednoho vždy odpovídá právo druhého. Jelikož v civilním procesu povinnostem strany údajně neodpovídají žádná procesní práva protistrany, je pro jejich označení žádoucí používat jiný pojem. Dle Goldschmidta by proto veškerá činnost stran v soudním řízení měla mít povahu procesních břemen, která charakterizoval jako „*zatížení kterékoliv strany nepříznivými následky, jestliže nevyužije určité konkrétní možnosti postupu v dané procesní situaci*“.³¹ Dle liberální teorie by tak v procesním právu měly být nadále užívány pouze pojmy procesní břemena a jim odpovídající procesní možnosti jako kolateráty subjektivních povinností a subjektivních práv v hmotném právu.³²

Povinnosti se však nepochybně vyskytují i v civilním procesu, i když s ohledem na rozdíly mezi právem hmotným a procesním lze předpokládat, že i hmotněprávní a procesní povinnosti budou v některých ohledech odlišné. Jejich základní podstata ale zůstává v obou případech stejná. Právní povinnost stanoví nutnost chovat se určitým způsobem pod hrozbou sankce bez ohledu na to, zda se jedná o povinnost uloženou normami hmotného nebo procesního práva. Současně právní povinnosti působí na chování adresátů právních norem tak, že příkazují žádoucí chování, nebo naopak nežádoucí chování zakazují. Regulovat jednání osob je nepochybně nezbytné nejen v právu hmotném, ale též v právu procesním. I procesní předpisy proto obsahují pravidla, která usměrňují jednání procesních subjektů tak, že stanoví nutnost jednat určitým způsobem. Proto lze i v civilním procesu mluvit o povinnostech v pravém slova smyslu, přestože se v některých aspektech mohou lišit od povinností v hmotném právu. Mám za to, že pro odlišení obou institutů dostatečně slouží právě přívlastek „*procesní*“.

Liberální koncepci kritizoval především Hippel, který procesní břemena označoval za nadbytečnou konstrukci vedenou snahou o nežádoucí zobecnění procesněprávní nauky, a naopak prosazoval výlučnou existenci procesních povinností. Argumentoval, že procesní povinnosti dostatečně regulují chování stran, jelikož s jejich porušením či nesplněním jsou spojeny negativní následky bez dalšího a není proto žádoucí ani potřebné vytvářet konstrukce procesních břemen.³³

³⁰ MACUR, Josef, STAVINHOVÁ, Jaruška a Právnická fakulta. Úvod do teorie občanského práva procesního, s. 4.

³¹ Tamtéž, s. 7.

³² MACUR, Josef. Důkazní břemeno v civilním soudním řízení, s. 78.

³³ MACUR, Josef. Povinnost a odpovědnost v občanském právu procesním, s. 30.

Přestože by se na první pohled mohlo zdát, že procesní povinnosti a břemena účastníků jsou instituty natolik podobné, že není potřeba je rozlišovat, přikláním se k většinovému názoru dualistické koncepce. Domnívám se, že existence povinností není vyhrazena jen hmotnému právu, ale že existují též povinnosti v právu procesním. Současně se v civilním procesu uplatňují též procesní břemena, která jsou však natolik specifická, že by nebylo vhodné podřadit je pod procesní povinnosti. Oba instituty tak mají své místo v civilním řízení. Jejich spojení by bylo velmi zjednodušující a vedlo by k faktickému popření jejich rozdílů a podstaty, nebo matoucí, pokud by i při označení společným pojmem zůstaly nadále zdůrazňovány odlišnosti obou institutů.

1.4 Odlišovací kritéria mezi procesními povinnostmi a břemeny

Přiklonění se k dualistické koncepci uznávající existenci obou institutů přirozeně vyvolává otázku, jak se procesní povinnosti a procesní břemena účastníků navzájem liší. Ani na této otázce však v minulosti nepanovala jednoznačná shoda. Postupně bylo formulováno několik kritérií, kdy nejrozšířenější z nich jsou představeny dále.

1.4.1 Kritérium přímého donucení

Procesní povinnosti a břemena účastníků byla tradičně odlišována dle existence přímého donucení k určitému jednání. Dle tohoto kritéria se o procesní povinnosti jedná v případě, kdy právní řád stanoví povinnost jednat určitým způsobem, zatímco jiné jednání zásadně nepřipouští a sankcionuje. Splnění procesní povinnosti je proto možné vynucovat přímo uložením sankce.³⁴ V případě procesních břemen naopak zákon nestanoví přímou povinnost, jejíž nesplnění by podléhalo uložení sankce, ale pouze nepříznivé následky neunesení břemene. Jelikož neunesení procesního břemene zákon nespojuje s uložením žádné přímé sankce, jako je tomu u procesních povinností, splnění procesních břemen proto není přímo vynutitelné.³⁵

Hlavní rozdíl mezi oběma instituty dle kritéria existence přímého donucení lze výstižně shrnout tak, že pro procesní povinnosti je „*charakteristická možnost donucení, kdežto v případě břemen jde o pouhou hrozbu nepříznivými následky.*“³⁶ Proto pokud strana neunesení procesní břemeno, nejedná v rozporu se zákonem, ale pouze v rozporu se svými vlastními zájmy.³⁷ Naopak

³⁴ MACUR, Josef, STAVINHOVÁ, Jaruška a Právnická fakulta. Úvod do teorie občanského práva procesního, s. 20.

³⁵ Tamtéž, s. 24.

³⁶ Tamtéž.

³⁷ MACUR, Josef. Důkazní břemeno v civilním soudním řízení, s. 79.

pokud strana nesplní procesní povinnost, jedná protiprávně, jelikož zákon určité jednání nařizuje a jakékoliv odchýlné jednání nepřipouští.³⁸

Výše uvedené kritérium vystihuje hlavní rozdíly mezi oběma instituty, vykazuje však určité nedostatky. Jak upozorňuje Macur, především opomíjí, že mezi oběma způsoby vynucení žádoucího jednání není v konečném důsledku žádný rozdíl.³⁹ V případě procesních povinností je jednání strany vynucováno prostřednictvím hrozby uložení sankce, zatímco v případě procesních břemen prostřednictvím hrozby prohrou ve sporu. V obou případech je však strana fakticky nucena k určitému jednání, jelikož nelze podceňovat vliv psychického donucení hrozbou vydání nepříznivého rozhodnutí na chování strany. Nepříznivé rozhodnutí ve věci dokonce často pro stranu znamená daleko přísnější sankci než uložení přímé majetkové sankce v podobě pořádkové pokuty. I v případě procesních břemen je tak strana nucena k určitému jednání, přestože jej není možné přímo vynutit.⁴⁰

1.4.2 Kritérium svobodné volby chování

Protože i pouhá hrozba nepříznivým rozhodnutím ve věci ovlivňuje jednání strany, zcela neobstojí ani dříve uznávané rozlišovací kritérium spočívající na existenci svobodné volby chování. Možnost svobodné volby byla dle tohoto pojetí spojována s procesními břemeny, jelikož jejich prostřednictvím nelze přímo vynucovat žádoucí chování a je tak ponecháno zcela na svobodné volbě strany, zda a jaké úkony v řízení učiní. Naopak vyloučení svobodné volby mělo charakterizovat procesní povinnosti, když zákon jednoznačně stanoví žádoucí postup, zatímco každý odlišný postup by byl protiprávní.⁴¹

Toto pojetí však rovněž opomíjí, že jakýkoliv hrozící nepříznivý následek vylučuje svobodnou volbu chování, a to i v případě hrozby prohrou ve sporu u procesních břemen.⁴² Pokud má strana zájem být v řízení úspěšná, musí respektovat postup stanovený pravidly procesních břemen, nikoliv postupovat zcela libovolně, čímž je její svobodná volba chování podstatně omezena.

³⁸ Tamtéž, s. 80.

³⁹ MACUR, Josef. Povinnost a odpovědnost v občanském právu procesním, s. 38.

⁴⁰ MACUR, Josef. Důkazní břemeno v civilním soudním řízení, s. 81.

⁴¹ MACUR, Josef, STAVINHOVÁ, Jaruška a Právnická fakulta. Úvod do teorie občanského práva procesního, s. 24.

⁴² MACUR, Josef. Povinnost a odpovědnost v občanském právu procesním, s. 55.

1.4.3 Kritérium sankce

Další nedostatek kritéria spočívající v možnosti přímého donucení lze sledovat v oblasti realizace sankcí za nesplnění procesních povinností. Jednak některé procesní povinnosti nejsou přímo vynutitelné, když s jejich porušením není spojena žádná přímá sankce,⁴³ ale též sankce za porušení procesních povinností se v mnoha případech projeví až při rozhodnutí ve věci, obdobně jako je tomu v případě procesních břemen⁴⁴.

Z tohoto důvodu nelze procesní povinnosti a břemena rozlišovat ani dle existence sankce. Sankce se totiž uplatňují u obou institutů, jelikož účelem obou je přimět strany k žádoucímu jednání pod hrozbou nepříznivých právních následků.⁴⁵ Procesní povinnosti a břemena se mohou lišit nanejvýš v povaze sankce, když procesní břemena jsou sankcionována nepřímo neúspěchem ve sporu, zatímco nesplnění procesních povinností je zpravidla zákonem sankcionováno přímo.

1.4.4 Kritérium povahy zájmu

Jak uvádí Macur, procesní povinnosti i procesní břemena reprezentují veřejný zájem na řádném průběhu civilního procesu a současně i soukromý zájem stran na ochraně svých subjektivních práv. Jednoznačně proto neobstojí též rozlišovací kritérium povahy zájmu, dle kterého strana nesoucí procesní břemeno jedná pouze ve svém vlastním zájmu, zatímco plnění procesní povinnosti představuje zájem veřejný.⁴⁶ Do jisté míry však lze uznat, že procesní povinnosti jsou účastníkům ukládány tam, kde na splnění povinnosti existuje obecný zájem, zatímco procesní břemena ukládají straně povinnost jednat ve vlastním zájmu.

1.4.5 Kritérium slučitelnosti s účelem civilního procesu

Procesní povinnosti i břemena vedou stranu k takovému postupu v řízení, který je zákonodárcem považován za žádoucí. Odchylný postup v obou případech ztěžuje zjištění

⁴³ Macur zmiňuje povinnost urychlení řízení a řádného vedení sporu. K opožděnému přednesu soud pouze nepřihlédne, ale splnění procesní povinnosti dodatečně nevynutí. Blíže viz MACUR, Josef. Důkazní břemeno v civilním soudním řízení, s. 80 – 81.

⁴⁴ Macur uvádí jako příklad porušení povinnosti pravdivosti. Pokud strana uvádí nepravdivé údaje, porušuje svou procesní povinnost, ale pokud soud tuto skutečnost nezjistí, nelze proti ní uplatnit žádnou sankci. Navíc uložení přímé sankce by způsobilo průtahy v řízení a je proto žádoucí, aby se sankce za porušení povinnosti pravdivosti projevila až při rozhodnutí ve věci snížením věrohodnosti dané strany. Blíže viz MACUR, Josef. Důkazní břemeno v civilním soudním řízení, s. 80 – 81.

⁴⁵ Tamtéž, s. 80.

⁴⁶ Tamtéž, s. 82.

skutečného skutkového stavu věci, což je s účelem civilního procesu v rozporu. Proto též nelze považovat za správné rozlišovací kritérium slučitelnosti, dle kterého jsou s účelem civilního procesu slučitelná pouze procesní břemena. Procesní povinnosti naopak měla vyjadřovat jasný příkaz zákona k určitému jednání, jehož porušení by mělo za následek narušení nebo znemožnění řádného průběhu procesu, a proto je neslučitelné s jeho funkcí.⁴⁷

Lze však považovat za žádoucí, aby procesní postup stran směřující k objasnění skutkového stavu byl usměrňován primárně prostřednictvím procesních břemen, nikoliv prostřednictvím povinností a ukládání přímých sankcí.⁴⁸ To by v konečném důsledku vedlo spíše k odrazení od zahájení soudního řízení, jelikož s každým procesním úkonem by se strana vystavovala riziku vzniku odpovědnosti za porušení právní povinnosti. K vyloučení nežádoucího ukládání sankcí za procesní postup stran slouží právě konstrukce procesních břemen.⁴⁹ Jelikož procesní břemena využívají zájem strany na příznivém rozhodnutí ve věci, usměrňovat jednání stran jejich prostřednictvím představuje mnohdy dokonce účinnější motivaci strany k žádoucímu jednání a zajištění součinnosti strany při objasňování skutkového stavu, než je ukládání přímo sankciovaných povinností.⁵⁰

1.4.6 Kritérium funkce

Dle většiny zastánců dualistické koncepce v moderním civilním procesu převažují procesní břemena nad procesními povinnostmi v souvislosti se zajištěním součinnosti stran na objasňování skutkového stavu proto, že účinněji působí na chování účastníků. Zatímco procesní povinnosti lze obtížně sankcionovat a sankce často nejsou dostatečně účinné, zájem na příznivém rozhodnutí ve věci žádoucí chování subjektů stimuluje dostatečně.⁵¹

Hlavní rozdíl mezi procesními povinnostmi a procesními břemeny proto spočívá právě ve funkci, kterou v civilním procesu plní. Procesní břemena představují primárně povinnost jednat určitým způsobem, ale s jejich nesplněním není spojena odpovědnost za protiprávní jednání, jako by tomu bylo v případě procesních povinností. S neunesením procesního břemene je spojen specifický následek spočívající v odpovědnosti za výsledek řízení, který má za následek zhoršení

⁴⁷ Tamtéž, s. 84.

⁴⁸ Tamtéž, s. 85.

⁴⁹ Tamtéž, s. 90.

⁵⁰ MACUR, Josef. Břemeno substancování v civilním soudním řízení, s. 7 – 19. [cit. 2022-7-7] Dostupné z: www.beck-online.cz

⁵¹ MACUR, Josef, STAVINHOVÁ, Jaruška a Právnická fakulta. Úvod do teorie občanského práva procesního, s. 22.

procesní situace.⁵² Procesní povinnosti poté slouží k regulování chování stran v případech, kdy procesní břemena, založená čistě na motivaci strany k vítězství ve sporu, nemohou žádoucí chování účinně zajistit.⁵³

Na závěr je vhodné říci, že na rozlišování procesních povinností a břemen nemá vliv primárně označení v zákoně, ale především smysl daného ustanovení. O břemeno se tedy může jednat i tehdy, když zákon určitou činnost označuje výslovně jako povinnost a naopak.⁵⁴

⁵² MACUR, Josef. Důkazní břemeno v civilním soudním řízení, s. 90.

⁵³ MACUR, Josef. Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu, s. 132.

⁵⁴ MACUR, Josef, STAVINOHOVÁ, Jaruška a Právnická fakulta. Úvod do teorie občanského práva procesního, s. 20.

2 Procesní povinnosti soudu

Procesní povinnosti soudu odpovídají ústavně zaručenému právu účastníků na soudní ochranu zakotvenému v hlavě V. Listiny. Právo na soudní ochranu taktéž úzce souvisí s právem na spravedlivý proces dle čl. 6 odst. 1 EÚLP a čl. 14 odst. 1 MPOPP⁵⁵ které zahrnuje široký komplex dílčích práv jednotlivce na poskytnutí spravedlivé soudní ochrany. Jednotlivá dílčí práva jsou obsažena jednak na mezinárodní, ale též na vnitrostátní úrovni, a to v ústavním pořádku i v předpisech nižší právní síly, včetně občanského řádu soudního.⁵⁶

Jelikož existuje celá řada dílčích práv účastníků na poskytnutí náležité právní ochrany, existuje také mnoho odpovídajících procesních povinností soudu. Nelze tak poskytnout jejich taxativní výčet, proto se dále zaměřím pouze na vybrané z nich.

2.1 Povinnost postupovat v souladu se zákonem

Základní povinností soudu je zajistit, aby byl proces veden v souladu se zákonem. Článek 36 odst. 1 Listiny garantuje, že se každý může domáhat stanoveným postupem svého práva před soudem. Avšak nejen účastníci, ale též soud, jsou povinni postupovat v souladu s příslušnými procesními předpisy – v případě nalézacího řízení sporného zejména dle občanského soudního řádu. Dle Ústavního soudu totiž právu jednotlivce dle čl. 36 odst. 1 Listiny odpovídá povinnost soudu postupovat v řízení dle zákona.⁵⁷ Pojem „zákon“ je v této souvislosti třeba vykládat extenzivně. Soud je tak povinen postupovat nejen v souladu se zákonem ve smyslu psaného práva, ale též mezinárodními smlouvami⁵⁸ i nepsanými právními principy.

Dodržovat „stanovený postup“ jsou tak povinny nejen strany, ale též soud. Řečeno jinak, procesní právo je právem donucujícím nikoliv pouze ve vztahu k účastníkům, ale též vůči soudu.⁵⁹ Současně je však soud povinen nad stranami dohlížet a usměrňovat jejich jednání v rámci jeho dozorové povinnosti (viz kap. 2.6).

⁵⁵ HUSSEINI, Faisal, KOPA, Martin. Čl. 36: Právo na soudní a jinou právní ochranu. In: HUSSEINI, Faisal, BARTOŇ, Michal, KOKEŠ, Marian, KOPA, Martin a kol. Listina základních práv a svobod, marg. č. 1. [cit. 2022-12-11] Dostupné z: www.beck-online.cz

⁵⁶ POSPÍŠIL, Ivo. Čl. 36: Právo na soudní a jinou právní ochranu. In: BAŇOUCH, H., BAROŠ, J., BOBEK, M., JÄGER, P., KOKEŠ, M., KYSELA, J., LANGÁŠEK, T., MOLEK, P., POSPÍŠIL, I., ŠIMÁČKOVÁ, K., ŠIMÍČEK, V., WAGNEROVÁ, E., WINTR, J. Listina základních práv a svobod: Komentář. [cit. 2022-12-11]. Dostupné z: www.aspi.cz

⁵⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 26. 2. 2003, sp. zn. I.ÚS 687/02.

⁵⁸ Srov. čl. 10 Ústavy.

⁵⁹ BUREŠ, Jaroslav. § 1: Předmět a účel. In: DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. Občanský soudní řád I, II, s. 4, marg. č. 2. [cit. 2022-12-11] Dostupné z: www.beck-online.cz

2.2 Povinnost materiálního vedení řízení

Ustanovení § 6 o.s.ř. ukládá soudu a účastníkům povinnost postupovat ve vzájemné součinnosti. V nalézacím řízení sporném tradičně platí zásada projednací, dle které odpovědnost za objasnění skutkového stavu nesou primárně strany. Soud však není v řízení zcela pasivní, ale je oprávněn aktivně se účastnit zjišťování skutkového stavu. Přestože klíčová je stále aktivita procesních stran, řádné zjištění a prokázání skutkového stavu má být výsledkem součinnosti mezi soudem a účastníky.⁶⁰

Součinnost soudu vychází z jeho povinnosti materiálního vedení řízení, která je vedena snahou o úplné a pravdivé objasnění skutkového stavu.⁶¹ Pod povinnost materiálního vedení řízení lze zařadit několik dílčích povinností soudu. Jedná se zejména o poučovací povinnost, ale též o povinnosti spočívající v intenzivnější kooperaci mezi soudem a účastníky, a to konkrétně povinnosti dotazovací a povinnosti vysvětlovací.⁶²

2.2.1 Povinnost poučovací

Jednou z forem procesní součinnosti, ke které je soud povinen ve vztahu k účastníkům, je rozsáhlá poučovací povinnost soudu.

Svoboda rozlišuje poučovací povinnost ryze procesního charakteru, v jejímž rámci soud poskytuje účastníkům poučení čistě o procesních právech a povinnostech, a na straně druhé poučovací povinnost o hrozícím neúspěchu v řízení dle § 118a odst. 1 – 3 o.s.ř., která může zahrnovat i poučení o hmotném právu za situace, kdy nelze jiným způsobem naplnit požadavek předvídatelnosti soudního postupu a rozhodování. Poučovací povinnost ryze procesního charakteru dále člení na poučovací povinnost obecnou zakotvenou v § 5 o.s.ř. a poučovací povinnost v konkrétních procesních situacích, kdy jako příklady zmiňuje poučení dle § 18 o.s.ř. o právu účastníka jednat před soudem ve své mateřštině, dle § 118b odst. 1 o.s.ř. o koncentraci řízení a poučení dle § 157 odst. 1 o.s.ř. o možnosti podat opravný prostředek.⁶³ Ustanovení § 5 o.s.ř. vyjadřuje obecný princip, zatímco následující ustanovení představují jeho promítnutí v konkrétní

⁶⁰ LAVICKÝ, Petr. § 6: Předvídatelnost; role soudu a stran; zákaz zneužití. In: JIRSA, Jaromír a kol. Občanský soudní řád: Praktický komentář, marg. č. 10. [cit. 2022-12-11] Dostupné z: www.aspi.cz

⁶¹ LAVICKÝ, Petr. § 5: Poučovací povinnost. In: JIRSA, Jaromír a kol. Občanský soudní řád: Praktický komentář, marg. č. 2. [cit. 2022-12-11] Dostupné z: www.aspi.cz

⁶² SVOBODA, Karel. § 6: Součinnost soudu s účastníky. In: SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, DOLEŽÍLEK, Jiří a kol. Občanský soudní řád, marg. č. 1. [cit. 2022-12-11] Dostupné z: www.beck-online.cz

⁶³ SVOBODA, Karel. § 5: Obecná poučovací povinnost. In: SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, DOLEŽÍLEK, Jiří a kol. Občanský soudní řád. [cit. 2022-12-12] Dostupné z: www.beck-online.cz

procesní situaci. Obecný princip poučovací povinnosti stanoví, že soud je povinen účastníky poučovat o jejich právech a povinnostech v průběhu řízení. Konkrétní poučení, které má účastníkům poskytnuto v dané procesní situaci, poté podrobněji upravují jednotlivá následující ustanovení.⁶⁴

Lavický naopak rozlišuje poučovací povinnost, která je součástí materiálního vedení řízení na straně jedné, a poučovací povinnost informativní povahy na straně druhé.⁶⁵

Informativní poučovací povinnost je zaměřena na účastníky bez právnického vzdělání, kteří nejsou v řízení právně zastoupeni. Bylo by v rozporu s účelem civilního procesu, pokud by bylo rozhodnuto v neprospěch dané strany pouze kvůli její neznalosti procesních předpisů. Soud proto poskytuje poučení ve snaze předejít tomu, aby účastníci utrpěli v řízení újmu na svých právech pro neznalost procesních předpisů.⁶⁶ Soud však není povinen poskytovat poučení informativní povahy účastníkovi, který má právnické vzdělání sám nebo je právně zastoupen, jelikož profesionální zástupce disponuje znalostí relevantních procesních předpisů a poučení ze strany soudu by proto bylo nadbytečné.⁶⁷ Za obecný pramenem poučovací informativní povinnosti považuje Lavický § 5 a § 118a odst. 4 o.s.ř., které jsou doplněny řadou ustanovení upravujících poučení v konkrétní procesní situaci.⁶⁸

Zatímco poučovací povinnost informativní povahy nahrazuje nedostatek právních znalostí, poučovací povinnost materiální povahy soud realizuje za účelem úplného a pravdivého zjištění skutkového stavu. Z tohoto důvodu soud poskytuje poučení materiální povahy všem účastníkům, bez ohledu na jejich vzdělání nebo zastoupení. Základem jsou zejména ustanovení § 43 a 118a odst. 1 – 3 o.s.ř. Poučení plynoucí z materiálního vedení řízení je soud povinen poskytnout v reakci na různé procesní situace, vždy však se záměrem úplného objasnění skutkového stavu. Může se jednat o situaci, kdy strany poskytly neúplné skutkové přednesy nebo je potřeba doplnit návrhy na dokazování, případně pokud potřeba doplnění tvrzení nebo důkazních návrhů vyvstala na základě vyjádření protistrany, nebo pokud je potřeba doplnit rozhodné skutečnosti z důvodu odlišné právní kvalifikace skutku soudem.⁶⁹

⁶⁴ BUREŠ, Jaroslav. § 5: Poučovací povinnost. In: DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. Občanský soudní řád I, II. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 11, marg. č. 2. [cit. 2022-12-12] Dostupné z: www.beck-online.cz

⁶⁵ LAVICKÝ, Petr. § 5: Poučovací povinnost. In: JIRSA, Jaromír a kol. Občanský soudní řád: Praktický komentář, marg. č.1. [cit. 2022-12-12] Dostupné z: www.aspi.cz

⁶⁶ Tamtéž, marg. č. 6.

⁶⁷ Tamtéž, marg. č. 12 a 13.

⁶⁸ Tamtéž, marg. č. 7.

⁶⁹ Tamtéž, marg. č. 14.

V souvislosti s poučovací povinností soudu je však vždy třeba pamatovat na to, že povinnost není bezbřehá. Rolí soudu není nahrazovat činnost právních zástupců,⁷⁰ proto v rámci poučovací povinnosti soudu nemůže žádná ze stran spoléhat na rady ohledně toho, jakou procesní strategii by měla v dané situaci zvolit, aby byla v řízení úspěšná⁷¹.

S ohledem na celkové zaměření této práce se dále budu konkrétněji věnovat poučovací povinnosti soudu s ohledem na plnění povinnosti tvrzení a důkazní ze strany účastníků.

Občanský soudní řád ukládá soudci povinnost poučit účastníky o tom, že musejí uvést všechny podstatné skutečnosti, jelikož k později uvedeným skutečnostem nelze, až na zákonem stanovené výjimky, z důvodu koncentrace řízení přihlídnout. Právní úprava poučovací povinnosti souvisejícími s procesními břemeny je upravena na několika částech zákona, kdy soudce musí poskytnout poučení dle konkrétního ustanovení s ohledem na průběh daného řízení.

V případě konání přípravného řízení je úprava obsažena v § 114c odst. 5 o.s.ř.; pokud se přípravné řízení nekoná, jedná se o § 118b odst. 2 o.s.ř. Soudce je v obou případech povinen účastníky poučit o koncentraci, která ze zákona nastává skončením přípravného jednání⁷², nebo prvního jednání ve věci⁷³, případně uplynutím poskytnuté lhůty⁷⁴. Poučovací povinnost je soud povinen plnit také průběžně v rámci probíhajícího jednání, pokud nastane některá ze situací uvedených v § 118a o.s.ř. Soud je též povinen poučit účastníky o principu neúplné apelace v odvolacím řízení před skončením jednání dle § 119a odst. 1 o.s.ř. Konečně, poučení týkající se opravného prostředku musí obsahovat i samotné písemné vyhotovení rozhodnutí.⁷⁵

Soud je povinen účastníky poučit o jejich povinnosti tvrzení a důkazní, pokud je zřejmé, že účastníci tyto povinnosti řádně neplní, před tím, než ve věci rozhodne. Soud je však povinen strany poučit i v případě, kdy rozdělení procesních břemen neodpovídá základnímu pravidlu, ale dochází k přenesení břemena na protistranu. Jedná se o specifické situace, které mohou být stanoveny přímo zákonem⁷⁶, ale k přenesení procesní břemene může dojít též bez výslovné zákonné opory v reakci na charakter a průběh konkrétního řízení.⁷⁷

⁷⁰ JIRSA, Jaromír. § 5. In: JIRSA, J a kol. Občanský soudní řád, 1. část: Soudcovský komentář. [cit. 2022-12-12] Dostupné z: www.aspi.cz

⁷¹ LAVICKÝ, Petr. § 5: Poučovací povinnost. In: JIRSA, Jaromír a kol. Občanský soudní řád: Praktický komentář, marg. č. 19. [cit. 2022-12-12] Dostupné z: www.aspi.cz

⁷² Viz § 114c odst. 4 o.s.ř.

⁷³ Viz § 118b odst. 1 o.s.ř.

⁷⁴ Viz § 114c odst. 4 o.s.ř. a § 118b odst. 1 o.s.ř.

⁷⁵ Viz § 157 odst. 1 o.s.ř. v případě rozsudku a § 169 odst. 1 o.s.ř. v případě usnesení.

⁷⁶ Srov. § 133a o.s.ř.

⁷⁷ SVOBODA, Karel. § 5: Obecná poučovací povinnost. In: SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, DOLEŽÍLEK, Jiří a kol. Občanský soudní řád, marg. č. 8. [cit. 2022-12-12] Dostupné z: www.beck-online.cz

Opomenutí poskytnutí poučení ze strany soudu má dalekosáhlé následky pro další průběh řízení. Chybějící poučení způsobuje, že vůči dané straně nenastává koncentrace řízení a neuplatní se ani princip neúplné apelace v odvolacím řízení. Při absenci poučení také nelze vyvozovat vůči straně negativní důsledky spojené s neunesením jejího procesního břemene, proto nemůže být z tohoto důvodu rozhodnuto v její neprospěch.⁷⁸

2.2.2 Povinnost dotazovací a vysvětlovací

Kromě výše zmíněné povinnosti poučovací má soud též v rámci materiálního vedení řízení povinnost dotazovací, pokud jsou skutková tvrzení strany neúplná, a není proto možné posoudit, zda má být na případ aplikována určitá právní norma. Dotazování ze strany soudu je na místě až poté, co strana poskytne skutková tvrzení, dle kterých lze určit předmět sporu a jeho právní kvalifikaci.⁷⁹ Předmětem dotazovací povinnosti jsou pouze poznatky skutkové, ale hmotněprávní i procesněprávní povahy. Zjišťovat je soud totiž povinen nejen skutečnosti nezbytné pro rozhodnutí ve věci samé, ale též skutečnosti mající vliv na procesní postup soudu v řízení. Z procesního hlediska se jedná například o skutečnosti nezbytné pro posouzení, zda strana splňuje předpoklady pro osvobození od placení soudních poplatků.⁸⁰

Soud má též povinnost vysvětlovací, v jejímž rámci je povinen účastníkům sdělit, z jakého důvodu je žádá o poskytnutí určité informace, ale též jaké mohou být následky v případě jejího nesdělení.⁸¹ Jako příklad lze uvést, že v souvislosti s procesními břemeny ukládá vysvětlovací povinnost soudu § 118a o.s.ř., pokud soud vyzývá účastníky k dodatečnému splnění povinnosti tvrzení či důkazní.

2.3 Povinnost formálního vedení řízení

Od povinnosti materiálního vedení řízení, která se souvisí s obsahem skutkových tvrzení a důkazů, je třeba odlišovat povinnost formálního vedení řízení, která se naopak týká samotného průběhu soudního řízení. Oba typy procesních povinností soudu však spolu úzce souvisí. Pod povinnost formálního vedení řízení lze podřadit povinnost soudce připravit jednání v souladu

⁷⁸ BUREŠ, Jaroslav. § 5: Poučovací povinnost. In: DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. Občanský soudní řád I, II. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 12, marg. č. 2. [cit. 2022-12-12] Dostupné z: www.beck-online.cz

⁷⁹ SVOBODA, Karel. § 6: Součinnost soudu s účastníky. In: SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, DOLEŽÍLEK, Jiří a kol. Občanský soudní řád, marg. č. 3. [cit. 2022-12-11] Dostupné z: www.beck-online.cz

⁸⁰ Tamtéž, marg. č. 2.

⁸¹ Tamtéž, marg. č. 3.

s § 114a o.s.ř. ve snaze o to, aby bylo věc možné rozhodnout při jediném jednání, dále dle § 115 o.s.ř. nařídit jednání a předvolat k němu strany a ostatní osoby, jejichž přítomnost je potřeba, a konečně řídit průběh samotného jednání v souladu s § 118 o.s.ř.⁸²

Přestože je soud povinen dle § 6 o.s.ř. postupovat v součinnosti s účastníky, v nalézacím řízení sporném není součinnost účastníku v souladu se zásadou projednací vynucována, ale nesplnění povinnosti tvrzení nebo důkazní má za následek neunesení daného břemene a zpravidla i neúspěch v řízení.⁸³ Soud proto postupuje z úřední povinnosti i bez dalších návrhu v souladu s § 100 odst. 1 o.s.ř. tak, aby věc byla co nejrychleji projednána a rozhodnuta, a to dle § 101 odst. 2 o.s.ř. i tehdy, pokud jsou účastníci nečinní. Přes nečinnost účastníků však nelze postupovat v případech, kdy zákon součinnost strany vyžaduje – například pokud není řádně opraveno nebo doplněno podání dle § 43 odst. 2 o.s.ř.

2.4 Povinnost umožnit účastníkům slyšení

V souvislosti s průběhem samotného jednání je soud povinen umožnit stranám slyšení. Právo účastníků na slyšení, kterému odpovídá povinnost soudu slyšení umožnit, je zakotveno na ústavní⁸⁴ i mezinárodní⁸⁵ úrovni jako základní procesní právo každého účastníka soudního řízení. Právo na právní slyšení úzce souvisí se zásadami ústnosti, veřejnosti, přímosti.⁸⁶

Zásada ústnosti je pro civilní řízení konkretizována v § 118 odst. 1 o.s.ř., který stanoví povinnost soudce vyzvat žalobce k přednesení nebo sdělení obsahu žaloby a obdobně žalovaného k jeho vyjádření ve věci. Z ústavně garantovaného principu ústnosti tak vyplývá nejen právo stran na ústní projednání věci, ale též odpovídající povinnost soudu toto právo respektovat a umožnit jeho uplatnění.⁸⁷ Povinnost soudu umožnit účastníkům slyšení vychází též z práva na kontradiktorní řízení, ze kterého vyplývá právo účastníků seznámit se s každým vyjádřením nebo důkazem, které mohou ovlivnit rozhodnutí soudu, a vyjádřit se k nim.⁸⁸ Práva na slyšení nemůže

⁸² LAVICKÝ, Petr. § 5: Poučovací povinnost. In: JIRSA, Jaromír a kol. Občanský soudní řád: Praktický komentář, marg. č. 3. [cit. 2022-12-11] Dostupné z: www.aspi.cz

⁸³ BUREŠ, Jaroslav. § 6: Účel řízení. In: DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. Občanský soudní řád I, II, s. 18, marg. č. 1. [cit. 2022-12-11] Dostupné z: www.beck-online.cz

⁸⁴ Viz čl. 96 odst. 2 Ústavy a čl. 38 odst. 2 Listiny.

⁸⁵ Viz čl. 14 odst. 1 MPOPP a čl. 6 odst. 1 EÚLP.

⁸⁶ MACUR, Josef. Koncentrace řízení a procesní prekluzivní lhůty podle novely občanského soudního řádu č. 30/2000 Sb. [cit. 2022-12-21] Dostupné z: www.beck-online.cz

⁸⁷ BUREŠ, Jaroslav. § 118: Průběh jednání. In: DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. Občanský soudní řád I, II, s. 820, marg. č. 6. [cit. 2022-12-11] Dostupné z: www.beck-online.cz

⁸⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 23. 3. 2021, sp. zn. IV. ÚS 998/20, bod 16.

být účastník zbaven, jelikož se jedná o obecný právní princip, jež je společný všem vyspělým zemím.⁸⁹

Povinnost soudu umožnit účastníkům slyšení garantuje rovnost stran před zákonem a zabraňuje tomu, aby byl účastník považován pouze za objekt, nikoliv za plnohodnotný subjekt, soudního řízení. Z hlediska zjišťování skutkového stavu umožňuje každému účastníkovi přednést skutkové přednesy a podat důkazní návrhy, vyjádřit se k přednesům a návrhům protistrany, ale též zaujmout svůj právní názor a vyjádřit se k výsledkům dokazování.⁹⁰

Právo na právní slyšení však může být zákonem omezeno za účelem, aby bylo ve věci rozhodnuto v přiměřené lhůtě proto, aby ochrana ohroženým či porušeným právům nebo oprávněným zájmům účastníků byla účinná. V současné právní úpravě slouží k tomuto účelu režim koncentrací.

2.5 Povinnost rozhodnout

Ústavně zaručené právo na soudní ochranu se nevyčerpává pouhým předložením věci k rozhodnutí soudu, ale obsahuje také právo účastníka na meritorní rozhodnutí.⁹² Právu účastníka poté odpovídá povinnost soudu ve věci rozhodnout. Meritorně však soud rozhoduje pouze v případech, kdy zákon nestanoví jiný postup, který spočívá například v odmítnutí žaloby nebo zastavení řízení.⁹³

Právo na spravedlivý proces zahrnuje nejen právo ve věci rozhodnout bez dalšího, ale též požadavek, aby bylo rozhodnuto v přiměřené lhůtě v souladu s čl. 38 odst. 2 Listiny. Právo každého účastníka na projednání a rozhodnutí věci soudem bez zbytečných průtahů zakotvuje i § 5 odst. 2 z.s.s., kterému odpovídá i povinnost soudce rozhodovat v přiměřených lhůtách bez průtahů obsažená v § 79 odst. 1 z.s.s.

Z čl. 36 odst. 1 Listiny vyplývá též právo účastníka na řádné odůvodnění rozhodnutí. Odůvodnění jako jednu z obsahových náležitostí rozsudku obsahuje též § 157 odst. 1 o.s.ř.,

⁸⁹ MACUR, Josef. Koncentrace řízení a procesní prekluzivní lhůty podle novely občanského soudního řádu č. 30/2000 Sb. [cit. 2022-12-21] Dostupné z: www.beck-online.cz

⁹⁰ Tamtéž.

⁹⁰ Tamtéž.

⁹² HUSSEINI, Faisal a KOPA, Martin. Čl. 36: Právo na soudní a jinou právní ochranu. In: HUSSEINI, Faisal, BARTOŇ, Michal, KOKEŠ, Marian, KOPA, Martin a kol. Listina základních práv a svobod, marg. č. 34. [cit. 2022-12-11] Dostupné z: www.beck-online.cz

⁹³ SVOBODA, Karel. § 3: Petiční právo. In: SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, DOLEŽÍLEK, Jiří a kol. Občanský soudní řád, marg. č. 1. [cit. 2022-12-11] Dostupné z: www.beck-online.cz

přičemž povinné náležitosti odůvodnění jsou konkretizovány v následujícím odstavci.⁹⁴ Účelem je zaručit transparentnost soudního rozhodování a umožnit kontrolu činnosti soudů ze strany veřejnosti, což přispívá k předcházení potenciální libovůle při rozhodování.⁹⁵ V souladu s principem zákazu překvapivých rozhodnutí by odůvodnění nemělo být pro účastníky překvapivé,⁹⁶ ale přirozeně navazovat na předcházející průběh řízení, což zaručují povinnosti soudu spadající pod povinnost materiálního vedení řízení.

Zákaz překvapivých rozhodnutí navazuje též na již zmíněnou povinnost umožnit stranám slyšení, které odpovídá právo účastníků vyjádřit se ke všem skutečnostem a důkazům relevantním pro rozhodnutí soudu. Účelem je zajistit, aby soudy nezakládaly svá rozhodnutí na skutečnostech, které nebyly projednány v průběhu soudního řízení a které jsou současně tak významné v očích soudu, že odůvodňují rozhodnutí, které však nemohl předvídat ani bdělý účastník.⁹⁷ Soud tak může založit své rozhodnutí pouze na skutečnostech a závěrech dokazování, ke kterým bylo stranám umožněno se vyjádřit. Jelikož právo na slyšení je garantováno na ústavní úrovni, lze se jeho ochrany po vyčerpání přípustných opravných prostředků v občanském soudním řízení domáhat též v řízení před Ústavním soudem,⁹⁸ případně před Evropským soudem pro lidská práva pro porušení čl. 6 odst. 1 EÚLP.

2.6 Dozorová povinnost

V souladu s § 1 o.s.ř. má civilní proces vést také k výchově k dodržování smluv a zákonů, k čestnému plnění povinností a k úctě k právům jiných osob. Jakkoliv není v silách soudce ani civilního procesu obecně kohokoliv vychovávat k čestnému chování, soudce by měl vést účastníky k tomu, aby v průběhu řízení jednali poctivě, zejména aby poctivě plnili procesní povinnosti.⁹⁹ Přestože se princip poctivosti nepochybně vztahuje též na soud,¹⁰⁰ primárně ukládá povinnost účastníkům a jiným osobám zúčastněným na řízení (viz kap. 3.1). Soudce má poté povinnost

⁹⁴ HUSSEINI, Faisal, KOPA, Martin. Čl. 36: Právo na soudní a jinou právní ochranu. In: HUSSEINI, Faisal, BARTOŇ, Michal, KOKES, Marian, KOPA, Martin a kol. Listina základních práv a svobod, marg. č. 175. [cit. 2022-12-11] Dostupné z: www.beck-online.cz

⁹⁵ HRNČIRÍK, Vít. § 157: Písemné vyhotovení rozsudku, odůvodnění rozsudku. In: SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, DOLEŽÍLEK, Jiří a kol. Občanský soudní řád, marg. č. 2. [cit. 2022-12-12] Dostupné z: www.beck-online.cz

⁹⁶ Tamtéž, marg. č. 14.

⁹⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 23. 3. 2021, sp. zn. IV. ÚS 998/20, bod 16.

⁹⁸ MACUR, Josef. Koncentrace řízení a procesní prekluzivní lhůty podle novely občanského soudního řádu č. 30/2000 Sb. [cit. 2022-12-21] Dostupné z: www.beck-online.cz

⁹⁹ LAVICKÝ, Petr. § 1: Účel zákona. In: JIRSA, Jaromír a kol. Občanský soudní řád: Praktický komentář, marg. č. 7. [cit. 2022-12-14] Dostupné z: www.aspi.cz

¹⁰⁰ Tamtéž, marg. č. 8.

zejména dohlížet a vést strany k tomu, aby poctivě plnily procesní povinnosti. Pokud má občanské soudní řízení vést v obecné rovině k čestnému plnění povinností, nelze tohoto cíle dosáhnout jinak než tím, že budou poctivě postupovat strany v průběhu konkrétního řízení.¹⁰¹

Jedním z projevů principu poctivosti je zákaz zneužití práva.¹⁰² Ustanovení § 6 o.s.ř. ukládá povinnost vykládat a aplikovat procesní předpisy tak, aby nedocházelo k jejich zneužívání. Zákaz zneužití práva je adresován primárně účastníkům řízení, jelikož u soudu lze řádný postup považovat za samozřejmost. I přes to však role soudu v této souvislosti není zanedbatelná. Je to opět právě soud, který musí dohlížet na to, aby strany procesní předpisy nezneužívaly ve svůj prospěch, ale aby jednaly v souladu s principem poctivosti, nebo z toho vyvodit odpovídající následky. V této souvislosti hovoří právní teorie o dozorové (též dohledové) povinnosti soudu,¹⁰³ která ukládá soudu v § 2 o.s.ř. povinnost dbát na to, aby nedocházelo k porušování práv a právem chráněných zájmů a aby práv nebylo zneužíváno.

2.7 Následky porušení procesních povinností soudu

Porušení procesních povinností soudem má za následek vznik vad řízení, k jejichž odstranění slouží zejména systém opravných prostředků dle občanského řádu soudního. V některých případech, zejména pokud se jedná o povinnost soudu postupovat bez průtahů a rozhodnout v přiměřené lhůtě, připadá též v úvahu stížnost dle § 164 a násl. z.s.s.

Pokud se jedná o porušení povinnosti soudu, které odpovídá právo účastníka zaručené na ústavním pořádkem, lze se domáhat též ochrany v řízení před Ústavním soudem na základě ústavní stížnosti. Avšak ne každé pochybení soudu spočívající v porušení některé z jeho procesních povinností však dosahuje ústavní úrovně a intenzity porušení práva na soudní ochranu.¹⁰⁴ Obdobně je možné domáhat se ochrany před mezinárodním soudem, pokud se jedná o porušení práva účastníka garantované na mezinárodní úrovni.

Na závěr je třeba říci, že následky porušení procesních povinností soudem je obtížné předvídat z obecného hlediska, ale vždy bude záležet na konkrétní situaci, povaze a závažnosti porušení.

¹⁰¹ Tamtéž, marg. č. 7.

¹⁰² LAVICKÝ, Petr. § 2: Předmět právní úpravy; zákaz zneužití. In: JIRSA, Jaromír a kol. Občanský soudní řád: Praktický komentář, marg. č. 2. [cit. 2022-12-14] Dostupné z: www.aspi.cz

¹⁰³ JIRSA, Jaromír. § 6. In: JIRSA, Jaromír a kol. Občanský soudní řád, 1. část: Soudcovský komentář. [cit. 2022-12-12] Dostupné z: www.aspi.cz

¹⁰⁴ Např. Usnesení Ústavního soudu ze dne 2.7.2019, sp. zn. IV. ÚS 2582/18.

3 Procesní povinnosti stran

Procesní povinnosti zatěžují nejen soud, ale též strany. Povinnosti stran lze rozdělit na procesní povinnosti v pravém slova smyslu a procesní břemena ukládané ve vlastním zájmu dané strany, kdy tato část práce je věnována prvně zmíněným.

Obdobně jako tomu je u procesních povinností soudu, i procesních povinností stran existuje celá řada a je obtížné poskytnout jejich taxativní výčet. Dále bude představena povinnost poctivosti, z ní vycházející povinnost pravdivosti a úplnosti, řádného vedení sporu včetně povinnosti urychlovat řízení a dále vysvětlovací povinnost strany nezátížené důkazním břemenem včetně ediční povinnosti. Uvedené procesní povinnosti považují za nejbližší problematice objasňování rozhodných skutečností, na kterou je zaměřena následující část této práce věnovaná procesním břemenům. S ohledem na její důležitost je však nutné aspoň zmínit též povinnost k náhradě nákladů řízení, jejíž úprava je obsažena v § 142 a násl. o.s.ř.

3.1 Povinnost poctivosti

Povinnost poctivosti vychází z obecně uznávaného právního principu, který je vlastní celému právnímu řádu. V rovině občanského práva hmotného je výslovně uveden v § 6 odst. 1 o.z., dle kterého má každý povinnost jednat v právním styku poctivě. V oblasti občanského práva procesního není princip výslovně vyjádřen. Lze jej však považovat za součást nepsaného práva, které platí univerzálně pro celý právní řád včetně civilního procesu, případně dovozovat z § 1 o.s.ř., dle kterého má občanské soudní řízení zajistit čestné plnění povinností, případně z § 6 o.z. na základě analogie. Není však pochyb o tom, že princip poctivosti platí i v oblasti občanského práva procesního, bez ohledu na to, jakým způsobem bude dovozen.¹⁰⁵

Jak již bylo zmíněno výše, princip poctivosti zavazuje nejen strany, ale též ostatní osoby zúčastněné na řízení, jakož i soud samotný. Avšak vzhledem k tomu, že u soudu lze poctivé jednání považovat za samozřejmost, soud má v této souvislosti spíše jen dozorovou povinnost (viz kap. 2.6).

¹⁰⁵ LAVICKÝ, Petr. § 1: Účel zákona. In: JIRSA, Jaromír a kol. Občanský soudní řád: Praktický komentář, marg. č. 8. [cit. 2022-12-14] Dostupné z: www.aspi.cz

Princip poctivosti tak nabývá na významu zejména vzhledem k ostatním subjektům. Velmi výrazně se poté uplatňuje v souvislosti s procesním jednáním stran, jelikož při jakémkoliv úkonu jsou povinny jednat poctivě.¹⁰⁶

Porušit povinnosti poctivosti lze nejrůznějšími způsoby. Především se jedná o případy, kdy strana, z formálního hlediska řádným postupem, vyvolá určitou procesní situaci, avšak nepoctivým jednáním. Lavický jako příklad uvádí situaci, kdy žalobce učiní zjevně nedůvodný návrh, aby dosáhl minimální peněžní hranice přípustnosti opravného prostředku.¹⁰⁷

Porušení povinnosti pravdivosti může mít následky v rovině procesní, ale též v hmotněprávní. V první řadě lze hovořit o snížení věrohodnosti dané strany v očích soudu. Následkem může být též vznik dodatečných nákladů, jejichž náhradu soud může uložit straně v souladu s § 147 odst. 1 o.s.ř. Porušení povinnosti pravdivosti však může v některých případech způsobit protistraně újmu, jejíž náhradu může vymáhat postupem dle § 2910 a násl. o. z.¹⁰⁸

Z povinnosti poctivosti lze dovodit též zákaz zneužití práva,¹⁰⁹ stejně jako povinnost pravdivosti a úplnosti¹¹⁰.

3.2 Povinnost pravdivosti a úplnosti

Povinnost pravdivosti a úplnosti ukládá stranám povinnost uvádět skutková tvrzení pravdivě a úplně. Zavazuje nejen obě strany, ale i ostatních subjekty zúčastněné na řízení a jejich zástupce, a to po celou dobu řízení a při všech procesních úkonech.¹¹¹ Přestože v současné době není povinnost pravdivosti v o.s.ř. výslovně upravena,¹¹² zůstává i nadále součástí českého civilního procesu, což potvrzuje i judikatura Ústavního soudu¹¹³.

U povinnosti pravdivosti lze rozlišovat pozitivní a negativní stránku. Pozitivní stránka úzce souvisí s povinností úplnosti, dle níž jsou strany povinny přednést všechny skutečnosti podstatné

¹⁰⁶ Tamtéž, marg. č. 9.

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ LAVICKÝ, Petr. § 120: Aktivita stran a soudu při dokazování. In: JIRSA, Jaromír a kol. Občanský soudní řád: Praktický komentář, marg. č. 7. [cit. 2022-12-14] Dostupné z: www.aspi.cz

¹⁰⁹ LAVICKÝ, Petr. § 1: Účel zákona. In: JIRSA, Jaromír a kol. Občanský soudní řád: Praktický komentář, marg. č. 9. [cit. 2022-12-14] Dostupné z: www.aspi.cz

¹¹⁰ Tamtéž, marg. č. 10.

¹¹¹ LAVICKÝ, Petr. § 120: Aktivita stran a soudu při dokazování. In: JIRSA, Jaromír a kol. Občanský soudní řád: Praktický komentář, marg. č. 4. [cit. 2022-5-30] Dostupné z: www.aspi.cz

¹¹² Na rozdíl od § 101 odst. 1 o.s.ř. ve znění účinném do 31.12.2000 a § 79 odst. 1 ve znění účinném do 31.8.1993.

¹¹³ Usnesení Ústavního soudu ze dne 19. 1. 2011, sp. zn. I. ÚS 3062/09.

pro úplné zjištění skutečného skutkového stavu. Negativní stránka poté zakazuje přednášet nepravdivé skutečnosti i popírat pravdivá tvrzení protistrany.¹¹⁴

Z hlediska úplnosti vylíčení skutkového stavu dochází k porušení povinnosti pravdivosti v případě mezerovitého přednesu, kdy strana záměrně některé skutečnosti neuvádí.¹¹⁵ Zůstává však nevyřešena otázka, do jaké míry je strana povinna uvádět i skutečnosti pro ni nepříznivé.

Osobně se přikláním k názoru, že povinnosti pravdivosti nemůže být vykládána v rozporu se základní zásadou sporného řízení, dle které žádná ze stran není povinna opatřovat protistraně materiál k formulování námitek.¹¹⁶ Povinnost pravdivosti je třeba chápat spíše pasivně jako zákaz záměrného uvádění nepravdivých skutečností, nikoliv z ní extenzivním výkladem dovozovat povinnost strany shromažďovat skutkový materiál ve prospěch odpůrce.¹¹⁷ Žádná ze stran také není povinna uvádět skutečnosti, které považuje pouze za možné nebo pravděpodobné, nebo které se negativně dotýkají její cti nebo by mohly způsobit nebezpečí jejího trestního stíhání.¹¹⁸

Pravdivost je vždy třeba posuzovat subjektivně, nikoliv z objektivního hlediska. Pro posouzení, zda došlo k porušení povinnosti pravdivosti, je tak klíčové subjektivní přesvědčení strany.¹¹⁹ Povinnost pravdivosti je porušena pouze tehdy, pokud strana záměrně uvádí nebo nevyvrací skutečnosti, jejichž nepravdivost jí je, nebo přinejmenším musí být, známa,¹²⁰ nebo naopak pokud záměrně neuvádí rozhodné skutečnosti, které jsou jí známy. K porušení povinnosti pravdivosti tak může dojít pouze při úmyslném jednání vedeném snahou o zatajení skutečného skutkového stavu.

Pokud strana uvádí skutečnosti, která sama považuje za nepravdivá, jedná v rozporu s povinností pravdivosti. Naopak pokud strana tvrdí skutečnosti objektivně nepravdivé, o jejichž pravdivosti je však přesvědčena, povinnost pravdivosti neporušuje. Stejný závěr je třeba přijmout také při popírání tvrzení protistrany. Pokud strana popírá tvrzení druhé strany přes to, že je sama považuje za pravdivá, porušuje povinnost pravdivosti. Naopak pokud popírá tvrzení, která

¹¹⁴ LAVICKÝ, Petr. § 120: Aktivita stran a soudu při dokazování. In: JIRSA, Jaromír a kol. Občanský soudní řád: Praktický komentář, marg. č. 5. [cit. 2022-5-30] Dostupné z: www.aspi.cz

¹¹⁵ MACUR, Josef. Povinnost pravdivosti a její legislativní úprava v civilním soudním řádu, s. 172 – 176. [cit. 2022-7-7] Dostupné z: www.beck-online.cz

¹¹⁶ MACUR, Josef. Povinnost pravdivosti v civilním soudním řízení, s. 27.

¹¹⁷ MACUR, Josef. Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu, s. 115.

¹¹⁸ LAVICKÝ, Petr. § 120: Aktivita stran a soudu při dokazování. In: JIRSA, Jaromír a kol. Občanský soudní řád: Praktický komentář, marg. č. 5. [cit. 2022-5-30] Dostupné z: www.aspi.cz

¹¹⁹ MACUR, Josef. Povinnost pravdivosti a její legislativní úprava v civilním soudním řádu, s. 172 – 176. [cit. 2022-7-7] Dostupné z: www.beck-online.cz

¹²⁰ LAVICKÝ, Petr. § 120: Aktivita stran a soudu při dokazování. In: JIRSA, Jaromír a kol. Občanský soudní řád: Praktický komentář, marg. č. 5. [cit. 2022-5-30] Dostupné z: www.aspi.cz

považuje za nepravdivá, nebo z procesní opatrnosti popírání tvrzení, jejichž pravdivost jí není známa, nejedná v rozporu s povinností pravdivosti.¹²¹

Povinnost pravdivosti lze chápat z užšího a širšího hlediska. Dle širšího pojetí povinnost pravdivosti ukládá uvádět pouze tvrzení, o jejichž pravdivosti je strana zcela přesvědčena. Žádoucí je však přiklonit se k užšímu pojetí, které umožňuje přednést i nejistá tvrzení.¹²² Strana by však v takovém případě měla uvést, že se jedná pouze o její domněnku.¹²³

Hranice mezi splněním a porušením povinnosti závisí na subjektivním přesvědčení strany o pravdivosti tvrzené skutečnosti.¹²⁴ V konkrétních případech je však posouzení porušení povinnosti pravdivosti zpravidla obtížné, jelikož často nelze jednoznačně určit, zda je strana subjektivně přesvědčena o pravdivosti tvrzených skutečností, nebo zda vědomě přednáší skutečnosti nepravdivé. Obdobně může být nejednoznačné, zda strana záměrně zamlčuje určité skutečnosti, nebo si na ně jednoduše pouze nevzpomíná. Přitom pouze s vědomou lží má být spojen následek spočívající ve snížení věrohodnosti strany.¹²⁵

Porušení povinnosti pravdivosti má vliv především v oblasti hodnocení důkazů soudem.¹²⁶ Pokud vyjde v řízení následně najevo, že strana porušila povinnost pravdivosti, sníží se věrohodnost jejich dalších skutkových tvrzení v očích soudu, což může v konečném důsledku znamenat prohru ve sporu.¹²⁷ Sankci za porušení povinnosti pravdivosti představuje pro stranu nepříznivé rozhodnutí ve věci.¹²⁸

Povinnost pravdivosti je procesní povinností v pravém slova smyslu, nikoliv procesním břemenem. Porušení povinnosti pravdivosti je v přímém rozporu s účelem zákona, proto i sankce za její porušení mohou být přísnější než „pouze“ neúspěch ve sporu. Porušení povinnosti pravdivosti se projeví při nejmenším při hodnocení důkazů, když soud projevům strany, která úmyslně lhala, nepřizná věrohodnost.¹²⁹ Dalším důsledkem spojeným s porušením pravdivosti může být vznik zvýšených nákladů, kdy soud může uložit povinnost k jejich náhradě straně, která

¹²¹ MACUR, Josef. Povinnost pravdivosti a její legislativní úprava v civilním soudním řádu, s. 172 – 176. [cit. 2022-7-7] Dostupné z: www.beck-online.cz

¹²² MACUR, Josef. Povinnost pravdivosti v civilním soudním řízení, s. 27.

¹²³ MACUR, Josef. Povinnost pravdivosti a její legislativní úprava v civilním soudním řádu, s. 172 – 176. [cit. 2022-7-7] Dostupné z: www.beck-online.cz

¹²⁴ MACUR, Josef. Povinnost pravdivosti v civilním soudním řízení, s. 27.

¹²⁵ Tamtéž, s. 29.

¹²⁶ LAVICKÝ, Petr. § 120: Aktivita stran a soudu při dokazování. In: JIRSA, Jaromír a kol. Občanský soudní řád: Praktický komentář, marg. č. 7. [cit. 2022-5-30] Dostupné z: www.aspi.cz

¹²⁷ MACUR, Josef. Povinnost pravdivosti a její legislativní úprava v civilním soudním řádu, s. 172 – 176. [cit. 2022-7-7] Dostupné z: www.beck-online.cz

¹²⁸ ŠTAJGR, František. Některé teoretické otázky civilního práva procesního, s. 38.

¹²⁹ Usnesení Ústavního soudu ze dne 19. 1. 2011, sp. zn. I. ÚS 3062/09.

je vědomě nepravdivými přednesy způsobila.¹³⁰ Sankcí však může být dle okolností daného případu též odpovědnost za způsobenou újmu.¹³¹

3.3 Povinnost řádného vedení sporu

Povinnost řádného vedení sporu ukládá stranám včas tvrdit rozhodné skutečnosti a navrhnout důkazní prostředky k jejich prokázání, aby věc mohla být co nejrychleji projednána a rozhodnuta. Vychází z práva stran na slyšení, jelikož jako podklad soudního rozhodnutí mohou sloužit pouze skutková tvrzení a důkazy, ke kterým se strany měly možnost v průběhu řízení vyjádřit. Současně mají strany právo na projednání věci v přiměřené lhůtě, aby soudní rozhodnutí poskytovalo efektivní ochranu subjektivním právům. Na to, zda budou obě tato práva dodržována, má podíl nejen soud, ale do jisté míry i samotné strany, protože mohou svou nečinností zapříčít bezdůvodné prodlužování soudního řízení. Z tohoto důvodu musí být procesním stranám uloženo, aby své skutkové přednesy a návrhy činily v přiměřených lhůtách. Současná právní úprava využívá k tomuto účelu konstrukci koncentrační lhůty,¹³² po jejímž uplynutí soud k nově tvrzeným skutečnostem nebo navrženým důkazním prostředkům, až na zákonem stanovené výjimky, nepřihlédne.

Povinnost řádného vedení sporu proto úzce souvisí s povinností urychlovat řízení předcházením vzniku průtahů ze strany účastníků. Mám za to, že povinnost urychlovat řízení lze podřadit pod povinnost řádného vedení sporu, avšak někteří autoři ji vnímají jako samostatnou povinnost¹³³.

3.4 Vysvětlovací povinnost strany nezatížené důkazním břemenem

Vysvětlovací povinnost slouží k překonání informačního deficitu strany, která ohledně dané skutečnosti nenese důkazní břemeno. Představuje proto další výjimku z obecného pravidla rozdělení procesních povinností a břemen (viz kap. 4.6).

¹³⁰ MACUR, Josef. Povinnost pravdivosti a její legislativní úprava v civilním soudním řádu, s. 172 – 176. [cit. 2022-7-7] Dostupné z: www.beck-online.cz

¹³¹ MACUR, Josef. Povinnost pravdivosti v civilním soudním řízení, s. 30.

¹³² DOBROVOLNÁ, Eva, Bohumil DVOŘÁK, Petr LAVICKÝ, Zdeněk PULKRÁBEK a WINTEROVÁ, Alena. Věcný záměr civilního řádu soudního z pohledu advokacie. [cit. 2022-12-14]. Dostupné z: www.bulletin-advokacie.cz

¹³³ Např. MACUR, Josef. Důkazní břemeno v civilním soudním řízení, s. 80.

Uložení vysvětlovací povinnosti však připadá v úvahu v pouze situacích, kdy se strana zatížená procesním břemenem nachází v informačním deficitu.¹³⁴ Informační deficit se může vztahovat k povinnosti tvrzení i důkazní. Mohou tak nastat dva typy situací. První nastává v případech, kdy strana, kterou tíží břemeno tvrzení, objektivně nemůže znát rozhodné skutečnosti, v důsledku čehož nemůže svá tvrzení dostatečně konkretizovat.¹³⁵ Druhý případ informačního deficitu nastává v případech, kdy strana rozhodné skutečnosti není schopna prokázat, jelikož nedisponuje potřebnými důkazními prostředky.¹³⁶

Vysvětlovací povinnosti tak lze charakterizovat jako procesní povinnost, jejímž obsahem je, s ohledem na uplatnění principu rovnosti zbraní a zájmu na pravdivém objasnění skutkového stavu, vysvětlit a doplnit skutková tvrzení stranou, která ohledně těchto skutečností nenese procesní břemeno. Vysvětlovací povinnost však nelze chápat jako povinnost obecnou, ale speciální, která vzniká pouze za kumulativního splnění určitých předpokladů.¹³⁷

Prvním z nich je skutečnost, že strana nesoucí procesní břemeno trpí informačním deficitem a zároveň nemá možnost potřebné informace získat sama bez součinnosti protistrany.¹³⁸ Dle Ústavního soudu je vysvětlovací povinnost v této souvislosti odůvodněna tím, že shromažďování skutkového materiálu iniciativou procesních stran v souladu se zásadou projednací může plnit svoji funkci jen za předpokladu, že obě strany mají stejný přístup k informacím důležitým pro objasnění rozhodných skutečností. V opačné případě je ohroženo právo strany zatížené informačním deficitem na spravedlivý proces dle čl. 36 Listiny a též základní společenská funkce civilního procesu, která spočívající v poskytování ochrany subjektivním hmotným právům vyplývajícím z pravdivě zjištěného skutkového stavu.¹³⁹

Druhým předpokladem je skutečnost, že protistrana může tyto informace bez obtíží poskytnout. Vysvětlovací povinnost proto nemůže vzniknout, pokud daná strana informace nemá bez dalšího k dispozici, ale musela by po nich pátrat.¹⁴⁰ Konečně strana, v jejíž prospěch má být

¹³⁴ MACUR, Josef. Vysvětlovací povinnost strany nezatížené důkazním břemenem v civilním soudním řízení, s. 200 – 205. [cit. 2022-7-7] Dostupné z: www.beck-online.cz.

¹³⁵ Tamtéž.

¹³⁶ LAVICKÝ, Petr. § 120: Aktivita stran a soudu při dokazování. In: JIRSA, Jaromír a kol. Občanský soudní řád: Praktický komentář, marg. č. 27. [cit. 2022-5-30] Dostupné z: www.aspi.cz

¹³⁷ Tamtéž, marg. č. 27.

¹³⁸ Tamtéž, marg. č. 28.

¹³⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 28. 2. 2008, sp. zn. I. ÚS 987/07.

¹⁴⁰ MACUR, Josef. Vysvětlovací povinnost strany nezatížené důkazním břemenem v civilním soudním řízení, s. 200 – 205. [cit. 2022-7-7] Dostupné z: www.beck-online.cz.

vysvětlovací povinnost protistraně uložena, musí přednést aspoň tzv. opěrné body, ¹⁴¹ tedy vnést do řízení předmětné skutečnosti alespoň jako své domněnky či podezření. ¹⁴²

Strana zatížená informační deficitem dále musí požádat soud o součinnost a navrhnout postup k odstranění tohoto deficitu – např. podat návrh na vyžádání důkazního prostředku soudem z moci úřední. V rámci návrhu je povinna osvědčit, že se bez vlastní viny nachází v informačním deficitu, který nelze překonat jinak než uložení vysvětlovací povinnosti protistraně, že informační deficit bude odstraněn právě navrhovaným způsobem, který je přiměřený dané situaci a nezatíží protistranu nespravedlivou povinností.¹⁴³ Pokud jsou dány objektivní důvody pro uložení vysvětlovací povinnosti, soud by následně měl vysvětlení po protistraně požadovat. Nejvyšší soud v této souvislosti judikoval, že se jedná o porušení práva na spravedlivý proces, pokud soud vlastní nepodloženou úvahou vysvětlení protistrany nahradí. ¹⁴⁴

V souvislosti s vysvětlovací povinností nelze z podstaty věci mluvit o procesním břemenu, jelikož břemeno představuje odpovědnost za výsledek řízení a nepříznivé rozhodnutí, pokud nebudou rozhodné skutečnosti řádně tvrzeny a prokázány. V případě vysvětlovací povinnosti je však strana povinna poskytnout určité informace ve prospěch protistrany a v jejím vlastním zájmu zpravidla bude takové informace nesdělít. Rozhodnutí v neprospěch protistrany s odkazem na neunesení jejího procesního břemene by pro stranu zatíženou vysvětlovací povinností nepředstavovalo žádný nepříznivý následek. Vysvětlovací povinnost by proto bylo bezvýsledné konstruovat jako procesní břemeno založené na vlastním zájmu zatížené strany, ale jedná se o procesní povinnost v pravém slova smyslu.¹⁴⁵

Sankce za nesplnění vysvětlovací povinnosti se projeví pouze v rámci hodnocení důkazů. Pokud soud dojde k přesvědčení, že strana vysvětlovací povinnost nesplnila z důvodu záměrné a vědomé snahy o to, aby tvrzení svědčící protistraně nebyla řádně objasněna, může považovat tvrzení strany nesoucí procesní břemeno za pravdivá a rozhodnout v její prospěch.¹⁴⁶ Nejprve však soud musí posoudit, zda byla strana schopná vysvětlovací povinnost splnit, tedy zda jí byly předmětné skutečnosti známy. Pokud strana není způsobilá podat vysvětlení, nemůže jí vzniknout

¹⁴¹ LAVICKÝ, Petr. § 120: Aktivita stran a soudu při dokazování. In: JIRSA, Jaromír a kol. Občanský soudní řád: Praktický komentář, marg. č. 28. [cit. 2022-5-30] Dostupné z: www.aspi.cz

¹⁴² MACUR, Josef. Vysvětlovací povinnost strany nezatížené důkazním břemenem v civilním soudním řízení, s. 200 – 205. [cit. 2022-7-7] Dostupné z: www.beck-online.cz.

¹⁴³ SVOBODA, Karel. Řízení v prvním stupni. Civilní proces z pohledu účastníka, s. 457, marg. č. 215. [cit. 2022-5-28] Dostupné z: www.beck-online.cz

¹⁴⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. 10. 2021, sp. zn. 20 Cdo 1733/2021.

¹⁴⁵ MACUR, Josef. Vysvětlovací povinnost strany nezatížené důkazním břemenem v civilním soudním řízení, s. 200 – 205. [cit. 2022-7-7] Dostupné z: www.beck-online.cz.

¹⁴⁶ MACUR, Josef. Povinnost tvrzení a vysvětlovací povinnost procesních stran v civilním soudním řízení, s. 16.

vysvětlovací povinnost, kterou nemůže ani porušit.¹⁴⁷ Nesplnění vysvětlovací povinnosti nelze též konstatovat tehdy, pokud má strana právo odepřít ohledně daných skutečností výpověď. V takovém případě se nejedná o porušení vysvětlovací povinnosti a uložení sankce proto nepřipadá v úvahu.¹⁴⁸ Splnění vysvětlovací povinnosti však nelze žádným způsobem vynucovat, a to ani pořádkovým opatřením, nebo sankcionovat jiným způsobem než právě v rámci hodnocení důkazů.¹⁴⁹

3.5 Ediční povinnost

V obecné rovině platí, že strana, která navrhuje jako důkazní prostředek listinu, ji ke svému návrhu připojí. Mohou však nastat situace, kdy navrhovatel důkazního prostředku listinou sám nedisponuje. Proto soud může dle § 129 odst. 2 o.s.ř. uložit osobě, která má listinu k dispozici, aby ji předložila. Ediční povinnost tak dopadá na jakoukoliv osobu, která disponuje danou listinou, nikoliv pouze na samotné účastníky řízení. Avšak v případě, že povinnost předložit listinu je uložena straně, která ohledně prokázání určité skutečnosti nenese důkazní břemeno, lze ediční povinnost chápat jako dílčí část její vysvětlovací povinnosti,¹⁵⁰ případně jako vysvětlovací povinnost bez dalšího¹⁵¹.

Ediční povinnost není bezbřehá, ale soud je povinen v souladu s § 124 o.s.ř. respektovat povinnost zachovávat mlčenlivost. Lze též dovodit, že povinnost předložit listinu nedopadá na osoby, kterým by v důsledku předložení listiny za podmínek uvedených v § 126 odst. 1 o.s.ř. hrozilo trestní stíhání. Je poté na soudu, aby posoudil, zda je nesplnění ediční povinnosti v daném případě důvodné.¹⁵²

S nesplněním ediční povinnosti mohou být spojeny různé následky v závislosti na tom, komu byla povinnost uložena. Splnění ediční povinnosti lze vůči třetí osobě vynucovat uložením pořádkové pokuty dle § 53 o.s.ř. Pokud je však povinnost předložit listinu uložena přímo straně řízení, následky jejího nesplnění spočívají pouze v oblasti hodnocení důkazů soudem. Pokud

¹⁴⁷ MACUR, Josef. Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu, s. 126.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 172.

¹⁴⁹ LAVICKÝ, Petr. § 120: Aktivita stran a soudu při dokazování. In: JIRSA, Jaromír a kol. Občanský soudní řád: Praktický komentář, marg. č. 28. [cit. 2022-5-30] Dostupné z: www.aspi.cz

¹⁵⁰ LAVICKÝ, Petr. § 129: Dokazování listinami. In: JIRSA, Jaromír a kol. Občanský soudní řád: Praktický komentář, marg. č. 8. [cit. 2022-12-19] Dostupné z: www.aspi.cz

¹⁵¹ JIRSA, Jaromír. § 129. In: JIRSA, J a kol. Občanský soudní řád, 1. část: Soudcovský komentář. [cit. 2022-12-19] Dostupné z: www.aspi.cz

¹⁵² BUREŠ, Jaroslav. § 129: Listiny. In: DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. Občanský soudní řád I, II, s. 904, marg. č. 1. [cit. 2022-12-19] Dostupné z: www.beck-online.cz

nepředloží listinu strana zatížená důkazním břemenem, riskuje, že daná skutečnost nebude prokázána a soud rozhodne v její neprospěch. V opačném případě, pokud nepředloží listinu strana nezatížená důkazním břemenem, soud může tuto skutečnost přičíst v jejích neprospěch v rámci volného hodnocení důkazů.¹⁵³ Zákon však neobsahuje jiné ustanovení než zásadu volného hodnocení důkazů obsaženou v § 132 o.s.ř., na jehož základě by soud fakticky donutil stranu k předložení listiny. V tomto ohledu připadá v úvahu *de lege ferenda* zejména fikce pravdivosti tvrzení toho, kdo důkazní prostředek navrhuje, pokud by protistrana listinu zatajila, ačkoliv by bylo zřejmé, že ji má k dispozici.¹⁵⁴ Sankce za nesplnění ediční povinnosti může spočívat též v oblasti nákladů řízení dle § 147 odst. 2 a § 148 odst. 2 o. s. ř.¹⁵⁵

3.6 Povinnost dostavit se k jednání

Obecně platí, že strany řízení mají právo, nikoliv povinnost, osobně se účastnit jednání. Tomuto právu poté odpovídá povinnost soudu umožnit stranám slyšení (viz kap. 2.4). Avšak v určitých případech je přítomnost dané strany nezbytná, a strana má proto povinnost osobně se k jednání dostavit.¹⁵⁶

Jedná se například o povinnost dostavit se k účastnickému výslechu, která je uložena v § 132 odst. 2 o.s.ř. Přítomnost účastníka je poté možné vynutit uložením pořádkové pokuty dle § 53 o.s.ř., případně též předvedením dle § 52 o.s.ř.¹⁵⁷ Avšak vzhledem k tomu, že v nalézacím řízení sporném je podmínkou konání účastnického výslechu souhlas strany, která má být vyslechnuta, případy, kdy se účastník nedostaví, budou spíše výjimečné.

Ačkoliv osobní přítomnost účastníka není až na výjimky přikázána zákonem, v určitých případech je vhodné, aby se účastník v jeho vlastním zájmu k jednání dostavil. Jelikož se jedná o povinnost uloženou ve vlastním zájmu strany, nelze hovořit o procesní povinnosti v pravém slova smyslu, ale o procesním břemenu, a to konkrétně o břemenu pustit se do sporu (viz kap. 4.2).

¹⁵³ LAVICKÝ, Petr. § 129: Dokazování listinami. In: JIRSA, Jaromír a kol. Občanský soudní řád: Praktický komentář, marg. č. 9. [cit. 2022-12-19] Dostupné z: www.aspi.cz

¹⁵⁴ JIRSA, Jaromír. § 129. In: JIRSA, J a kol. Občanský soudní řád, 1. část: Soudcovský komentář. [cit. 2022-12-19] Dostupné z: www.aspi.cz

¹⁵⁵ LAVICKÝ, Petr. § 129: Dokazování listinami. In: JIRSA, Jaromír a kol. Občanský soudní řád: Praktický komentář, marg. č. 10. [cit. 2022-12-19] Dostupné z: www.aspi.cz Shodně též: BUREŠ, Jaroslav. § 129: Listiny. In: DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. Občanský soudní řád I, II, s. 904, marg. č. 1. [cit. 2022-12-19] Dostupné z: www.beck-online.cz

¹⁵⁶ E-mailová komunikace s vedoucím diplomové práce ze dne 15. 12. 2022.

¹⁵⁷ JIRSA, Jaromír. § 131. In: JIRSA, J a kol. Občanský soudní řád, 1. část: Soudcovský komentář. [cit. 2022-12-19] Dostupné z: www.aspi.cz

4 Procesní břemena

Procesní břemena představují specifické povinnosti, které strana plní ve svém vlastním zájmu proto, aby byla v řízení úspěšná, nikoliv proto, že dané jednání příkazuje právní norma. Zatímco nesplnění procesních povinností je protiprávní, neunesení procesního břemene je v rozporu nikoliv s objektivním právem, ale pouze se zájmem dané strany, jelikož soud může rozhodnout v její neprospěch.

Procesní břemena konkretizují obecnou povinnost součinnosti účastníků vyjádřenou v § 6 o.s.ř. Zajištění součinnosti je založeno na existenci protichůdných zájmů stran sporného řízení. Jelikož každá ze stran má zájem na tom, aby soud rozhodl v její prospěch, povinnost součinnosti nemusí být formálně sankcionována, přesto jsou strany dostatečně motivovány k aktivnímu jednání ve snaze vyhnout se nepříznivému rozhodnutí.¹⁵⁸

Obdobně jako obecná povinnost součinnosti, ani procesní břemena nejsou přímo vynutitelná.¹⁵⁹ Jejich splnění nelze vynucovat pořádkovými opatřeními soudu.¹⁶⁰

Obdobně jako je tomu u procesních povinností soudu i stran, ani v případě procesních břemen nelze poskytnout jejich taxativní výčet. Dále se zaměřím na obecně známá břemena tvrzení a důkazní, ale též na břemeno substancování a břemeno puštění se do sporu včetně břemene popírání.

4.1 Břemeno tvrzení

Břemeno tvrzení ukládá stranám povinnost uvést všechny skutečnosti důležité pro rozhodnutí.¹⁶¹ Základem právní úpravy je § 101 odst. 1 o.s.ř., který ukládá stranám povinnost tvrdit všechny pro rozhodnutí věci významné skutečnosti. Žalobce je poprvé povinen plnit svou povinnost tvrzení již v žalobě v souladu s § 79 odst. 1 a 2 o.s.ř., když mu zákon ukládá povinnost vylíčit rozhodující skutečnosti.

¹⁵⁸ ŠTAJGR, František. Některé teoretické otázky civilního práva procesního, s. 33.

¹⁵⁹ BUREŠ, Jaroslav. § 101: Povinnosti účastníků. In: DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. Občanský soudní řád I, II, s. 653, marg. č. 2. [cit. 2022-5-28] Dostupné z: www.beck-online.cz

¹⁶⁰ DVORÁK, Bohumil. § 79: Žaloba a její náležitosti. In: JIRSA, Jaromír a kol. Občanský soudní řád: Praktický komentář, marg. č. 13. [cit. 2022-5-28] Dostupné z: www.aspi.cz

¹⁶¹ WINTEROVÁ, Alena. Základy civilního procesu: Dokazování. In: WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena a kol. Civilní právo procesní, s. 250.

Břemeno tvrzení ukládá každé ze stran povinnost učinit skutková tvrzení. Skutková tvrzení zahrnují dva typy skutečností, a to skutečnosti základní a skutečnosti rozhodující určující¹⁶². Dochází zde k rozporu mezi zákonným a teoretickým označením. Pod pojmem základní skutečnosti právní teorie rozumí skutečnosti označené v § 79 odst. 1 o.s.ř. jako „*skutečnosti rozhodující*“, zatímco rozhodující určující skutečnosti zahrnují „*skutečnosti významné pro rozhodnutí ve věci*“ dle § 101 odst. 1 písm. a) o.s.ř. Pro účely této práce budou nadále používány pojmy právní teorie, nebude-li uvedeno jinak.

Z praktického hlediska se druhy tvrzených skutečností liší dle možnosti jejich dodatečného doplnění v průběhu řízení a též dle následků, které jsou spojeny s jejich neuvedením. Rozlišování tvrzených skutečností odpovídá též rozlišování dvou druhů povinnosti tvrzení. Jedná se o základní povinnost tvrzení a povinnost dotvrzovací.

4.1.1 Základní povinnost tvrzení

Základní povinnost tvrzení je vyjádřena v § 79 odst. 1 o.s.ř., který ukládá žalobci povinnost uvést v žalobě základní skutečnosti.¹⁶³ Dle Nejvyššího soudu se základními skutečnostmi rozumí „*údaje, které jsou zcela nutné k tomu, aby bylo jasné, o čem a na jakém podkladě má soud rozhodnout*“¹⁶⁴. Základní skutečnosti postačuje vylíčit pouze v nutném rozsahu tak, aby z nich byl zřejmý hmotněprávní základ žaloby, nezaměnitelný s jiným skutkem.¹⁶⁵ Vylíčení základních skutečností slouží k vymezení předmětu řízení po skutkové stránce, aby bylo možné žalobu věcně projednat.¹⁶⁶

Zákon ukládá žalobci v žalobě uvést pouze základní skutečnosti, nikoliv všechna skutková tvrzení důležitá pro rozhodnutí o věci samé¹⁶⁷, jelikož ta bude zpravidla možné doplnit až na základě vyjádření žalovaného v rámci povinnosti dotvrzovací. Zatímco uvedení rozhodujících určujících skutečností v žalobě není nezbytné, často dokonce ani objektivně možné, neuvedení základních skutečností představuje vadu žaloby.¹⁶⁸ Pokud v žalobě nebudou uvedeny základní skutečnosti, soud k jejich doplnění žalobce vyzve ve stanovené lhůtě postupem dle

¹⁶² SVOBODA, Karel. § 79: Náležitosti žaloby. In: SVOBODA, Karel a kol. Občanský soudní řád, s. 425, marg. č. 38. [cit. 2022-5-28] Dostupné z: www.beck-online.cz

¹⁶³ SVOBODA, Karel. Dokazování, s. 26 – 27.

¹⁶⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 1. 2020, sp. zn. 23 Cdo 3744/2019.

¹⁶⁵ DRÁPAL, Ljubomír. § 79: Náležitosti žaloby. In: DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. Občanský soudní řád I, II, s. 505. [cit. 2022-5-28] Dostupné z: www.beck-online.cz

¹⁶⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 2. 2021, sp. zn. 26 Cdo 3414/2020.

¹⁶⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 1. 2020, sp. zn. 23 Cdo 3744/2019.

¹⁶⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 10. 2002, sp. zn. 21 Cdo 370/2002.

§ 43 odst. 2 o.s.ř. V případě neuvedení základních skutečností ani na základě dodatečné výzvy hrozí odmítnutí žaloby, aniž by se jí soud věcně zabýval.

Soud je však oprávněn žalobu odmítnout dle § 43 odst. 2 o.s.ř. pouze při splnění dvou kumulativních podmínek, nikoliv pouze z důvodu vady podání. I přes to, že podání na základě výzvy nebylo řádně opraveno či doplněno, lze žalobu odmítnout pouze tehdy, pokud v řízení nelze pro tento nedostatek pokračovat. V případě neuvedení základních skutečností by tak nemělo docházet k odmítnutí žaloby bez dalšího. Přepjatý formalismus při odmítání žalob obecnými soudy je předmětem dlouhodobé kritiky ze strany Ústavního soudu, který opakovaně připomíná, že právo na meritorní projednání žaloby je nezbytným prvkem základního práva na soudní ochranu deklarovaného v čl. 36 Listiny.¹⁶⁹ Obecné soudy by proto měly dát přednost interpretaci žaloby, která umožňuje její věcné projednání před jejím odmítnutím pro neurčitost či nesrozumitelnost. O odstranění nedostatků žaloby se mají soudy pokusit v rámci dokazování, přičemž „*riziko neúspěchu takové snahy nese zásadně žalobce*“¹⁷⁰, a to v podobě neunesení břemene tvrzení.

Vzhledem k tomu, že § 79 stanoví obsahové náležitosti žaloby, nikoliv každého návrhu ve věci samé, lze říci, že dle současné právní úpravy základní povinnost tvrzení zatěžuje pouze žalobce, protože pouze ten podává žalobu a dopadá tak na něj povinnost uvést její obsahové náležitosti. Žalovaného proto dle výslovné zákonné úpravy tíží pouze povinnost dotvrzovací dle § 101 odst. 1 písm. a) o.s.ř. Současnou právní úpravu lze dle mého názoru považovat za dostatečnou v případě, kdy žalovaný pouze popírá tvrzení žalobce, nikoliv pokud vůči žalobci uplatňuje vlastní nárok. Za této situace není dán žádný legitimní důvod, proč by vyjádření žalovaného nemělo splňovat stejné obsahové náležitosti jako žaloba. Bylo by proto vhodné, aby zákonná úprava nestanovila pouze obsahové náležitosti žaloby, ale každého meritorního podání.

4.1.2 Povinnost dotvrzovací

Základní povinnost tvrzení ukládá žalobci uvést pouze skutečnosti nezbytné k vymezení předmětu řízení.¹⁷¹ Pro příznivé rozhodnutí ve věci je však žalobce povinen uvést nejen skutečnosti základní, ale též skutečnosti rozhodující určující. Povinnost tvrdit skutečnosti rozhodující určující dle § 101 odst. 1 písm. a) o.s.ř. se poté označuje jako povinnost dotvrzovací!¹⁷² Povinnost

¹⁶⁹ Např. nález Ústavního soudu ze dne 25. 8. 2005, sp. zn. IV. ÚS 281/2004, nebo nález Ústavního soudu ze dne 28. 5. 2019, sp. zn. IV. ÚS 2338/18.

¹⁷⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 28. 5. 2019, sp. zn. IV. ÚS 2338/18.

¹⁷¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. 1. 2022, sp. zn. 30 Cdo 3343/2021.

¹⁷² SVOBODA, Karel. Dokazování, s. 26 – 27.

dotvrzovací dle výslovné zákonné úpravy poté zatěžuje žalobce i žalovaného, jelikož § 101 o.s.ř. upravuje povinnosti obou stran řízení, nikoliv pouze obsahové náležitosti návrhu na zahájení řízení.

Skutečnosti rozhodující určující zahrnují fakta, která nejsou primárně potřebná k identifikaci skutku, ale která ovlivňují samotný výsledek sporu.¹⁷³ Určení, které skutečnosti budou považovány za rozhodující, závisí na právní kvalifikaci skutku soudem dle hypotézy právní normy, podle které má být věc posouzena.¹⁷⁴

Přestože žalobce zpravidla má představu o hmotněprávním základu jeho nároku, soud jej následně může posoudit podle jiné hmotněprávní normy, čímž dojde k dodatečné potřebě uvést nové rozhodné skutečnosti odpovídající hypotéze této nově určené normy. V takovém případě musí být dán žalobci prostor k doplnění svých tvrzení.¹⁷⁵ Žalobce proto může v souladu s § 101 odst. 1 písm. a) o.s.ř. tvrdit rozhodujících skutečností i dodatečně v průběhu řízení, a to až do okamžiku koncentrace.

Takový postup je zcela logický s ohledem na skutečnost, že určení rozhodujících skutečností závisí na právní kvalifikaci skutku soudem, ke které zákonitě dochází až v průběhu řízení, zejména na základě vyjádření žalovaného.¹⁷⁶ Požadovat po žalobci, aby vylíčil veškeré skutečnosti důležité pro rozhodnutí již v žalobě, by bylo neúměrně zatěžující až nemožné, jelikož by musel předvídat obsah vyjádření žalovaného i právní posouzení soudu.

Skutečnosti rozhodující určující proto nejsou povinnými náležitostmi žaloby a jejich neuvedení přímo v žalobě tak nemůže být důvodem jejího odmítnutí.¹⁷⁷ Sankcionováno je až dodatečné nesplnění povinnosti dotvrzovací, kdy soud žalobu zamítne pro neunesení břemene tvrzení žalobcem, nebo žalobě vyhová pro neunesení břemene tvrzení žalovaným.¹⁷⁸

¹⁷³ SVOBODA, Karel. § 79: Náležitosti žaloby. In: SVOBODA, Karel a kol. Občanský soudní řád, s. 425, marg. č. 39. [cit. 2022-5-28] Dostupné z: www.beck-online.cz

¹⁷⁴ HROMADA, Miroslav. § 120: Důkazní povinnost. In: SVOBODA, Karel a kol. Občanský soudní řád, s. 612, marg. č. 6. [cit. 2022-5-28] Dostupné z: www.beck-online.cz

¹⁷⁵ MACUR, Josef. Průběh řízení: Zahájení řízení. In: HANDL, Vlastimil, RUBEŠ, Josef a kol. Občanský soudní řád: komentář. Díl I, s. 352.

¹⁷⁶ BUREŠ, Jaroslav. § 101: Povinnosti účastníků. In: DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. Občanský soudní řád I, II, s. 652. [cit. 2022-5-28] Dostupné z: www.beck-online.cz

¹⁷⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 1. 2020, sp. zn. 23 Cdo 3744/2019.

¹⁷⁸ SVOBODA, Karel. § 79: Náležitosti žaloby. In: SVOBODA, Karel a kol. Občanský soudní řád, s. 425, marg. č. 38. [cit. 2022-5-28] Dostupné z: www.beck-online.cz

4.1.3 Povaha tvrzených skutečností

Základními i rozhodujícími určujícími skutečnostmi se v civilním procesu zásadně rozumí poznatky skutkové, nikoliv právní.¹⁷⁹ Přestože žalobce má zpravidla představu o právní kvalifikaci tvrzených skutečností, není jej třeba v žalobě uvádět, jelikož právní posouzení je zásadně věcí soudu.¹⁸⁰ V případě neuvedení právní identifikace skutku se proto nejedná o vadu žaloby.¹⁸¹ Pokud soud následně posoudí skutkový stav dle jiné právní normy, je povinen stranu poučit a umožnit jí doplnění nových skutečností postupem dle § 118a odst. 2 o.s.ř.

Tvrzené skutečnosti však nezahrnují pouze skutečnosti ryze hmotněprávní, ale v některých případech též skutečnosti procesní, které mají vliv na konkrétní procesní postup. Jedná se například o skutečnosti prokazující splnění podmínek rozsudku pro zmeškání, pro osvobození účastníka od soudních poplatků nebo včasnost podaného dovolání.¹⁸²

4.2 Břemeno pustit se do sporu

S břemenem tvrzení, a to zejména na straně žalovaného, úzce souvisí povinnost pustit se do sporu a povinnost popřít tvrzení protistrany, které bude věnována následující kapitola.

Břemeno pustit se do sporu představuje povinnost strany, zejména žalovaného, aktivně se zapojit do řízení. Břemeno pustit se do sporu může žalovaného zatěžovat několika způsoby. Jedná se o povinnost vyjádřit se na základě kvalifikované výzvy dle § 114b o.s.ř., povinnost dostavit se k přípravnému jednání dle § 114c o.s.ř. nebo povinnost dostavit se k prvnímu jednání ve věci v souladu s § 153b o.s.ř. V opačném případě, pokud by žalovaný zůstal v řízení nečinným, soud by mohl považovat veškerá tvrzení žalobce za nesporná a ve věci rozhodnout ve prospěch žalobce.

Kvalifikovanou výzvou dle § 114b o.s.ř. může soud uložit žalovanému povinnost, aby se ve věci písemně vyjádřil a aby vylíčil rozhodující skutečnosti na svoji obranu a označil důkazní prostředky k prokázání svých tvrzení, pokud žalobcem uplatněný nárok zcela či zčásti

¹⁷⁹ FIALA, Josef. Dokazování: Důkazní povinnost. In: HANDL, Vlastimil, RUBEŠ, Josef a kol. Občanský soudní řád: komentář. Díl I, s. 554.

¹⁸⁰ DRÁPAL, Ljubomír. § 79: Náležitosti žaloby. In: DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. Občanský soudní řád I, II, s. 505. [cit. 2022-5-28] Dostupné z: www.beck-online.cz

¹⁸¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 10. 2007, sp. zn. 32 Cdo 2382/2007.

¹⁸² SVOBODA, Karel. Dokazování, s. 283 – 284.

¹⁸³ Viz § 153a odst. 1 a 3 o.s.ř. v případě rozsudku pro uznání, nebo § 153b odst. 1 o.s.ř. v případě rozsudku pro zmeškání.

neuznává.¹⁸⁴ Pokud se však žalovaný řádně nevyjádří, nastává zákonná fikce uznání nároku¹⁸⁵ a soud rozhodne ve věci rozsudkem pro uznání¹⁸⁶. Žalovaný je povinen uvést rozhodující skutečnosti, pouze pokud nárok uplatněný žalobcem zcela neuznává, avšak není povinen vyjadřovat se podrobně ke všem tvrzením žalobce. Pokud z vyjádření žalovaného vyplývá, že nárok uplatněný žalobou neuznává a současně stručně uvede, na základě jakých skutečností tak činí, nemůže fikce uznání nároku nastat.¹⁸⁷

Fikce nároku nenastane též tehdy, pokud žalovaný neuvede, jaké důkazní prostředky navrhuje k prokázání svých tvrzení. Zákon totiž sankcionuje pouze nečinnost žalovaného, nikoliv kvalitu a úplnost jeho vyjádření.¹⁸⁸ Současně platí, že popírání nemá vliv na obrácení důkazního břemene,⁸⁹ a je proto na žalobci, aby prokázal pravdivost svých tvrzení ohledně uplatněného nároku.

Žalovaný je však povinen vyjádřit se k věci. Pokud uvede pouze námitky procesní povahy, má tato skutečnost obdobné následky, jako kdyby se nevyjádřil vůbec,¹⁹⁰ což představuje pro žalovaného negativní následek zejména tehdy, pokud budou procesní námitky shledány soudem jako nedůvodné. Pokud však budou procesní námitky důvodné, soud nemůže rozhodnout rozsudkem pro zmeškání,¹⁹¹ jelikož jsou splněny předpoklady pro zastavení řízení nebo odmítnutí žaloby.

Rozsudkem pro uznání soud rozhodne též tehdy, pokud se žalovaný bez omluvy nedostaví k přípravnému jednání.¹⁹² Nepřítomnost žalobce u přípravného jednání má za následek zastavení řízení, které však nevytváří překážku *rei iudicatae*, jako je tomu v případě rozsudku pro uznání.

Kromě vydání rozsudku pro zmeškání na základě fikce uznání nároku, která nastává, pokud se žalovaný nevyjádří na základě kvalifikované výzvy při splnění podmínek dle § 114b odst. 5 o.s.ř., nebo pokud se nedostaví k přípravnému jednání při splnění podmínek dle § 114c odst. 6 o.s.ř., je břemeno pustit se do sporu patrné zejména v souvislosti s vydáním rozsudku pro zmeškání dle § 153b o.s.ř.¹⁹³ Pokud se žalovaný bez omluvy nedostaví k prvnímu jednání a navrhne-li to

¹⁸⁴ Viz § 114b odst. 1 o.s.ř.

¹⁸⁵ Viz § 114b odst. 5 o.s.ř.

¹⁸⁶ Viz § 153a odst. 1 a 3 o.s.ř.

¹⁸⁷ BUREŠ, Jaroslav. § 114b: Usnesení o výzvě k vyjádření. In: DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. Občanský soudní řád I, II, s. 794, marg. č. 5. [cit. 2022-12-29] Dostupné z: www.beck-online.cz

¹⁸⁸ Tamtéž.

¹⁸⁹ KRÁLÍK, Michal a VAŠÍČEK, Jiří. §114b: Výzva k vyjádření ve věci. In: JIRSA, Jaromír a kol. Občanský soudní řád: Praktický komentář, marg. č. 20. [cit. 2022-12-29] Dostupné z: www.aspi.cz

¹⁹⁰ BUREŠ, Jaroslav. § 114b: Usnesení o výzvě k vyjádření. In: DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. Občanský soudní řád I, II, s. 794, marg. č. 5. [cit. 2022-12-29] Dostupné z: www.beck-online.cz

¹⁹¹ KRÁLÍK, Michal a VAŠÍČEK, Jiří. §114b: Výzva k vyjádření ve věci. In: JIRSA, Jaromír a kol. Občanský soudní řád: Praktický komentář, marg. č. 22. [cit. 2022-12-29] Dostupné z: www.aspi.cz

¹⁹² Viz § 114c odst. 6 o.s.ř. ve spojení s § 153a odst. 1 a 3 o.s.ř.

¹⁹³ E-mailová komunikace s vedoucím diplomové ze dne 15. 12. 2022.

žalobce, pokládají se tvrzení žalobce za nesporná a soud je oprávněn rozhodnout ve věci rozsudkem pro zmeškání, pokud jsou splněny další podmínky obsažené v § 153b o.s.ř.

4.3 Břemeno popírání

Pokud žalobce do řízení vnese aspoň základní skutečnosti v rámci břemene tvrzení, závisí další průběh řízení z hlediska dokazování na žalovaném. Dle zahraniční judikatury se v této souvislosti hovoří o břemenu popírání. V důsledku popření je možné určit, které skutečnosti jsou mezi stranami sporné a které proto mají být nadále předmětem dokazování, čímž se zužuje předmět sporu.¹⁹⁴

Neunesení břemene popírání představuje pro žalovaného negativní následek spočívající v tom, že nepopřená tvrzení žalobce mohou být považována za nesporná a žalobě tak může být vyhověno bez provedení dokazování. Pokud žalovaný nebude popírat některá skutková tvrzení žalobce, soud může dle § 120 odst. 3 o.s.ř. předmětem dokazování učinit jen popřené skutečnosti. Pokud však žalovaný nepopře žádná tvrzení žalobce, soud může zcela bez provádění dokazování žalobě vyhovět, jelikož za nesporná je možné považovat všechna tvrzení žalobce.¹⁹⁵

Stejně důsledky bude mít také popírání nedostatečné. Žalovaný je povinen konkrétně uvést, která tvrzení žalobce popírá; nelze popřít žalobu v plném rozsahu. Obecné popření totiž neumožňuje vymezit, které skutkové přednesy zůstávají mezi stranami sporné a mají být předmětem dokazování. Pokud paušální popírání nebude dodatečně konkretizováno, soud bude považovat tvrzení žalobce za nesporná, jako kdyby nebyla žalovaným vůbec popřena.¹⁹⁶ Do jaké míry má být popírání žalovaného určité, závisí na konkretizaci žalobce. Pokud žaloba obsahuje pouze paušální tvrzení, postačí pouze prosté popírání. Pokud však žalobce vylíčil konkrétní skutečnosti, bez ohledu na to, zda přímo v žalobě, nebo až na základě vyjádření žalovaného, k unesení břemene popírání je třeba protiargumenty více konkretizovat.¹⁹⁷

Žalovaný naopak není povinen uvádět, z jakého důvodu tvrzení žalobce popírá.¹⁹⁸ Odůvodnit svůj návrh by byl žalovaný povinen pouze v tehdy, pokud by vznášel uplatňoval nárok vůči

¹⁹⁴ LAVICKÝ, Petr. § 120: Aktivita stran a soudu při dokazování. In: JIRSA, Jaromír a kol. Občanský soudní řád: Praktický komentář, marg. č. 10. [cit. 2022-5-30] Dostupné z: www.aspi.cz

¹⁹⁵ Tamtéž.

¹⁹⁶ Tamtéž.

¹⁹⁷ LAVICKÝ, Petr. Důkazní břemeno v civilním řízení soudním, s. 84.

¹⁹⁸ LAVICKÝ, Petr. § 120: Aktivita stran a soudu při dokazování. In: JIRSA, Jaromír a kol. Občanský soudní řád: Praktický komentář, marg. č. 10. [cit. 2022-5-30] Dostupné z: www.aspi.cz

žalobci. V takovém případě jej poté zatěžují procesní povinnosti a následně břemena tvrzení a důkazní obdobně jako žalobce.¹⁹⁹

Obdobně jako žalovaného ohledně žaloby, žalobce bude případně na základě vyjádření žalovaného tížit povinnost popřít námitky či nároky uplatněné žalovaným.²⁰⁰

4.4 Břemeno důkazní

Břemeno důkazní spočívá v povinnosti strany označit důkazní prostředky k prokázání tvrzených skutečností.²⁰¹ Základem právní úpravy důkazního břemene je § 101 odst. 1 o.s.ř., který ukládá stranám plnit důkazní povinnost. Důkazní povinnost je dále konkretizována v § 120 odst. 1 o.s.ř., dle kterého jsou strany povinny označit důkazy, resp. důkazní prostředky, k prokázání svých tvrzení. Součástí povinnosti důkazní je také připojení listinných důkazních prostředků k podání ve věci, a to dle § 79 odst. 2 o.s.ř. v případě žaloby a v případě vyjádření žalovaného výzva soudu učiněná dle § 114a odst. 2 písm. a), kvalifikovaná výzva dle § 114b odst. 1, nebo výzva učiněná na přípravném jednání dle § 114c odst. 3 písm. c) o.s.ř.

Mezi povinností tvrzení a důkazní je úzká vzájemná vazba, kdy splnění povinnosti tvrzení je zpravidla předpokladem pro vznik důkazní povinnosti. Strana musí nejprve tvrdit rozhodné skutečnosti, ke kterým následně poskytne důkazy. Naopak pokud nesplní povinnost tvrzení, až na výjimky nemůže splnit ani povinnost důkazní, jelikož s ohledem na zásadu projednací nemohou být předmětem dokazování ve sporném řízení skutečnosti, které nebyly stranou nejprve tvrzeny.²⁰² Výjimku představují skutečnosti, které vyšly v řízení najevo jiným způsobem, například na základě tvrzení protistrany, a které je strana povinna dále prokázat. V takové situaci pak vzniká povinnost důkazní bez toho, aniž by musela strana nejprve tyto skutečnosti sama tvrdit. Další výjimkou situace, kdy je strana povinna určité skutečnosti pouze tvrdit, aniž by zákon z důvodu nečinnosti protistrany následně vyžadoval jejich prokázání^{203, 204}.

Obecně však platí, že strana je povinna v podání uvést rozhodné skutečnosti a navrhnout důkazní prostředek k jejich prokázání. Za účelem efektivního průběhu soudního řízení je vhodné,

¹⁹⁹ FIALA, Josef. Dokazování: Důkazní povinnost. In: HANDL, Vlastimil, RUBEŠ, Josef a kol. Občanský soudní řád: komentář. Díl I, s. 559.

²⁰⁰ LAVICKÝ, Petr. Důkazní břemeno v civilním řízení soudním, s. 84.

²⁰¹ WINTEROVÁ, Alena. Základy civilního procesu: Dokazování. In: WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena a kol. Civilní právo procesní, s. 250.

²⁰² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 8. 2020, sp. zn. 22 Cdo 2082/2020.

²⁰³ Srov. např. § 114b odst. 5, § 114c odst. 6 nebo § 153b odst. 1.

²⁰⁴ BUREŠ, Jaroslav. § 120: Důkazní povinnost. In: DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. Občanský soudní řád I, II, s. 861, marg. č. 3. [cit. 2022-5-28] Dostupné z: www.beck-online.cz

aby strany navrhovaly důkazní prostředky ke konkrétnímu tvrzení, které má být jejich prostřednictvím prokázáno.²⁰⁵ Opačný postup je v rozporu se základními zásadami občanského sporného řízení, zejména se zásadou dispoziční, projednací, rychlosti a hospodárnosti, jelikož přenáší procesní aktivitu a odpovědnost stran za zjištění skutkového stavu na soud. Nelze proto považovat za řádný procesní postup situaci, kdy strana předloží soudu celou řadu listin a ve svém vyjádření na ně odkáže pouze souhrnně a nekonkrétně, bez vztahu k jednotlivým rozhodným tvrzením.²⁰⁶

Dle judikatury je však v určitých případech možné splnit povinnost tvrzení i zprostředkovaně pouhým odkazem na listinu, která je k podání připojena.²⁰⁷ Takový postup však připadá v úvahu pouze tehdy, pokud vylíčení rozhodujících skutečností neobsahuje přímo podání a na listinu odkazuje strana takovým způsobem, že je zřejmé, že připojený listinný důkazní prostředek má popisovat nárok po skutkové stránce. Současně listina musí být ohledně skutkových okolností jednoznačná a nepřipouštět vícero alternativních skutkových závěrů.²⁰⁸ Postup však představuje výjimku z obecného pravidla, že vylíčení rozhodujících skutečností má obsahovat samotná žaloba, resp. i jiné vyjádření ve věci, a je proto namístě aplikovat jej restriktivně.²⁰⁹ V případě listinných důkazních prostředků tak tímto postupem dochází ke splnutí povinnosti tvrzení a důkazní ve vztahu ke skutečnostem uvedených v listině. U ostatních důkazních prostředků je takový postup z povahy věci vyloučen, jelikož je není možné k podání připojit.

Žalobci je důkazní povinnost uložena poprvé již při podání žaloby v § 79 odst. 1 o.s.ř. Režim u plnění povinnosti důkazní je však ve srovnání s povinností tvrzení volnější. Zatímco přímo v žalobě je žalobce povinen uvést alespoň základní skutečnosti, neoznačení žádných důkazních prostředků není dle judikatury vadou bránící v pokračování v řízení a nevede tak k odmítnutí žaloby.²¹⁰ Stejně jako povinnost tvrzení ohledně rozhodujících určujících skutečností, také povinnost důkazní může strana splnit i dodatečně v průběhu řízení až do okamžiku koncentrace. Obdobně až při dodatečném nesplnění důkazní povinnosti dochází k zamítnutí žaloby pro neunesení důkazního břemene žalobcem, nebo vyhovění žalobě pro neunesení důkazního břemene žalovaným.

²⁰⁵ JIRSA, Jaromír. § 79. In: JIRSA, Jaromír a kol. Občanský soudní řád, 2. část: Soudcovský komentář. [cit. 2022-5-29] Dostupné z: www.aspi.cz

²⁰⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. 8. 2005, sp. zn. 26 Cdo 1326/2005.

²⁰⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2003, sp. zn. 29 Cdo 1089/2000.

²⁰⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 2. 6. 2014, sp. zn. 23 Cdo 496/2013.

²⁰⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 7. 2008, sp. zn. 29 Odo 742/2006.

²¹⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 11. 2018, sp. zn. 21 Cdo 1208/2017.

S tímto výkladem nelze než souhlasit, neboť bez vyličení základního skutkového stavu by žalobu nebylo možné projednat. Naopak důkazní prostředky slouží až pro posouzení pravdivosti skutkových tvrzení, nikoliv pro samotné vymezení předmětu sporu. Není tak dán důvod pro nemožnost dodatečného označení důkazních prostředků, ačkoliv to ovšem zpravidla povede k prodloužení soudního řízení. Neoznačení žádných důkazních prostředků v žalobě či jiném podání by však mělo představovat výjimečný postup odůvodněný konkrétními okolnostmi daného případu, nikoliv běžnou praxi vedenou snahou o účelové prodlužování soudního řízení.

Zda se jedná o účelové prodlužování řízení, nebo zda označení a připojení důkazních prostředků k podání není objektivně možné, nelze předem posoudit. Stranám by tak v každém případě měla být dána možnost k dodatečnému splnění důkazní povinnosti. Pokud následně vyjde v řízení najevo, že prvotní neoznačení důkazních prostředků bylo skutečně motivováno snahou o prodloužení řízení, soud tuto skutečnost může zohlednit zejména při stanovení náhrady nákladů řízení dle sankční zásady.²¹¹

S tendencí výkladu plnění důkazní povinnosti ve prospěch stran se lze setkat též v souvislosti s poučením a výzvou k doplnění důkazních prostředků dle § 118a odst. 3 o.s.ř. Zákon výslovně stanoví pouze poučovací povinnost soudu směřující vůči straně, která dosud nenavrhla důkazní prostředky potřebné k prokázání všech sporných tvrzení. Dle judikatury se však poučovací povinnost nevztahuje pouze na situace, kdy strana doposud žádné důkazní prostředky nenavrhla, nebo navrhla důkazní prostředky zjevně nezpůsobilé k prokázání sporného tvrzení. Soud je v souladu s judikaturními závěry povinen stranu poučit též tehdy, kdy strana již dříve důkazní prostředky navrhla, soud je provedl v rámci dokazování, ale nebyla jimi dostatečně prokázána skutková tvrzení a z tohoto důvodu by hrozil dané straně neúspěch v řízení pro neunesení důkazního břemene.²¹²

4.5 Břemeno substancování

Procesněprávní teorie, a v posledních letech též judikatura českých soudů, uznávají jako samostatný institut též břemeno substancování, které ukládá povinnost činit veškeré návrhy dostatečně konkrétně a určitě.

²¹¹ DRÁPAL, Ljubomír. § 79: Náležitosti žaloby. In: DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. Občanský soudní řád I, II, s. 509, marg. č. 10. [cit. 2022-5-28] Dostupné z: www.beck-online.cz

²¹² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 8. 2020, sp. zn. 22 Cdo 2082/2020.

Všechny tvrzené skutečnosti i učiněné důkazní návrhy proto musí splňovat podmínku substancování, která spočívá v povinnosti popsat skutek dostatečně určitě pro účely vedení dokazování.²¹³ Literatura v této souvislosti hovoří o břemeni substancování²¹⁴ či o prvotním břemeni tvrzení.²¹⁵ Podmínka substancování není splněna v případě neurčitých, paušálních nebo příliš obecných tvrzení.²¹⁶ Soud poté k takovým přednesům nepřihlíží a postupuje tak, jako kdyby nesubstancovaná tvrzení nebyla přednesena,²¹⁷ nebo neprovede navržené důkazy, jelikož nebyl jednoznačně vymezen předmět dokazování a není tak zřejmé, jaká skutečnost má být prokázána¹⁸.

Unesení břemene substancování soudy v některých případech neposuzují samostatně, ale v rámci břemene tvrzení.²¹⁹ Břemeno substancování však břemeno tvrzení přesahuje. Oba instituty se liší především účelem, který je jimi sledován. Břemeno tvrzení ukládá stranám povinnost uvést rozhodné skutečnosti, zatímco břemeno substancování cílí na to, aby skutečnosti byly tvrzeny dostatečně určitě – tak, aby mohly být následně předmětem dokazování. Může proto nastat situace, kdy strana unese břemeno tvrzení, pokud uvede všechny rozhodné skutečnosti, ale současně neunese břemeno substancování, pokud souhrn jejích skutkových přednesů nebude dostatečně určitý²²⁰ a rozhodné skutečnosti nebudou ani na výzvu soudu upřesněny²²¹. Dle judikatury upřesnění skutkových přednesů nemůže být nahrazeno prostým označením důkazních prostředků, jelikož dokud není vyjasněno, které skutečnosti mají být prokazovány, není možné k dokazování vůbec přistoupit.²²²

4.6 Rozdělení procesních břemen mezi strany

Přestože procesní břemena nese v nalézacím řízení sporném žalobce i žalovaný, s ohledem na povahu sporného řízení, ve kterém mají strany opačný zájem na výsledku řízení, povinnost tvrzení

²¹³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 4. 2022, sp. zn. 28 Cdo 287/2022.

²¹⁴ SVOBODA, Karel. Řízení v prvním stupni. Civilní proces z pohledu účastníka, s. 465, marg. č. 216. [cit. 2022-5-28] Dostupné z: www.beck-online.cz

²¹⁵ SVOBODA, Karel. Nové instituty českého civilního procesu, kap. 3. [cit. 2022-5-29] Dostupné z: www.aspi.cz

²¹⁶ MACUR, Josef. Břemeno substancování v civilním soudním řízení, s. 7–19. [cit. 2022-7-7] Dostupné z: www.beck-online.cz

²¹⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 6. 2015, sp. zn. 30 Cdo 4715/2014.

²¹⁸ MACUR, Josef. Substancování skutkových přednesů stran v civilním soudním řízení. [cit. 2022-7-7] Dostupné z: www.beck-online.cz

²¹⁹ Např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 7. 2014, sp. zn. 30 Cdo 2822/2013, výslovně pojem substancování neuvádí, ale zamítá žalobu pro neunesení břemene tvrzení z důvodu nekonkretizovaných skutkových tvrzení, pro které nebylo možné přistoupit k dokazování.

²²⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. 2. 2021, sp. zn. 30 Cdo 2979/2020.

²²¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 4. 2022, sp. zn. 28 Cdo 287/2022.

²²² Tamtéž.

a důkazní zatěžuje každou ze stran ve zcela jiném směru.²²³ Z praktického hlediska je proto patrně nejvýznamnější otázka, která strana má tvrdit a prokazovat které skutečnosti. Jinými slovy, jakým způsobem jsou mezi strany rozděleny procesní břemena a která strana případně ponese nepříznivé následky spojené s jejich neunesením.²²⁴

4.6.1 Význam objektivního důkazního břemene

Pro rozdělení procesních povinností a následně procesních břemen je klíčové pravidlo pro rozdělení objektivního břemene důkazního.

Rozdělení subjektivního břemene důkazního odpovídá rozdělení břemene objektivního, jelikož je logické, aby důkazy navrhovala ta strana, která je ohrožena prohrou ve sporu v případě, že rozhodná skutečnost nebude prokázána.²²⁵

Obdobně subjektivní břemeno tvrzení odpovídá rozdělení objektivního důkazního břemene. Je to zásadně strana nesoucí důkazní břemeno ohledně určitých skutečností, která musí tyto skutečnosti též tvrdit. Naopak neplatí, že důkazní břemeno tíží stranu ohledně těch skutečností, které sama tvrdí,²²⁶ přestože se tato úvaha objevuje v některých soudních rozhodnutích²²⁷. Přestože splnění povinnosti tvrzení je zpravidla předpokladem povinnosti důkazní,²²⁸ rozsah tvrzených skutečností nemůže být pravidlem pro rozdělení procesních břemen mezi strany. Pokud by totiž strana neučinila žádné skutkové tvrzení, nemohla by dle této teorie být vůbec zatížena důkazním břemenem. Další nedostatek představuje také skutečnost, že shodná skutková tvrzení mohou učinit obě strany, poté by však nebylo možné mezi ně povinnost důkazní rozdělit. Z těchto důvodů určení, jaké konkrétní skutkové přednesy má strana učinit, závisí na pravidlech dělení objektivního břemene důkazního.²²⁹

Jelikož břemeno substancování doplňuje břemeno tvrzení a důkazní, zatěžuje v daném případě tu stranu, která nese odpovídající procesní břemeno ohledně tvrzení a prokázání určité skutečnosti.

²²³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 2. 2021, sp. zn. 26 Cdo 3414/2020.

²²⁴ LAVICKÝ, Petr. Důkazní břemeno v civilním řízení soudním, s. 129.

²²⁵ Tamtéž, s. 51.

²²⁶ Tamtéž, s. 145.

²²⁷ Např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 6. 2012, sp. zn. 31 Cdo 619/2011, nebo rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 2. 2021, sp. zn. 26 Cdo 3414/2020.

²²⁸ FIALA, Josef. Dokazování: Důkazní povinnost. In: HANDL, Vlastimil, RUBEŠ, Josef a kol. Občanský soudní řád: komentář. Díl I, s. 558.

²²⁹ LAVICKÝ, Petr. Důkazní břemeno v civilním řízení soudním, s. 145.

4.6.2 Základní pravidlo rozdělení procesních břemen

Soudní rozhodnutí založená na neunesení procesního břemene reagují na nedostatečné objasnění skutkového stavu. Pravidla rozdělení procesních břemen poté určují, kterou ze stran nedostatečné objasnění negativně ovlivní tím způsobem, že bude rozhodnuto v její neprospěch. Obecně každá ze stran nese negativní následky spojené s neobjasněním skutečnosti, na jejichž základě je založen její nárok či popření nároku protistrany. Zatímco některé zahraniční úpravy civilního procesu základní pravidlo rozdělení procesních břemen obsahují, v jiných, včetně současné české právní úpravě občanského soudního řízení, není výslovně uvedeno.²³⁰

Při rozdělení objektivního břemene důkazního vychází české soudy z teorie analýzy norem,²³¹ která je obdobou tzv. *Normentheorie* uplatňované německými soudy.²³² Dle této teorie je každá ze stran povinna prokázat skutečnosti dle hypotézy jí příznivé právní normy – normy, ze které pro sebe dovozuje pozitivní právní následky.²³³ Žalobce tak musí prokázat skutečnosti, které jeho právo zakládají, zatímco žalovaný musí prokázat skutečnosti, které právo žalobce vylučují. V opačném případě strana, která své důkazní břemeno neunesla, ponese nepříznivé právní následky stavu *non liquet* a pokud následně nedojde k objasnění skutkového stavu jiným způsobem, bude rozhodnuto v její neprospěch.²³⁴

Předpokladem pro teorii analýzy norem je určení příslušných hmotněprávních norem, a to jak normy, o kterou žalobce opírá svůj nárok, tak normy, na jejímž základě žalovaný nárok žalobce vylučuje. Tato skutečnost mimo jiné též ukazuje úzké propojení mezi právem hmotným a procesním, když základní pravidlo rozdělení procesních břemen je určeno v konkrétním sporu normami hmotného práva, zatímco právo procesní upravuje odlišné procesní role žalobce a žalovaného.²³⁵

²³⁰ TARUFFO, Michele. Burden of Proof. In: CAPPELLETTI, Mauro, ed. International Encyclopedia of Comparative Law: Evidence. Tübingen: Mohr Siebeck, 2014. ISBN 978-90-04-26680-3, s. 77.

²³¹ Viz např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 2. 2013, sp. zn. 22 Cdo 3108/2010, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 4. 2019, sp. zn. 28 Cdo 165/2019, nebo usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 11. 2015, sp. zn. 28 Cdo 2361/2015.

²³² TARUFFO, Michele. Burden of Proof. In: CAPPELLETTI, Mauro, ed. International Encyclopedia of Comparative Law: Evidence. Tübingen: Mohr Siebeck, 2014. ISBN 978-90-04-26680-3, s. 77.

²³³ LAVICKÝ, Petr. § 120: Aktivita stran a soudu při dokazování. In: JIRSA, Jaromír a kol. Občanský soudní řád: Praktický komentář, marg. č. 18. [cit. 2022-5-30] Dostupné z: www.aspi.cz

²³⁴ LAVICKÝ, Petr. Důkazní břemeno v civilním řízení soudním, s. 146.

²³⁵ TARUFFO, Michele. Burden of Proof. In: CAPPELLETTI, Mauro, ed. International Encyclopedia of Comparative Law: Evidence. Tübingen: Mohr Siebeck, 2014. ISBN 978-90-04-26680-3, s. 78.

Pro určení příznivé právní normy pro konkrétní stranu soudy vychází z větné skladby norem, jejichž rozbořem lze určit základní normy a protinormy.²³⁶ Základní norma určitý právní nárok zakládá. Žalobce tak musí prokázat skutečnosti odpovídající základní normě, se kterými příslušná norma spojuje vznik subjektivního práva.²³⁷ Například pokud se žalobce domáhá zaplacení kupní ceny, tíží jej procesní břemena ohledně skutečností, že mezi stranami byla uzavřena kupní smlouva, že kupní cena byla sjednání ve výši, které se domáhá, a že se pohledávka na zaplacení kupní ceny stala splatnou.

Protinorma naopak základní normu určitým způsobem vyvrací. Může se jednat o protinormu zabraňující (též překážející), která má za následek, že právní následky předvídané základní normou vůbec nenastanou, proto základní norma nevyvolává od počátku žádné následky. Protinorma může spočívat také ve způsobení zániku práva spojeného se základní právní normou s účinky *ex tunc* či *ex nunc*. Protinorma může mít za následek nikoliv pouze zánik práva jako celku, ale též jen jeho vymahatelnosti.²³⁸ Protinormu je poté povinen tvrdit a prokázat žalovaný.

Ve výše uvedeném příkladu může žalovaný například tvrdit, že kupní smlouva je neplatná (zabraňující protinorma), že dlužnou částku již zaplatil a pohledávka na zaplacení kupní smlouvy zanikla splněním (protinorma způsobující zánik práva), nebo vznést námitku promlčení (protinorma způsobující zánik vymahatelnosti práva).

I protinorma může mít svou vlastní protinormu, kterou je případně povinen tvrdit a prokázat žalobce. Pokud bude úspěšný, uplatní se účinky základní normy. Pokud by se žalovaný například vznesl námitku promlčení, žalobce může tvrdit, že vznesení námítky je v tomto případě v rozporu s dobrými mravy. Uvedeným způsobem může vztah základní normy a protinorem postupovat i dále.²³⁹

4.6.3 Zvláštní pravidla rozdělení procesních břemen

Základní pravidlo rozdělení procesních břemen by se v některých případech mohlo jevit jako neúměrně zatěžující nebo dokonce nesplnitelné. K řešení takových situací se v civilním procesu uplatňují též zvláštní zákonná pravidla, která upravují rozdělení objektivního důkazního břemene

²³⁶ WINTEROVÁ, Alena. Základy civilního procesu: Dokazování. In: WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena a kol. Civilní právo procesní, s. 252.

²³⁷ LAVICKÝ, Petr. § 120: Aktivita stran a soudu při dokazování. In: JIRSA, Jaromír a kol. Občanský soudní řád: Praktický komentář, marg. č. 19. [cit. 2022-5-30] Dostupné z: www.aspi.cz

²³⁸ Tamtéž, marg. č. 21 – 23.

²³⁹ Tamtéž, marg. č. 24 a 25.

mezi strany jiným způsobem, a to buď výslovně,²⁴⁰ zpravidla však užitím zákonných domněnek²⁴¹ nebo fikcí²⁴². Procesní strana, která svědčí zákonná vyvratitelná domněnka, je povinna prokázat pouze skutečnosti, které tvoří skutkovou bázi domněnky, nikoliv též presumovaný právní následek. Protistrana se může zabránit účinkům domněnky či fikce podáním a prokázáním protidůkazu, kterým zpochybní naplnění skutkových předpokladů báze domněnky či fikce, nebo u vyvratitelných domněnek též podáním důkazu opaku, který směřuje proti pouze presumovanému následku.²⁴³

Některá zvláštní pravidla dělení objektivního důkazního břemene mohou být též výsledkem soudcovského dotváření práva. Je však nepřípustné, aby byla pravidla měněna s přihlédnutím k okolnostem daného případu. Soudcovská pravidla se v zájmu předvídatelnosti soudního řízení musí uplatnit ve všech typově stejných případech, kdy je nezbytné odchýlit se od obecného pravidla, nikoliv pouze *ad hoc*. V této souvislosti se hovoří o obrácení důkazního břemene²⁴⁴.²⁴⁵

Další výjimku z obecného pravidla rozdělení procesních povinností a břemen představuje vysvětlovací povinnost (viz kap. 3.4). Obecně je totiž strana ve sporném řízení povinna tvrdit a prokazovat pouze skutečnosti svědčící v její prospěch, naopak není její povinností poskytovat důkazní materiál proti sobě samé. Vysvětlovací povinnost představuje průlom do této obecné zásady, jelikož na jejím základě je strana nezátížená subjektivními břemeny povinna podrobně vysvětlit a objasnit skutečnosti, které by jinak měla uvést protistrana nesoucí procesní břemena.²⁴⁶

Některé zahraniční jurisdikce připouští též smluvní modifikaci pravidla rozdělení důkazního břemene, přestože tamní právní řád tuto možnost výslovně neupravuje.²⁴⁷ Dle dostupných informací však české soudy dosud otázku týkající se přípustnosti podobných smluvních ujednání neřešily, proto nelze s jistotou říci, zda lze dle českého práva platně změnit rozložení důkazního břemene dohodou smluvních stran.

²⁴⁰ Např. § 133a o.s.ř., § 4 odst. 1 z.o.k. a § 1111 o.z.

²⁴¹ Např. § 980 odst. 2 o.z., § 994 o.z. a § 1050 o.z.

²⁴² Např. § 916 o.z.

²⁴³ LAVICKÝ, Petr. Důkazní břemeno v civilním řízení soudním, s. 215 – 220.

²⁴⁴ Tamtéž, s. 225 a 226.

²⁴⁵ Obrácení důkazního břemene se uplatní například jako prostředek *ultima ratio* v medicínských sporech při porušení povinnosti poskytovatele zdravotní péče vést řádně zdravotnickou dokumentaci pacienta. Dle základního pravidla pro rozdělení procesních břemen je primárně odpovědností pacienta, aby prokázal, že poskytovatel porušil svou povinnost poskytovat zdravotní služby řádným způsobem. Pokud však budou splněny předpoklady pro obrácení důkazního břemene, je naopak poskytovatel povinen prokázat, že postupoval *lege artis*. Blíže viz nálezy Ústavního soudu ze dne 9. 5. 2018, sp. zn. IV. ÚS 14/17.

²⁴⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 9. 2019, sp. zn. 23 Cdo 2611/2019.

²⁴⁷ TARUFFO, Michele. Burden of Proof. In: CAPPELLETTI, Mauro, ed. International Encyclopedia of Comparative Law: Evidence. Tübingen: Mohr Siebeck, 2014. ISBN 978-90-04-26680-3, s. 79.

4.7 Následky neunesení procesních břemen

Procesní povinnosti v pravém slova smyslu se od procesních břemen liší dle následků spojených s jejich nesplněním. S neunesením procesního břemene je spojen negativní následek spočívající ve zhoršení vyhlídek na příznivé rozhodnutí ve věci, který může vést až k neúspěchu ve sporu. Jakékoliv jiné sankce spojené s procesními břemeny jsou vyloučeny.²⁴⁸

Neunesení břemene tvrzení nastává, pokud strana netvrdila skutečnost rozhodnou dle normy hmotného práva dle právního posouzení věci soudem, a to ani poté, co byla soudem řádně poučena.²⁴⁹ Objektívni břemeno tvrzení tak umožňuje soudu rozhodnout o věci samé zejména v takových případech, kdy určitá skutečnost, významná podle hmotného práva pro rozhodnutí věci, pro nečinnost stran v důsledku nesplnění povinnosti uložené § 101 odst. 1 písm. a) o.s.ř. nemohla být prokázána, neboť vůbec nebyla stranami tvrzena.²⁵⁰

Vzhledem k rozsáhlé poučovací povinnosti soudu jsou strany v průběhu řízení vedeny k tomu, aby tvrdily všechny skutečnosti významné pro rozhodnutí ve věci. Rozsudků založených na neunesení břemene tvrzení proto není mnoho. Význam břemene tvrzení je nejvíce zřejmý u rozsudků pro zmeškání a platebních rozkazů, jelikož v obou případech již samotné návrhy na zahájení řízení musí obsahovat skutečnosti, ze kterých dostatečně vyplývá žalobcem uplatněný nárok.²⁵¹

Neunesení břemene tvrzení může pro žalobce mít za následek buď odmítnutí žaloby postupem dle § 43 odst. 2 o.s.ř., pokud neuvede ani základní skutková tvrzení nezbytná k identifikaci skutku, nebo zamítnutí žaloby, pokud nedoplní další skutková tvrzení nezbytná k prokázání jeho nároku. Neunesení břemene tvrzení žalovaným má naopak za následek vyhovění žalobě.²⁵² K následkům neunesení břemene pustit se do sporu viz kap. 4.2 a břemene popírání viz kap. 4.3.

Je třeba odlišovat situace, kdy strana rozhodnou skutečnost vůbec netvrdí, od situací, kdy strana rozhodné skutečnosti do řízení vnesla, ale nepodaří se je dostatečně prokázat ani vyvrátit. V prvním případě se jedná o neunesení břemene tvrzení, v druhém o neunesení břemene důkazního.

²⁴⁸ MACUR, Josef. Břemeno substancování v civilním soudním řízení, s. 7 – 19. [cit. 2022-7-7] Dostupné z: www.beck-online.cz

²⁴⁹ BUREŠ, Jaroslav. § 120: Důkazní povinnost. In: DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. Občanský soudní řád I, II, s. 865, marg. č. 6. [cit. 2022-5-28] Dostupné z: www.beck-online.cz

²⁵⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 2. 2021, sp. zn. 26 Cdo 3414/2020.

²⁵¹ LAVICKÝ, Petr. Důkazní břemeno v civilním řízení soudním, s. 77.

²⁵² SVOBODA, Karel. Dokazování, str. 25.

Před samotným dokazováním však strany musí splnit povinnost uloženou břemenem substancování a uvést skutková tvrzení dostatečně určitě, aby tvrzené skutečnosti byly způsobilé být předmětem dokazování. Naopak pokud nebudou upřesněny ani na výzvu soudu, straně hrozí ztráta sporu pro neunesení břemene substancování, jelikož soud k nesubstancovaným tvrzením nepřihlédne a neprovede ani důkazní prostředky navržené k jejich prokázání.²⁵³

Důkazní břemeno neunese strana, která buď neoznačí žádné důkazní prostředky, nebo navržené důkazní prostředky neprokáží pravdivost jejích tvrzení. Pokud soud nemá tvrzené skutečnosti za dostatečně prokázané, rozhodne ve věci samé v neprospěch strany s odkazem na neunesení jejího důkazního břemene.²⁵⁴ Na rozhodnutí založené na neunesení důkazního břemene dle Ústavního soudu nemá vliv skutečnost, že se strana nacházela v důkazní nouzi a objektivně ani nemohla procesní břemeno unést.²⁵⁵

S odkazem na neunesení procesních břemen není nikdy možné rozhodnout v případech, kdy je zjištěn skutkový stav. O neunesení břemene tvrzení se proto nejedná tehdy, pokud strana tvrdila rozhodné skutečnosti, ale až na základě dokazování byla popřena jejich pravdivost. Obdobně za neunesení důkazního břemene není možné považovat situace, kdy provedenými důkazními prostředky byl zjištěn skutkový stav, ale ze skutečností nevyplývá stranou tvrzený nárok.²⁵⁶

²⁵³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. 2. 2021, sp. zn. 30 Cdo 2979/2020.

²⁵⁴ BUREŠ, Jaroslav. § 120: Důkazní povinnost. In: DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. Občanský soudní řád I, II, s. 865, marg. č. 6. [cit. 2022-5-28] Dostupné z: www.beck-online.cz.

²⁵⁵ Usnesení Ústavního soudu ze dne 27. 8. 2019, sp. zn. IV. ÚS 2227/19.

²⁵⁶ BUREŠ, Jaroslav. § 120: Důkazní povinnost. In: DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. Občanský soudní řád I, II, s. 865, marg. č. 6. [cit. 2022-5-28] Dostupné z: www.beck-online.cz.

5 Část komparační

Předchozí část práce se zabývala procesními povinnostmi a břemeny pouze v nalézacím řízení sporném dle aktuální české právní úpravy. První kapitola poslední části této práce bude proto zaměřena na uplatnění procesních povinností a břemen též v řízeních nesporných, následující kapitola na jejich pojetí v belgickém civilním procesu a poslední kapitola této práce se věnuje úpravě procesních povinností soudu a zajištění součinnosti stran dle věcného záměru civilního řádu soudního.

5.1 Řízení sporná a nesporná

Jelikož procesní povinnosti soudu vycházejí z práva na soudní ochranu a práva na spravedlivý proces, uplatní se v jakémkoliv občanském soudním řízení, včetně nalézacího řízení nesporného, téměř shodně, jako bylo popsáno v části 2 této práce. I v nesporných řízeních má proto soud nepochybně povinnost postupovat v souladu se zákonem, poskytnout stranám sporu slyšení, dohlížet na to, aby právo nebylo zneužíváno, jakož i povinnost ve věci rozhodnout. V souvislosti s uplatněním zásady oficiality v nesporných řízeních poté nabývá na významu povinnost formálního vedení řízení, jelikož soud je dle § 13 odst. 1 z.ř.s. oprávněn zahájit řízení i bez návrhu, nestanoví-li zákon jinak. Větší význam má též povinnost materiálního vedení řízení s ohledem na uplatnění vyšetřovací zásady, která ukládá odpovědnost za úplné a pravdivé zjištění skutkového stavu soudu.

Výraznější rozdíly mezi nalézacím řízením sporným a nesporným jsou patrné v souvislosti s povinnostmi účastníků.

Ve sporném řízení představují povinnost tvrzení a důkazní a s nimi spojená břemena naplnění projednací zásady, dle níž je zásadně věcí stran, jaké skutečnosti budou tvrdit a jaké důkazní prostředky navrhnou k jejich prokázání.²⁵⁷ Soud tak projednává pouze to, co mu strany k projednání předloží, a zjišťuje tak skutkový stav pouze v rozsahu stranami tvrzeném za pomoci důkazů jimi označených.²⁵⁸

K aktivnímu jednání v průběhu sporného řízení jsou strany vedeny prostřednictvím procesních břemen, jejichž neunesení je sankcionováno neúspěchem dané strany ve sporu. Odpovědnost za objasnění skutkového stavu je tak uložena stranám, nikoliv soudu. Přestože je soudu i ve sporném

²⁵⁷ BUREŠ, Jaroslav. § 101: Povinnosti účastníků. In: DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. Občanský soudní řád I, II, s. 653, marg. č. 2. [cit. 2022-5-28] Dostupné z: www.beck-online.cz.

²⁵⁸ WINTEROVÁ, Alena. Základní principy soudnictví a civilního procesu. In: WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena a kol. Civilní právo procesní, s. 77.

řízení umožněno v určitých případech provést i jiné než stranami navržené důkazy, tato aktivita soudu má pouze podpůrnou povahu a nenahrazuje důkazní břemeno strany.²⁵⁹

Nesporná řízení jsou naopak ovládána zásadou vyšetřovací, která ukládá odpovědnost za úplné a pravdivé zjištění a prokázání skutkového stavu soudu. ²⁶⁰ Nabízí se proto otázka, zda a v jaké míře jsou účastníci nesporného řízení zatíženi procesními břemeny.

I v nesporných řízeních jsou účastníci povinni tvrdit rozhodné skutečnosti a navrhnout důkazní prostředky k jejich prokázání. Povinnost tvrzení je však do jisté míry oslabena, jelikož soud není omezen na tvrzení účastníků, ale v souladu s § 20 odst. 1 z.ř.s. je povinen zjistit všechny skutečnosti důležité pro rozhodnutí. Obdobně je tomu i u povinnosti důkazní, když § 21 z.ř.s. soudu umožňuje provést i důkazy nenavržené účastníky, pokud jsou potřebné ke zjištění skutkového stavu.

Výlučná odpovědnost soudu za zjištění skutkového stavu však neznamená, že by účastníci měli zůstat v řízení zcela nečinnými. Účastníci nesporného řízení jsou též zatíženi povinností součinnosti, která jim ukládá povinnost úplně vylíčit rozhodující skutečnosti a označit potřebné důkazy.²⁶¹

Povinnost součinnosti účastníkům nesporného řízení ukládá § 6 o.s.ř. ve spojení s § 1 odst. 4 z.ř.s. Nadále je konkretizována povinností tvrzení dle § 101 odst. 1 písm. a) o.s.ř. a povinností důkazní dle § 101 odst. 1 písm. b) ve spojení s § 120 odst. 1 o.s.ř. I účastníci nesporného řízení tak mají povinnost tvrzení a důkazní.²⁶² Je však otázkou, zda se jedná o procesní povinnosti v pravém slova smyslu, nebo o procesní břemena.

Zatímco existence procesních povinností účastníků v nesporných řízeních tradičně není zpochybňována, v případě procesních břemen je situace odlišná. V minulosti převládal názor, že v řízeních ovládaných zásadou vyšetřovací se procesní břemena nevyskytují. Toto pojetí je však v dnešní době možné považovat za částečně překonané.²⁶³

Lze souhlasit s tím, že účastníci nesporných řízení obecně nenesou procesní břemena v subjektivním smyslu, jelikož za řádné zjištění skutkového stavu odpovídá soud. ²⁶⁴ Povinnost

²⁵⁹ MACUR, Josef. Povinnost a odpovědnost v občanském právu procesním, s. 12 – 13.

²⁶⁰ WINTEROVÁ, Alena. Základní principy soudnictví a civilního procesu. In: WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena a kol. Civilní právo procesní, s. 77.

²⁶¹ BUREŠ, Jaroslav. § 6: Účel řízení. In: DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. Občanský soudní řád I, II, s. 18, marg. č. 2. [cit. 2022-7-06] Dostupné z: www.beck-online.cz

²⁶² JIRSA, Jaromír. Zákon o zvláštních řízeních soudních: Soudcovský komentář, § 20 a § 21. [cit. 2022-7-6] Dostupné z: www.aspi.cz

²⁶³ LAVICKÝ, Petr. Důkazní břemeno v civilním řízení soudním, s. 48.

²⁶⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 28. 2. 2008, sp. zn. I. ÚS 987/07.

součinnosti nelze považovat za procesní břemeno, přestože její nesplnění může pro daného účastníka představovat obdobné následky jako neunesení břemene.²⁶⁵ Za účelem příznivého rozhodnutí ve věci by proto účastníci měli plnit svou povinnost řádně a postupovat obdobně, jako kdyby se o procesní břemeno jednalo, jelikož ani v řízení ovládaných zásadou vyšetřovací není soud povinen po důkazech pátrat.²⁶⁶ Pokud účastníci zůstanou v řízení pasivní, vystavují se riziku, že soud rozhodné skutečnosti nebude mít možnost objektivně zjistit a prokázat, což může mít za následek nepříznivé rozhodnutí ve věci pro účastníka, jemuž by nezjištěné skutečnosti byly ku prospěchu.

Nicméně u některých řízení dle z.ř.s. se uplatní speciální úprava, když zákon výslovně vylučuje použití obecných ustanovení zákona a stanoví, že soud může provést jiné než účastníky navržené důkazy, jen jsou-li potřebné ke zjištění skutkového stavu a vyplývají-li z obsahu spisu.²⁶⁷ V těchto řízeních poté účastníky zatěžují i subjektivní břemena tvrzení a důkazní ve stejném rozsahu jako ve sporném řízení.²⁶⁸

Naopak objektivní procesní břemena se uplatňují též v nesporných řízeních.²⁶⁹ Objektivní břemena slouží k překonání stavu *non liquet*, který může nastat při objasňování skutkového stavu v jakémkoliv řízení, nikoliv pouze v nalézacím řízení sporném.²⁷⁰ I přes procesní aktivitu soudu může nastat situace, kdy se nepodaří zjistit všechny rozhodující skutečnosti, nebo dostatečně prokázat jejich pravdivost. I v nesporném řízení je však soud povinen ve věci rozhodnout, jinak by se jednalo o nepřipustné odepření spravedlnosti. V těchto situacích se uplatní právě procesní břemena v objektivním smyslu, ale s nepatrnou odlišností ve srovnání se sporným řízením. Jelikož v nesporných řízeních nelze obecně mluvit o subjektivních břemenech, nelze ani rozhodnout v neprospěch strany pro jejich neunesení. Domnívám se proto, že soud by z tohoto důvodu neměl rozhodnutí v nesporné věci výslovně odůvodnit odkazem na neunesení procesního břemene, ale uvést, že nebylo zjištěno naplnění všech znaků hypotézy příslušné právní normy.

²⁶⁵ LAVICKÝ, Petr. Důkazní břemeno v civilním řízení soudním, 62.

²⁶⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 20. 12. 2005, sp. zn. I. ÚS 593/04.

²⁶⁷ Např. řízení o úschovách (§ 294 z.ř.s.), řízení o umoření listin (§ 312 z.ř.s.), v řízeních ve věcech kapitálového trhu (§ 321 z.ř.s.).

²⁶⁸ SVOBODA, Karel. § 21: Dokazování. In: SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří, HRMADA, Miroslav a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních, s. 45, marg. č. 4. [cit. 2022-7-06] Dostupné z: www.beck-online.cz

²⁶⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 28. 2. 2008, sp. zn. I. ÚS 987/07.

²⁷⁰ LAVICKÝ, Petr. Důkazní břemeno v civilním řízení soudním, 48.

5.2 Belgická právní úprava

Belgická právní úprava civilního procesu vychází z napoleonské kodifikace přijaté roku 1806. Současný občanský soudní²⁷¹ řád byl schválen v roce 1967 s účinností od 1. 11. 1970 a od této doby byl několikrát novelizován.²⁷²

Obdobně jako česká úprava nalézacího řízení sporného, též belgický civilní proces je založen na zásadě projednací, dle které jsou strany povinny jednoznačně vymezit předmět sporu, jeho účastníky a petit. Předmět sporu určuje jak žalobce, tak žalovaný, jelikož strana žalovaná je oprávněna jej rozšířit uplatněním protinároku. Role soudu však není v belgickém civilním procesu zanedbatelná. Soudce zajišťuje dodržování procesních pravidel a zvláštní důraz má klást na to, aby bylo rozhodnutí vydáno v přiměřené době. Za tímto účelem má soud pravomoc, a zároveň povinnost, poučovat a usměrňovat jednání stran, aby nedocházelo k průtahům v řízení.²⁷³

V duchu zásady projednací nesou strany odpovědnost za řádné zjištění a prokázání skutkového stavu. Každá strana je proto povinna tvrdit skutečnosti, na nichž zakládá svůj nárok, případně obranu proti nároku, a navrhnout vhodné důkazní prostředky k jejich prokázání.²⁷⁴ Přestože belgická procesní teorie výslovně nepoužívá pojmy procesní povinnosti, povinnost tvrzení nebo povinnost důkazní, z materiálního hlediska jsou v belgickém civilním procesu přítomny.

Povinnost tvrzení zahrnuje, stejně jako dle české úpravy, pouze poznatky skutkové, nikoliv právní. I v belgickém procesu platí zásada *iura novit curia* a soud proto není vázán případnou právní kvalifikací některé ze stran, ale dle vlastní úvahy určuje, která právní norma na popsany skutek dopadá.²⁷⁵ Jediná výjimka z této zásady souvisí s dispozitivností právních norem. Pokud strany vyloučí aplikaci některé právní normy, soud je touto dohodou vázán, pokud není v rozporu s veřejným pořádkem.²⁷⁶ Vylíčení skutečností, o které žalobce opírá svůj nárok, je jednou z povinných náležitostí žaloby či jiného návrhu na zahájení řízení.²⁷⁷ Žalovaný je následně povinen tvrdit skutkové okolnosti ve svůj prospěch v rámci povinného předběžného projednání žaloby, které následuje nejméně osm dní poté, co je žaloba doručena žalovanému.²⁷⁸

²⁷¹ The Act n. 1967101052, the Judicial Code.

²⁷² KOHL, Alphonse. Romanist Legal Systems. In: CAPPELLETTI, Mauro, ed. International Encyclopedia of Comparative Law: Ordinary Proceedings in First Instance, s. 58-59.

²⁷³ TAELEMAN, Piet a VAN SEVEREN, Claudia. Civil Procedure in Belgium, s. 25 – 26.

²⁷⁴ Tamtéž, s. 26.

²⁷⁵ Tamtéž, s. 27.

²⁷⁶ Rozhodnutí Kasačního soudu ze dne 23. 1. 2014, sp. zn. C.12.0467.N, a rozhodnutí Kasačního soudu ze dne 28. 9. 2018, sp. zn. C.12.0049.N, cit. prostř. TAELEMAN, Piet a VAN SEVEREN, Claudia. Civil Procedure in Belgium, s. 28.

²⁷⁷ TAELEMAN, Piet a VAN SEVEREN, Claudia. Civil Procedure in Belgium, s. 89.

²⁷⁸ Tamtéž, s. 94.

Přestože tvrdit skutečnosti nezbytné pro objasnění skutkového stavu jsou povinny primárně strany, nikoliv soud, u povinnosti důkazní je situace odlišná. Belgický soudní řád umožňuje soudu aktivně se účastnit při vyhledávání důkazů, pokud považuje stranami navržené důkazní prostředky za nedostatečné. Ve srovnání s českou právní úpravou mají belgické soudy při vyhledávání více volnosti. Soudce je dle belgické úpravy oprávněn využít jakýchkoliv vyšetřovacích prostředků, které mohou potvrdit nebo vyvrátit tvrzené skutečnosti,²⁷⁹ zatímco české soudy mohou dle § 120 odst. 2 o.s.ř. provést nenavržené důkazní prostředky pouze tehdy, pokud vyplývají z obsahu spisu. Belgické soudy jsou však vázány dle § 875bis odst. 2 soudního řádu při vyšetřování z moci úřední principem subsidiarity, který ukládá povinnost provést vyšetřování nejrychlejším a nejméně nákladným způsobem, a to vždy s ohledem na hodnotu sporu.²⁸⁰ Pokud však v důsledku soudem nařízeného pátrání do důkazech vyjdou najevo nové skutečnosti, soud je oprávněn založit na nich své rozhodnutí, přestože formálně nebyly tvrzeny stranami.²⁸¹

Belgický soudní řád, na rozdíl od české právní úpravy, zakotvuje základní pravidlo pro rozdělení důkazního břemene. Dle § 870 občanského soudního řádu každá strana nese důkazní břemeno ve vztahu ke skutečnostem, které tvrdí, ať už se jedná o uplatnění nároku nebo obranu proti němu.²⁸² Dle belgického práva tak důkaz o tvrzené skutečnosti musí předložit strana, která se ho dovolává.²⁸³ Český občanský soudní řád podobné pravidlo neobsahuje, avšak judikatura se přiklání k teorii analýzy norem (viz kap. 4.6.2 výše).

Konkrétní pravidla rozložení důkazního břemene jsou obsažena v předpisech hmotného práva. Například § 1315 občanského zákoníku stanoví, že strana, která se domáhá uspokojení své pohledávky, musí předložit důkaz o její existenci. Protistrana je naopak povinna prokázat splnění závazku.²⁸⁴

Dokazují se pouze skutkové okolnosti, přičemž není potřeba prokazovat skutečnosti obecně známé,²⁸⁵ obdobně jako stanoví § 121 o.s.ř. Avšak zatímco v souladu s § 121 o.s.ř. je soud oprávněn zjistit obsah zahraničního práva obdobnými postupy, jakými se dokazují rozhodné

²⁷⁹ Tamtéž, s. 79.

²⁸⁰ Tamtéž, s. 144.

²⁸¹ Tamtéž, s. 79.

²⁸² Tamtéž, s. 139.

²⁸³ Taking of Evidence. European e-Justice Portal [online]. European Judicial Network, 2019 [cit. 2022-11-01]. Dostupné z: www.e-justice.europa.eu

²⁸⁴ Tamtéž.

²⁸⁵ TAELEMAN, Piet a VAN SEVEREN, Claudia. Civil Procedure in Belgium, s. 139.

skutkové okolnosti,²⁸⁶ dle belgického práva se znalost zahraničního práva považuje zcela za otázku právní, tudíž je čistě věcí soudu.²⁸⁷

Belgické právo rozlišuje mezi občanskoprávními a obchodněprávními spory. Zatímco občanskoprávní spory, s výjimkou věcí rodinně právních, rozhodují v prvním stupni občanské soudy, obchodněprávní spory rozhodují speciální obchodní soudy. Proti rozhodnutí obou typů soudů je poté možné se odvolat ke společnému odvolacímu soudu.²⁸⁸

Občanské a obchodní spory se významně liší z hlediska přípustnosti důkazních prostředků, jejichž úprava je obsažena v hmotněprávních předpisech, a to občanském nebo obchodním zákoníku. Zatímco občanskoprávní spory jsou ovládnuty zásadou legální teorie důkazní, ²⁸⁹ řízení v obchodních věcech se řídí zásadou volného hodnocení důkazů,²⁹⁰ obdobně jako je tomu v české úpravě civilního procesu. Procesní stránku dokazování upravuje § 870 a násl. soudního řádu. Dle § 876 je soud povinen posuzovat spor v souladu s pravidly dokazování, která se vztahují na daný typ řízení, a to buď normy práva občanského, nebo obchodního. ²⁹¹ Dle belgické judikatury jsou však pravidla určující sílu a přípustnost důkazních prostředků dispozitivní, a strany proto mohou jejich aplikaci vyloučit.²⁹²

Také pravidlo upravující rozdělení důkazního břemene má dispozitivní povahu. Strany tak mohou vzájemnou dohodu vyloučit aplikaci zákonné úpravy i modifikovat rozdělení důkazního břemene.²⁹³

Zůstává otázkou, zda by obdobné smluvní ujednání bylo v souladu s českým právem, jelikož dle dostupných informací tato otázka doposud nebyla vnitrostátními soudy řešena. Jelikož pravidlo rozdělení procesních povinností a břemen není upraveno zákonem, ale dovozeno judikaturou, která však není závazným pramenem práva ve formálním smyslu, argumentem *a maiori ad minus* by bylo možné dovodit přednost smluvního ujednání před závěry judikatury, jelikož odchýlit se

²⁸⁶ SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, DOLEŽÍLEK, Jiří a kol. Občanský soudní řád, marg. č. 5. [cit. 2022-10-31] Dostupné z: www.beck-online.cz

²⁸⁷ Rozhodnutí Kasačního soudu ze dne 9. 10. 1980, sp. zn. AR 6142, cit. prostř. TAELMAN, Piet a VAN SEVEREN, Claudia. Civil Procedure in Belgium, s. 139.

²⁸⁸ Tamtéž, s. 38 – 39.

²⁸⁹ Například pro řízení s předmětem sporu přesahujícím částku EUR 375 je vyžadováno prokázání tvrzené skutečnosti listinným důkazem, zatímco výslech svědka je pro tyto spory obecně nepřipustný, ledaže není objektivně možné důkaz získat listinným důkazním prostředkem. Viz TAELMAN, Piet a VAN SEVEREN, Claudia. Civil Procedure in Belgium, s. 141.

²⁹⁰ Tamtéž, s. 139 – 140.

²⁹¹ Taking of Evidence. European e-Justice Portal [online]. European Judicial Network, 2019 [cit. 2022-11-01]. Dostupné z: www.e-justice.europa.eu

²⁹² Rozhodnutí Kasačního soudu ze dne 20. 4. 1978, ve věci Arresten van het Hof van Cassatie, cit. prostř. TAELMAN, Piet a VAN SEVEREN, Claudia. Civil Procedure in Belgium, s. 140.

²⁹³ TAELMAN, Piet a VAN SEVEREN, Claudia. Civil Procedure in Belgium, s. 140.

od zákonné úpravy je obecně za určitých podmínek přípustné. Nabízí se však ihned protiargument, že občanské právo procesní je součástí práva veřejného, ve kterém dominují normy kogentní, zatímco dispozitivní ujednání nejsou obecně přípustná. Osobně se však domnívám, že ujednání by bylo shledáno za neplatné pro rozpor s veřejným pořádkem.

5.3 Věcný záměr civilního řádu soudního

Již několik let se hovoří o potřebě nahrazení současného občanského soudního řádu. Jako podklad pro návrh nového zákona byl vypracován věcný záměr civilního řádu soudního²⁹⁴, který navrhuje změny i v oblasti procesních povinností a břemen. I nadále má v nalézacím řízení sporném zůstat zachována projednací zásada. Strany budou stále zatíženy břemeny tvrzení a důkazním, dochází však k jejich výraznému upřesnění ve srovnání se současnou právní úpravou.

Věcný záměr navrhuje výslovně znovu zavést zásadu pravdivosti a úplnosti do civilního řádu, a to rovnou na několika místech. Zásada pravdivosti je v první řadě zařazena mezi základní zásady civilního řádu v souvislosti s vyjádřením zásady projednací, dle které „*je na stranách, aby podle pravdy a úplně tvrdily rozhodné skutečnosti a aby označily důkazy k jejich prokázání*“.²⁹⁵ Dle mého názoru je výslovné vyjádření zásady projednací žádoucí s ohledem na to, jak významným způsobem ovlivňuje účel a průběh řízení a rozhodnutí ve věci. Navrhovanou úpravu lze nepochybně považovat za vhodnější ve srovnání se současným o.s.ř., který stanoví pouze obecně v § 6 povinnost součinnosti účastníků a ukládá soudu postupovat tak, aby byly skutečnosti mezi stranami sporné podle míry jejich účasti spolehlivě zjištěny.

Mezi základními zásadami je dále uvedena povinnost soudu k materiálnímu vedení řízení. Mezi základní zásady je zařazena též úzce související zásada poctivosti, která dopadá jak na soud, tak na strany, ale i na další osoby zúčastněné na řízení včetně jejich zástupců.²⁹⁶ Jako poslední je v demonstrativním výčtu základních zásad uvedena zásada procesní ekonomie, které ukládá soudu i stranám povinnost postupovat v řízení řádným způsobem tak, aby nedocházelo k průtahům v řízení a vzniku nedůvodných nákladů.²⁹⁷

Zásada pravdivosti je znovu je připomenuta v souvislosti se základními náležitostmi podání a speciálními náležitostmi žaloby. Povinnost pravdivosti, úzce související povinností úplnosti a

²⁹⁴ DOBROVOLNÁ, Eva, Bohumil DVOŘÁK, Petr LAVICKÝ, Zdeněk PULKRÁBEK a WINTEROVÁ, Alena. Věcný záměr civilního řádu soudního. [cit. 2022-6-13] Dostupné z: www.justice.cz.

²⁹⁵ Tamtéž, s. 65, bod 4.

²⁹⁶ Tamtéž, s. 65, bod 5.

²⁹⁷ Tamtéž, s. 68, bod 6.

substancování, je vhodně zakotvena i na dalších místech civilního řádu. S ohledem na skutečnost, že právě povinnost pravdivosti představuje základní předpoklad pro zjištění skutečného skutkového stavu, považuji takový postup za žádoucí. Naopak se jeví jako nelogický postup zákonodárce, když bez jakéhokoliv zdůvodnění povinnost pravdivosti bez bližšího zdůvodnění z výslovné úpravy občanského soudního řádu vypustil.²⁹⁸

Z věcného záměru civilního řádu soudního je patrná snaha o zrychlení a zvýšení efektivity soudního řízení, a to zejména v souvislosti s plněním povinnosti tvrzení a důkazní, kdy je vyjádřen vyšší důraz na povinnost řádného vedení sporu než dle současné úpravy. Nově je zdůrazňována především povinnost substancování, která stranám ukládá povinnost učinit skutková tvrzení dostatečně určitě a stejným způsobem se vyjadřovat i k tvrzení protistrany.²⁹⁹ Veškerá podání musí být též věcná a stručná pod sankcí uložení pořádkového trestu.³⁰⁰ Repliky žalobce a dupliky žalovaného mohou reagovat výlučně na tvrzení a návrhy protistrany, aby byl blíže vyjasněn skutkový stav.³⁰¹

Je zřejmé, že úprava je navržena tak, zabraňovala účelovému prodlužování řízení, současně ale stranám dostatečně umožňuje uvést do řízení svá tvrzení a reagovat na tvrzení protistrany.

Nově je navrhována též výslovná úprava procesních břemen v podobě vyjádření základního pravidla rozdělení objektivního důkazního břemene, které je založeno na teorii normové analýzy spočívající na rozlišování základní normy a protinormy. Každá ze stran má nést důkazní břemeno ohledně skutkových předpokladů jí příznivé právní normy,³⁰² ze kterého vychází též rozdělení povinnosti a břemene tvrzení. Výslovné zakotvení existence procesních břemen i základního pravidla jejich rozdělení mezi strany současná úprava zcela postrádá, pravidlo je dovozováno pouze judikaturou a právní teorií, což je až s podivem vzhledem k tomu, o jak významný institut se jedná.

Základní pravidlo rozdělení důkazního břemene je doplněno zvláštním pravidlem týkajícím se vyvratitelných domněnek, které je totožné jako v § 133 o.s.ř. Souhlasím s uvedeným názorem, že § 133a a § 133b o.s.ř. by budoucí civilní řád obsahovat neměl, jelikož se nejedná o obecnou

²⁹⁸ Srov. důvodovou zprávu k zákonu č. 30/2000Sb., kterým byla odstraněna výslovná úprava povinnosti pravdivosti u procesních povinností účastníků vyjádřených v § 101 o.s.ř. a důvodovou zprávu k zákonu č. 171/1993 Sb., kterým došlo k odstranění výslovné úpravy v souvislosti se základními náležitostmi žalovy upravenými v § 79 o.s.ř.

²⁹⁹ DOBROVOLNÁ, Eva, Bohumil DVOŘÁK, Petr LAVICKÝ, Zdeněk PULKRÁBEK a WINTEROVÁ, Alena. Věcný záměr civilního řádu soudního. [cit. 2022-6-13] Dostupné z: www.justice.cz, s. 245, bod 216.

³⁰⁰ Tamtéž, s. 168, bod 110.

³⁰¹ Tamtéž, s. 219, bod 182.

³⁰² Tamtéž, s. 270, bod 261.

úpravu, ale o speciální pravidla dopadající pouze na úzký okruh řízení, proto by bylo vhodnější jejich přesunutí do příslušných zákonů.³⁰³

Civilní záměr však postrádá úpravu pravidel týkajících se nevyvratitelných domněnek a fikcí. Mám za to, že ze stejného důvodu jako u § 133a a § 133b o.s.ř. je žádoucí jednotlivé nevyvratitelné domněnky a fikce ponechat mimo úpravu civilního procesu. V civilním řádu by však nadále bylo vhodné uvést stručné pravidlo týkající se jejich významu v řízení a problematiky protidůkazu, obdobně jako je tomu u vyvratitelných domněnek. Bod 262 bych proto navrhovala doplnit takto: „*Skutečnost, pro kterou je v zákoně stanovena fikce nebo domněnka, jež nepřipouští důkaz opaku, má soud za prokázanou, pokud v řízení nevyjde najevo okolnost, která její aplikaci vylučuje.*“, kdy onou skutečností vylučující aplikaci fikce nebo nevyvratitelné domněnky je podání protidůkazu.

Věcný záměr též poskytuje zákonný podklad pro vznik vysvětlovací povinnosti straně nezatížené procesním břemenem, když soudci ukládá, aby vedl strany k poskytnutí veškerých vysvětlení nezbytných k pravdivému zjištění skutkového stavu v rámci materiálního vedení řízení.³⁰⁴ Bližší vymezení podmínek pro uložení vysvětlovací povinnosti však nestanoví. Tento postup považuji za žádoucí, jelikož je zcela dostatečné, když zákonná úprava umožní uložení vysvětlovací povinnosti, který současná úprava postrádá. Konkretizaci předpokladů je poté vhodné ponechat na judikatuře s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem daného případu a právní teorii.

Podstatné změny doznává též ediční povinnost. Zatímco dle současné úpravy lze nesplnění ediční povinnosti posuzovat pouze v rámci volného hodnocení důkazů soudem, nová úprava výslovně zavádí fikci pravdivosti skutečnosti, která měla být daným důkazním prostředkem prokázána.³⁰⁵ Je zřejmé, že tímto způsobem může být splnění ediční povinnosti vynucováno vůči stranám mnohem efektivněji.

Navrhovanou úpravu nového civilního řádu soudního osobně považuji, minimálně co se týče problematiky procesních povinností a břemen, za velmi zdařilou. Nezbyvá proto než doufat, že se již brzy dočkáme jeho přijetí a (znovu) zavedení významných institutů ovlivňující zjišťování skutkového stavu do zákonné úpravy civilního řízení.

³⁰³ Tamtéž, s. 272, bod 262.

³⁰⁴ Tamtéž, s. 250, bod 223.

³⁰⁵ Tamtéž, s. 272, bod 265.

Závěr

Přestože by se na první pohled mohlo zdát, že existuje mnoho odborných publikací věnujících se problematice procesních povinností a břemen, ve skutečnosti tomu tak není. Při seznámení se s dostupnými zdroji je patrné, že většina odborné literatury se v dnešní době zabývá těmito instituty ryze prakticky a opomíjí jejich teoretickou stránku. Obtížné je tak nalézt i samotné definice procesních povinností a břemen. Lze však do jisté míry vycházet z teoretického vymezení hmotněprávních povinností a dojít k závěru, že jakákoliv právní povinnost stanoví nutnost chovat se určitým způsobem pod hrozbou sankce. Pro procesní povinnosti je poté specifický následek spojený s jejich nesplněním, čímž se liší od povinností hmotněprávních. Zatímco nesplnění povinnosti uložené normami práva hmotného je deliktem spojeným se vznikem odpovědnosti, procesní povinnosti způsobují následky zejména v rovině procesního práva, přestože ani hmotněprávní odpovědnosti není zcela vyloučena.

V rámci procesních povinností lze rozlišovat procesní povinnosti soudu a povinnosti účastníků. Druhé zmíněné lze dále rozdělit na procesní povinnosti v pravém slova smyslu a procesní břemena. Hlavní rozdíl mezi oběma instituty spočívá ve funkci, kterou plní v civilním procesu. Zatímco procesní břemena souvisí s objasňováním skutkového stavu a jsou založena na motivaci strany k výhře ve sporu, procesní povinnosti se uplatňují v situacích, kdy samotný zájem strany na splnění dané povinnosti není dostatečný. Zatímco nesplnění procesních povinností je protiprávní, neunesení procesního břemene je v rozporu se zájmem zatížené strany, nikoliv v rozporu s objektivním právem.

Na procesní břemena lze nahlížet ze dvou pojetí. Subjektivní břemeno vyjadřuje odpovědnost strany za úplné objasnění skutkového stavu, zatímco objektivní břemeno umožňuje soudu rozhodnout ve věci i za situace, kdy skutkový stav není dostatečně objasněn, aby mohl sloužit jako podklad pro rozhodnutí. V rámci subjektivních procesních břemen někteří procesualisté rozlišují též břemena konkrétní a abstraktní.

Zatímco první část této práce představuje teoretický úvod do problematiky procesních povinností a břemen, následující tři části práce jsou věnovány jejich praktickému uplatnění v občanském soudním řízení, a to konkrétně v nalézacím řízení sporném. Nejprve se věnují procesním povinnostem soudu, následně procesním povinnostem stran a konečně procesním břemenům.

Procesní povinnosti soudu vycházejí z práva účastníků na soudní ochranu a na spravedlivý proces. Základní povinností soudu je postupovat v souladu se zákonem. Z této zásady poté vychází následující povinnosti soudu, například povinnost umožnit účastníkům slyšení, dohlížet nad jejich

jednáním v průběhu řízení a konečně ve věci rozhodnout. Dále se jedná o povinnosti soudu směřující k úplnému a pravdivému objasnění skutkového stavu v rámci materiálního vedení řízení, jakož i povinnost soudu postupovat z úřední povinnosti i přes nečinnost účastníků v rámci formálního vedení řízení. Porušením procesní povinnosti zatíží soud řízení vadou, k jejímuž napravení slouží zejména opravné prostředky.

Obdobně jako je základní povinností soudu postupovat řádným způsobem v souladu se zákonem, základní procesní povinností stran je povinnost poctivosti, ze které vychází povinnost pravdivosti a úplnosti, povinnost řádného vedení sporu a do jisté míry též vysvětlovací povinnost včetně povinnosti ediční.

V rámci procesních břemen jakožto povinností, které jsou ukládány straně proto, aby byla v řízení úspěšná, je v první řadě významné břemeno tvrzení, se kterým úzce souvisí břemeno pustit se do sporu a břemeno popírání. Jelikož významné skutečnosti je nezbytné tvrdit dostatečně určitě a jejich pravdivost prokázat, nelze zapomínat též na břemeno substancování a břemeno důkazní.

Poslední část práce je věnována komparaci dosavadních poznatků vztahující se k nalézacímu řízení spornému nejprve s nalézacím řízením nesporným, dále s belgickou právní úpravou a konečně s navrhovaným zněním civilního řádu soudního.

V rámci nesporných řízení se liší zejména pojetí povinností účastníků. Povinnost součinnosti zatěžuje též účastníky nesporného řízení, obecně však nelze hovořit o procesních břemenech v subjektivním slova smyslu. V nalézacím řízení nesporném je však možné se setkat s objektivními procesními břemeny.

Procesní povinnosti a břemena se vyskytují též v civilním procesu dle belgického práva. Obdobně jako dle české úpravy sporného řízení, belgické civilní řízení je ovládáno zásadou projednací, která ukládá stranám odpovědnost za řádně zjištění a prokázání skutkového stavu. Strany jsou nejprve povinny tvrdit rozhodné skutečnosti a označit důkazní prostředky k jejich prokázání. Soud je však oprávněn využít své široké vyšetřovací pravomoci a aktivně se účastnit vyhledávání důkazů, pokud považuje důkazní prostředky předložené stranami za nedostatečné. Na rozdíl od českého právní úpravy, belgický soudní řád výslovně upravuje pravidlo dělení důkazního břemene, dle kterého každá strana nese důkazní břemeno ve vztahu ke skutečnostem, které tvrdí. Konkrétní pravidla stanovující, jaké skutečnosti mají být prokázány v daném typu sporu, jsou poté obsažena v hmotněprávních předpisech.

Současné znění o.s.ř. problematiku procesních povinností a břemen dostatečně neupravuje. V mnoha případech dokonce chybí zákonný podklad některých institutů, které se v civilním procesu běžně využívají. Jako příklad lze uvést absenci základního pravidla rozdělení důkazního břemene mezi strany, odstranění výslovné úpravy povinnosti pravdivosti nebo absenci zákonného

podkladu pro uložení vysvětlovací povinnosti straně nezatížené procesním břemenem. V tomto ohledu by bylo žádoucí přijetí nového zákona dle návrhu věcného záměru civilního řádu soudního, který procesní povinnosti a břemena upravuje výrazně lépe a zavádí i zákonný podklad pro mnohé instituty v současné době neupravené.

Na závěr je třeba říci, že procesní povinnosti a břemena představují velmi komplexní problematiku, která není touto prací zcela vyčerpána.

Seznam použitých zdrojů

1 Seznam použité literatury

1. BAŇOUCH, H., BAROŠ, J., BOBEK, M., JÄGER, P., KOKEŠ, M., KYSELA, J., LANGÁŠEK, T., MOLEK, P., POSPÍŠIL, I., ŠIMÁČKOVÁ, K., ŠIMÍČEK, V., WAGNEROVÁ, E., WINTR, J. Listina základních práv a svobod: Komentář. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2022-12-11]. ASPI_ID KO2_1993CZ. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X
2. DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. Občanský soudní řád I, II. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. Dostupné z: www.beck-online.cz. ISBN 978-80-7400-107-9
3. GERLOCH, Aleš. Teorie práva. 8. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2021. Právnícké učebnice. ISBN 978-80-7380-838-9
4. HANDL, Vlastimil, RUBEŠ, Josef a kol. Občanský soudní řád: komentář. Díl I. Praha: Panorama, 1985. Edice Zákony - komentáře: Panorama
5. HUSSEINI, Faisal, BARTOŇ, Michal, KOKEŠ, Marian, KOPA, Martin a kol. Listina základních práv a svobod. 1. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2021. z: www.beck-online.cz. ISBN: 978-80-7400-812-2
6. JIRSA, Jaromír a kol. Občanský soudní řád, 2. část: Soudcovský komentář. [Systém ASPI] Wolters Kluwer. ASPI_ID KO99_p2b1963CZ. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X
7. JIRSA, Jaromír a kol. Občanský soudní řád: Praktický komentář. [Systém ASPI] Wolters Kluwer. ASPI_ID KO99_p11963CZ. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X
8. JIRSA, Jaromír. Zákon o zvláštních řízeních soudních: Soudcovský komentář. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer. ASPI_ID KO99_p2a1963CZ. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X
9. CAPPELLETTI, Mauro, ed. International Encyclopedia of Comparative Law. Tübingen: Mohr Siebeck, 2014. ISBN 978-90-04-26680-3
10. LAVICKÝ, Petr a SPÁČIL, Jiří, ed. Macurův jubilejní památník: k nedožitým osmdesátinám profesora Josefa Macura. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. ISBN 978-80-7357-542-7
11. LAVICKÝ, Petr. Důkazní břemeno v civilním řízení soudním. Praha: Leges, 2017. Extra (Leges). ISBN 978-80-7502-203-5
12. MACUR, Josef, STAVINHOVÁ, Jaruška a Právnícká fakulta. Úvod do teorie občanského práva procesního. Brno: Masarykova univerzita, 1990
13. MACUR, Josef. Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 80-210-1161-0
14. MACUR, Josef. Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2000. ISBN 80-210-2276-0
15. MACUR, Josef. Povinnost a odpovědnost v občanském právu procesním. Brno: Masarykova Univerzita, 1991. ISBN 80-210-0264-6
16. SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, DOLEŽÍLEK, Jiří a kol. Občanský soudní řád. 3. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022. Dostupné z: www.beck-online.cz. ISBN 978-80-7400-828-3
17. SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří, HROMADA, Miroslav a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Dostupné z: www.beck-online.cz. ISBN 978-80-7400-788-0
18. SVOBODA, Karel. Dokazování. Praha: ASPI, 2009. Právní monografie (ASPI). ISBN 978-80-7357-414-7
19. SVOBODA, Karel. Nové instituty českého civilního procesu. [Systém ASPI] Wolters Kluwer (dříve ASPI). ASPI_ID MN14533CZ. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X

20. SVOBODA, Karel. Řízení v prvním stupni. Civilní proces z pohledu účastníka. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019. Dostupné z: www.beck-online.cz. ISBN 978-80-7400-733-0
21. ŠTAJGR, František. Některé teoretické otázky civilního práva procesního. Praha: Universita Karlova, 1969
22. TAELEMAN, Piet a VAN SEVEREN, Claudia. Civil Procedure in Belgium. The Netherlands: Kluwer Law International B. V., 2018. ISBN 978-90-411-9580-7
23. WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena a kol. Civilní právo procesní. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-298-1

2 Seznam použitých odborných článků

1. DOBROVOLNÁ, Eva, Bohumil DVOŘÁK, Petr LAVICKÝ, Zdeněk PULKRÁBEK a WINTEROVÁ, Alena. Věcný záměr civilního řádu soudního z pohledu advokacie. Bulletin advokacie. 9.4.2018. Dostupné z: www.bulletin-advokacie.cz
2. MACUR, Josef. Břemeno substancování v civilním soudním řízení. Bulletin advokacie, 1999, č. 6-7, str. 7 – 19. Dostupné z: www.beck-online.cz
3. MACUR, Josef. Koncentrace řízení a procesní prekluzivní lhůty podle novely občanského soudního řádu č. 30/2000 Sb. Bulletin advokacie, 2001, č. 1, s. 6 – 16. Dostupné z: www.beck-online.cz
4. MACUR, Josef. Povinnost pravdivosti a její legislativní úprava v civilním soudním řádu. Právní rozhledy, 1999, č. 4. Dostupné z: www.beck-online.cz
5. MACUR, Josef. Povinnost pravdivosti v civilním soudním řízení. Právo a podnikání. 1995, č. 11
6. MACUR, Josef. Povinnost tvrzení a vysvětlovací povinnost procesních stran v civilním soudním řízení. Právo a podnikání. ORAC, 1995, č. 9
7. MACUR, Josef. Substancování skutkových přednesů stran v civilním soudním řízení. Právní rozhledy. 1998, roč. 6, č. 9. Dostupné z: www.beck-online.cz
8. MACUR, Josef. Vysvětlovací povinnost strany nezátížené důkazním břemenem v civilním soudním řízení. Právní rozhledy, 2000, č. 5, str. 200 – 205. Dostupné z: www.beck-online.cz

3 Seznam použitých právních předpisů (s uvedením používaných zkratk)

1. Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (*o.s.ř.*)
2. Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky (*Ústava*)
3. Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod (*Listina*)
4. Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích) (*z.s.s.*)
5. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (*o.z.*)
6. Zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích) (*z.o.k.*)
7. Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (*z.ř.s.*)
8. The Act n. 1967101052, the Judicial Code (*belgický soudní řád*)

4 Seznam použitých mezinárodních smluv (s uvedením používaných zkratk)

1. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, vyhlášený vyhláškou ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., o mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech (*MPOPP*)

2. Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, vyhlášená ve sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících (*EÚLP*)

5 Seznam použité judikatury

1. Usnesení Ústavního soudu ze dne 9. 4. 2015, sp. zn. III. ÚS 3909/14
2. Nález Ústavního soudu ze dne 26. 2. 2003, sp. zn. I.ÚS 687/02
3. Nález Ústavního soudu ze dne 23. 3. 2021, sp. zn. IV. ÚS 998/20
4. Usnesení Ústavního soudu ze dne 2.7.2019, sp. zn. IV. ÚS 2582/18
5. Usnesení Ústavního soudu ze dne 19. 1. 2011, sp. zn. I. ÚS 3062/09
6. Nález Ústavního soudu ze dne 28. 2. 2008, sp. zn. I. ÚS 987/07
7. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. 10. 2021, sp. zn. 20 Cdo 1733/2021
8. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 1. 2020, sp. zn. 23 Cdo 3744/2019
9. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 2. 2021, sp. zn. 26 Cdo 3414/2020
10. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 10. 2002, sp. zn. 21 Cdo 370/2002
11. Nález Ústavního soudu ze dne 25. 8. 2005, sp. zn. IV. ÚS 281/2004
12. Nález Ústavního soudu ze dne 28. 5. 2019, sp. zn. IV. ÚS 2338/18
13. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. 1. 2022, sp. zn. 30 Cdo 3343/2021
14. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 10. 2007, sp. zn. 32 Cdo 2382/2007
15. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 8. 2020, sp. zn. 22 Cdo 2082/2020
16. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. 8. 2005, sp. zn. 26 Cdo 1326/2005
17. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2003, sp. zn. 29 Cdo 1089/2000
18. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 2. 6. 2014, sp. zn. 23 Cdo 496/2013
19. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 7. 2008, sp. zn. 29 Odo 742/2006
20. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 11. 2018, sp. zn. 21 Cdo 1208/2017
21. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 4. 2022, sp. zn. 28 Cdo 287/2022
22. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 6. 2015, sp. zn. 30 Cdo 4715/2014
23. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 7. 2014, sp. zn. 30 Cdo 2822/2013
24. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. 2. 2021, sp. zn. 30 Cdo 2979/2020
25. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 6. 2012, sp. zn. 31 Cdo 619/2011
26. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 2. 2013, sp. zn. 22 Cdo 3108/2010
27. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 4. 2019, sp. zn. 28 Cdo 165/2019
28. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 11. 2015, sp. zn. 28 Cdo 2361/2015
29. Nález Ústavního soudu ze dne 9. 5. 2018, sp. zn. IV. ÚS 14/17
30. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 9. 2019, sp. zn. 23 Cdo 2611/2019
31. Usnesení Ústavního soudu ze dne 27. 8. 2019, sp. zn. IV. ÚS 2227/19
32. Nález Ústavního soudu ze dne 20. 12. 2005, sp. zn. I. ÚS 593/04
33. Rozhodnutí Kasačního soudu ze dne 23. 1. 2014, sp. zn. C.12.0467.N, cit. prostř. TAE LMAN, Piet a VAN SEVEREN, Claudia. Civil Procedure in Belgium.
34. Rozhodnutí Kasačního soudu ze dne 28. 9. 2018, sp. zn. C.12.0049.N, cit. prostř. TAE LMAN, Piet a VAN SEVEREN, Claudia. Civil Procedure in Belgium.
35. Rozhodnutí Kasačního soudu ze dne 9. 10. 1980, sp. zn. AR 6142, cit. prostř. TAE LMAN, Piet a VAN SEVEREN, Claudia. Civil Procedure in Belgium.
36. Rozhodnutí Kasačního soudu ze dne 20. 4. 1978, ve věci Arresten van het Hof van Cassatie, cit. prostř. TAE LMAN, Piet a VAN SEVEREN, Claudia. Civil Procedure in Belgium.

6 Seznam ostatních zdrojů

1. DOBROVOLNÁ, Eva, Bohumil DVOŘÁK, Petr LAVICKÝ, Zdeněk PULKRÁBEK a WINTEROVÁ, Alena. Věcný záměr civilního řádu soudního. [cit. 2022-6-13] Dostupné z: www.justice.cz
2. Důvodová zpráva k zákonu č. 171/1993 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský soudní řád.
3. Důvodová zpráva k zákonu č. 30/2000Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.
4. E-mailová komunikace s vedoucím diplomové práce JUDr. Bohumilem Dvořákem Ph.D., LL.M.
5. Taking of Evidence. European e-Justice Portal [online]. European Judicial Network, 2019 [cit. 2022-11-01]. Dostupné z: www.e-justice.europa.eu

Procesní povinnosti a procesní břemena

Abstrakt

Diplomová práce je zaměřena na problematiku procesních povinností a procesních břemen, které regulují postup soudu i účastníků v soudním řízení. Důkladná znalost těchto institutů je klíčovým předpokladem řádného průběhu soudního řízení.

Tato práce je nejprve zaměřena na teoretickou stránku procesních povinností a břemen. V první části představuji procesní povinnosti s rozlišením procesních povinností soudu a účastníků, následně procesní břemena, jejich odlišení od procesních povinností účastníků v pravém slova smyslu i jejich dělení. Dále je představena též dualistická koncepce, jakož i oponující koncepce uznávající pouze výlučnou existenci procesních břemen, nebo procesních povinností účastníků.

Zatímco první část této práce je čistě teoretická, druhá část předkládané práce se zabývá uplatněním procesních povinností a břemen v civilním procesu dle aktuální právní úpravy nalézacího sporného řízení, která je doplněna judikaturním výkladem i poznatky právní teorie. Pozornost je zaměřena nejprve na procesní povinnosti soudu, následně na procesní povinnosti stran a konečně na procesní břemena. Každá z částí se věnuje též následkům spojeným s nesplněním dané povinnosti.

Třetí a současně poslední část této práce je věnována komparaci dosavadních poznatků o procesních povinnostech a břemenech v nalézacím řízení sporném, a to nejprve s řízením nesporným, dále s belgickou úpravou občanského soudního řízení a konečně s navrhovaným zněním rekonstrukce civilního procesu.

Informace byly čerpány především z české odborné a komentářové literatury a článků, vědeckých časopisů a rozhodnutí Nejvyššího soudu a Ústavního soudu. Práce představuje též myšlenky významných zahraničních procesualistů, jakož i úvahy *de lege ferenda*.

Cílem předkládané práce je poskytnout čtenáři ucelený přehled o procesních povinnostech a procesních břemenech, a to jednak z hlediska teoretického, dále dle platné právní úpravy nalézacího řízení sporného i nesporného a konečně poskytnout komparaci s navrhovaným zněním civilního řádu soudního i vybranou zahraniční právní úpravou.

Klíčová slova: procesní povinnosti, procesní břemena, civilní proces

Procedural Obligations and Procedural Burdens

Abstract

The thesis focuses on the issue of procedural obligations and procedural burdens that regulate the procedures of the court and the parties in court proceedings. Thorough knowledge of these institutes is essential for the lawful conduct of court proceedings.

The beginning of the thesis focuses on the theoretical aspect of procedural obligations and burdens. In the first part, I introduce procedural obligations, distinguishing between those of the court and the parties, followed by procedural burdens, their distinction from procedural obligations of the parties in the true sense of the word as well as their subdivision. Furthermore, the dualist conception is introduced, as well as opposing conceptions that recognize only the existence of procedural burdens or procedural obligations of the parties.

While the first part of this thesis is purely theoretical, the second part concerns the application of procedural obligations and burdens in civil proceedings according to the current legislation on the adversarial disputable procedure completed by case law and legal theory. Firstly, the focus is on the procedural obligations of the court, then on the procedural obligations of the parties, and finally on the procedural burdens. Each of the sections also examines the consequences of failure to comply with the obligation in question.

The third and final part of the thesis is devoted to a comparison of the existing knowledge on procedural obligations and burdens in disputable proceedings, first with indisputable proceedings, then with the Belgian rules of civil procedure, and finally with the proposed wording of the recodification of civil procedure.

The information has been withdrawn mainly from Czech academic and commentary literature and articles, academic journals, and decisions of the Supreme Court and the Constitutional Court. The work also presents the ideas of prominent foreign proceduralists as well as considerations *de lege ferenda*.

The presented thesis aims to provide the reader with a comprehensive overview of procedural obligations and procedural burdens, firstly from the theoretical point of view, secondly according to the current legal regulation of disputable and indisputable proceedings, and finally to provide a comparison with the proposed wording of the Civil Procedure Code and selected foreign legislation.

Key words: Procedural Obligations, Procedural Burdens, Civil Procedure